

MUNICIPIUL SIGHIȘOARA

MUZEUL DE ISTORIE

Alt - Schaeßburg

NR.14

2021

MUNICIPIUL SIGHIȘOARA
MUZEUL DE ISTORIE

ALT-SCHAESSBURG

Istorie.Patrimoniu

14, 2021

Sighișoara
2021

COLECTIVUL DE REDACȚIE

NICOLAE TEȘCULĂ-redactor șef
FLORINA ȘTEFAN-secretar de redacție

Membrii

LAVINIA-CARMEN AVRAM
NICULINA CIOTLOȘ
MIRCEA-RADU IACOB
ADONIS P. MIHAI
SORINA PARCHIRIE

ISSN 1844-6302

ALT SCHAESSBURG, 14, 2021

Orice corespondență se trimite pe adresa

MUZEUL DE ISTORIE

P-ța Muzeului nr. 1
545400 Sighișoara
tel-fax 0265771108
tel 0265771108
e-mail: altschaessburg@gmail.com

Editura Argonaut

Str. Ciucaș, nr.5/15
Cluj-Napoca
Tel: 0730.015.485
e-mail: edituraargonaut@yahoo.com
www.editura-argonaut.ro
Consilier editorial atestat: Emil POP

Editura Argonaut este acreditată CNCSIS/CNCS din anul 2002

CUPRINS

GHEORGHE BALTAG (1944-2021)	5

ISTORIE

GHEORGHE BALTAG

ADRIAN ȘOVREA – Periegeze la 75 de ani. Urme arheologice din preistorie și din epoca medieval timpurie pe valea Hârtibaciului	13
MIHAI CHIRIAC	
VIOREL ȘTEFU – Fibule din bronz descoperite prin detecție în zona orașului Mediaș	27
IOAN FEDOR PASCU – Sighișoara –cetatea dintre mlaștini	41
NICOLAE TEȘCULĂ – Școala în Sighișoara la mijlocul secolului al XIX –lea reflectată în memorialistică	69
FLORINA ȘTEFAN – Femeia și comunitatea	79
VASILE MĂRCULEȚ	
ALEXANDRU BUCUR – Participarea românilor din fostul județ Treiscaune la primul război mondial (1914-1918)	91
MĂRINUȚ CIPRIAN – “Istoria ascunsă” a vieții sportive din Transilvania și Banat în perioada interbelică	107
ION EUGEN SÂRBU – Câteva considerații despre bocet sau “ <i>cântatul mortului</i> ” în zona Sighișoarei în perioada interbelică	125

PATRIMONIU

SORINA PARCHIRIE – Restaurarea unui obiect numit “hirul miresei”, folosit în ceremonialul nunții în zona Paloș, jud. Brașov	135
LAVINIA-CARMEN AVRAM – <i>Cahla</i> – povestea sobei. Colecția de cahle a Muzeului de Istorie Sighișoara	149
MIRCEA RADU IACOB – Bancnote austriece din anul 1848 aflate în colecția Muzeului de Istorie Sighișoara	163
ADONIS P. MIHAI – Trei puști de tir aflate în colecția Muzeului de Istorie Sighișoara	173
POP CLAUDIU – Detecția de metale și descoperirea unui topor de tip celt	187

MISCELLANEA

Walter Albert Lingner (1930-2021) – Nicolae Teșculă	193

LISTA AUTORILOR	195

Gheorghe Baltag **(12.10.1944-28.06.2021)**

Gh. Baltag s-a născut la data de 12 octombrie 1944 în localitatea Baia de Aramă, jud. Mehedinți.

În anul 1962 a absolvit cursurile Liceului “Traian”, din Turnul – Severin.

În 1967 a terminat studiile universitare la Facultatea de Istorie, în cadrul Universității București.

După absolvire (1967-1975) a lucrat ca profesor de științe sociale la Liceul din Zimnicea, jud. Teleorman, iar pe timpul verilor a întreprins primele săpături arheologice alături de dr. Radu Popa la Biserica “Sf. Gheorghe” din com. Streisângeorgiu, loc. Călan, jud. Hunedoara.

Între 1975-2010 a activat ca muzeograf la Muzeul de Istorie, Sighișoara, jud. Mureș și ca arheolog voluntar, deoarece în cadrul muzeului nu exista post de muzeograf cu specializare în arheologie. În această perioadă a efectuat cercetări de teren în zona bazinului mijlociu al Târnavei Mari, localizând zeci de așezări vechi, azi dispărute, în special, din sec. III-IV, de la plecarea romanilor, până la venirea maghiarilor.

În aceeași perioadă a condus săpăturile în siturile din Sighișoara, “Dealul Viilor” și în Albești, “La Cetățea”, două din cele mai mari situri din zona Transilvania.

În anul 2003 a obținut titlul de doctor în istorie la Institutul de Arheologie “Vasile Pârvan” al Academiei Române, București, cu teza intitulată “Demografie și habitat în Bazinul Târnavei Mari între sec. III-X” (coord. prof. univ. dr. Alexandru Barnea).

Pentru meritele deosebite în descoperirea, protejarea, conservarea, restaurarea și valorificarea expozițională a bunurilor din patrimoniul cultural național, în anul 2004 a fost distins cu Medalia Meritul Cultural clasa I, Categoria E – “Patrimoniul cultural național”, conform:

DECRET nr. 37 din 7 februarie 2004

privind conferirea Ordinului și Medaliei Meritul Cultural

EMITENT

PREȘEDINTELE ROMÂNIEI

Publicat în MONITORUL OFICIAL nr. 171 din 27 februarie 2004

Din cercetările făcute de-a lungul timpului au rezultat trei cărți publicate, una de specialitate “*Sighișoara înainte de Sighișoara*”, (298 pag.), publicată în anul 2000, la Editura Oscar Print, în care redă elemente de demografie și habitat în bazinul mijlociu al Târnavei Mari, din preistorie până în sec. al XIII-lea d. Hr., cu privire specială asupra zonei municipiului

Sighișoara; cea de-a doua a fost “*Sighișoara- Schäßburg-Seghesvár*”, (320 pag.) publicată de Editura Neremia Napocae, în anul 2004, în care se regăsește istoria Sighișoarei de la întemeierea orașului până în anul 1945; iar cea de-a treia este realizată în colaborare cu Dr. Radu Harhoiu, Nikolaus Borofka și Viorica Borofka, o monografie arheologică numită “*Sighișoara– Dealul Viilor*” (502 pag.), publicată la Editura Accent Print, în anul 2007.

Tot în urma cercetărilor realizate au rezultat numeroase articole care au fost publicate în prestigioase reviste, volume și serii științifice, după cum urmează:

- “*Ceramica daco -getică în Cetatea Sighișoara*”, Gh. Baltag, MARISIA, nr. VI, 1976, pp 89-94.
- “*Date pentru un studiu arheologic al zonei municipiului Sighișoara*”, Gh. Baltag, MARISIA, nr. IX, 1979, pp.75-106.
- “*Documente de cultură materială orășenească în Transilvania din a doua jumătate a sec. XIII-lea*”, Radu Popa, Gh. Baltag, SCIVA, Tom 31, nr.1, ianuarie-martie 1980, pp. 33-52.
- “*Ceramica din sec. IV-V de la Sighișoara-Dealul Viilor*”, Baltag Gh., Harhoiu R., Petică M., MARISIA, nr.XI-XII, 1981-1982, pp. 51-60.
- “*Locuințe, ateliere și instalații de foc din sec. IV-VIII în așezarea de la Sighișoara-Dealul Viilor*”, Baltag Gh., R.M.M.M.I.A, nr. 2, 1982, pp. 44-50.
- “*Contribuții la problema continuității în zona Târnavelor*”, Baltag Gh., Amlacher E., A.I.I.A. nr. XVIII, 1987-1988, pp. 97-138.
- “*O fibulă de forma necunoscută descoperită la Sighișoara-Dealul Viilor (sec.IV-V e. n.)*”, AMN, XXIV-XXV, 1987-1988, pp. 619-622.
- “*Așezarea de la Albești - Sighișoara. Elemente inedite în cultura materială din sec. IX-X*”, Baltag Gh., Rev. Bistriței., nr. VIII, 1994, pp 75-79.
- “*Noi contribuții la repertoriul arheologic al zonei Târnavei Mari*”, Baltag Gh., Amlacher E.,MARISIA, XXIII-XXIV, 1994, pp. 171-173.
- “*Materiale arheologice preistorice de la Albești (MS)*”, Baltag Gh., Boroffka N, SCIVA, nr.47, 1996, pp. 375-394.
- “*Considerații generale privind așezarea de la Sighișoara-Albești. Noi elemente inedite în cultura materială din secolele VIII-X d.Hr.*”, Gh. Baltag, MARISIA, nr.26, 2000, pp.169-186.
- “*Așezări și tipuri de locuințe din Bazinul Târnavei Mari între sec. III-X*”, Gh. Baltag, Rev. Bistriței, nr.18, 2004, pp.139-193.
- “*Sighișoara- istorie și arhitectură*”, Gh. Baltag, Revista Vatra, nr 6, 2006, pp.18-20.
- “*Miorița-elemente de filozofie antică*”, Gh. Baltag, Revista Vatra, nr 6, 2006, p. 41

- “Vlad Dracul la Sighișoara”, Gh. Baltag, Magazin Istoric, februarie 2006 pp.13-16.
- “Sighișoara-Scara acoperită”, Gh. Baltag, Revista Secolului 21, nr.1-6, 2008.
- Recenzie “*Denkmaltopographie Sienbenburgen.Stadt Schäßburg 4.1. Topografia monumentelor din Transilvania. Municipiul Sighișoara 4.1 Elaborat de Corina Popa cu studenți ai Academiei de Arte București. Editat de Cristoph Machat. Editura Rheinland Koln, 2002*”, Gh. Baltag, Revista Alt Schäßburg, 2008, pp. 243-245.
- “Pietre de hotar din secolul al XIX-lea cu urme de inscripție din secolul al XII-lea”, Gh. Baltag, Revista Alt Schäßburg, 2009, pp. 15-23.
- “Donariul de la Chinedru-Biertan”, Gh. Baltag, Magazin Istoric, vol.70, nr.1, 2017, pp. 29-31.
- “Sondajul din anul 1979 de la Albești “Școală”, jud. Mureș”, G. Baltag, R. Harhoiu în Materiale și Cercetări Arheologice SN XIV, 2018, pp. 237-248

Dr. Gh. Baltag a fost timp de 46 de ani un adevărat sighișorean, iubindu-și necondiționat orașul de adopție. A fost un om blând și înțelept, un profesionist, arheolog, muzeograf, cercetător, coleg, mentor și un prieten adevărat. După o viață de zbuclum dăruită cercetării trecutului istoric al acestor meleaguri, a plecat în ziua de 28 iunie 2021, mai repede decât ar fi trebuit, să se odihnească puțin cu sentimentul datoriei împlinite, că nu a trecut degeaba prin această lume, ci a lăsat în urma lui lucruri durabile de care se vor bucura și generațiile viitoare. Mărturie în acest sens stau studiile și monografiile publicate, cât și bogatul material arheologic descoperit de-a lungul timpului ce completează patrimoniul nostru muzeal și nu numai.

Cu siguranță, cei care l-au cunoscut și l-au prețuit nu-l vor uita niciodată!

Restaurator
Parchirie Sorina Daniela
Muzeul de Istorie Sighișoara, jud. Mureș

ISTORIE

PERIEGHEZE LA 75 DE ANI. URME ARHEOLOGICE DIN PREISTORIE ȘI DIN EPOCA MEDIEVAL TIMPURIE PE VALEA HÂRTIBACIULUI

Gheorghe Baltag

Adrian Șovrea

Introducere

Sintagma “Periegheze la 75 de ani” este titlul dat de Gheorghe Baltag jurnalului personal pentru cercetările de suprafață, periegheze, din anul 2020. Deși aflat la o vârstă înaintată pasiunea pentru arheologie și istorie nu l-a părăsit. După pensionarea din 2009 începând cu anul următor și până anul trecut am avut onoarea de a-l însoți pe Gheorghe Baltag în periegheze în zonele de deal împădurite al arealului geografic dintre râurile Târnava Mare și Hârtibaciu.

Lunga carieră a lui Gheorghe Baltag a început cu primul sondaj efectuat între 18 iunie și 3 iulie 1976 la Dealul Viilor¹. Cercetările arheologice sistematice efectuate pe valea principală a Târnavei Mari la Sighișoara – *Dealul Viilor și Albești – La Cetățea* și cercetările de periegheză de pe văile secundare ale acestui râu aflate la sud (Criș, Biertan, Mălâncrav ș.a.) sau la nord (Hetiur, Prod ș.a.) de Târnava Mare sunt cunoscute în istoriografie, Gheorghe Baltag publicând rezultatele cercetărilor sale în articole și volume².

Începând cu anul 2020 Gheorghe Baltag propune verificarea situației arheologice a văilor ce sunt tributare râului Hârtibaciu, anume văile ce își au izvoarele la cumpăna apelor, aceeași cumpănă de unde izvorăsc și văile aflate la sud de Târnava Mare și tributare acesteia (Harta 2).

În continuare sunt expuse punctele cercetate în vara-toamna anului 2020, cercetare la care am participat alături de Gheorghe Baltag și ale cărui concluzii preliminare au fost notate într-un jurnal. Ordinea localităților este de la est spre vest, dinspre Sighișoara spre Agnita.

¹ În *Jurnalul Sighișoara Reporter*, iunie-iulie 2006.

² Gheorghe Baltag, *Locuințe, ateliere și instalații de foc din secolele IV-VIII în așezarea de la Sighișoara – Dealul Viilor*, în RMMMIA, 1982; Idem, *Așezarea de la Albești-Sighișoara. Elemente inedite de cultură materială din sec. IX-X*, în *Revista Bistriței*, 8, 1994, p. 75-79; Idem, *Sighișoara înainte de Sighișoara. Elemente de demografie și habitat în bazinul mijlociu al Târnavei Mari din preistorie până în sec. XIII*, ed. Oscar Print, București, 2000; Idem, *Considerații generale privind așezarea de la Sighișoara-Albești. Noi elemente inedite în cultura materială din sec. VIII-X d. Hr.*, în *Marisia*, 16, 2000, p. 169-186; Idem, *Așezări și tipuri de locuințe din bazinul Târnavei Mari între sec. III-X d. Hr.*, în *Revista Bistriței*, 18, 2004, p. 139-193.

Descoperiri arheologice de pe valea Hârțibaciului

1. Brădeni

Valea Țichi- Sub Dealul Morii

Periegheza a avut loc la data de 2.07.2020, pe o vale aflată la vest de localitate, în fundul văii. A fost identificat un punct cu material arheologic aflat la baza Dealului Morii, punct numit de noi “Sub Dealul Morii” (Harta 4). În fundul văii, la confluența a trei pâraie (unul dinspre vest, altul central și celălalt dinspre est), ce formează valea Țichi, iar pe un platou au fost identificate mici fragmente ceramice. Terenul este înierbat, dar datorită animalelor ce au răcâit pământul de pe platou au putut fi observate, așa cum spuneam, fragmente ceramice. Au fost făcute mici sondaje pentru a lămuri situația. Sub stratul vegetal actual, gros de 10-20 cm, s-a observat un strat de cultură de 20-30 cm. Fragmentele ceramice sunt din preistorie, dar și din perioada medieval timpurie, secolele VII-VIII. A fost observat cărbune și fragmente de chirpic. Coborând platoul spre confluența pârâului dinspre est cu pârâul central, pe drumul de pământ rupt de roțile unor vehicule au fost observate în ruptura terenului fragmente ceramice ce arată întinderea așezării de pe platou până la această confluență. Au fost strânse mai multe fragmente ceramice dintre care:

- i. 9 fragmente de culoare roșie, pastă relativ fină; printre ele un fund de vas și două buze drepte. Încadrare: perioada neolitică.
- ii. 7 fragmente de culoare neagră, pasta aspră, amestecată cu microprundiș, cu o ardere bună, reducătoare. Fragmentele aveau ca decor linii drepte și linii încrucișate. Încadrare: bronz timpuriu, posibil cultura Starcevo-Criș.
- iii. 15 fragmente de culoare roșcat-gălbui în exterior și negru în interior, cu pasta grosolană, lucrate cu mâna, amestecată cu microprundiș și cioburi pisate, arderea oxidantă. Arsă incomplet. Încadrare: perioada migrațiilor, secolele VII-VIII.

2. Netuș

a) Valea Vor - În Boscă

Periegheza a avut loc la 19 septembrie 2020 în fundul văii. Punctul se numește “În Boscă”, punct care este delimitat de valea principală la sud-vest și de un torent la est (Harta 5). La confluența torentului cu valea Vor pe un platou aflat la nord de acest torent a fost observată ceramică. Terenul este acum înierbat, dar se poate observa o aplatizare artificială ce arată că a fost cultivat în trecutul apropiat. De asemenea terenul se află la baza uni bot de deal foarte înalt. S-au făcut două sondaje și sub stratul vegetal actual, gros de 20-30 cm a fost observat un strat de cultură de 40-50 cm. A ieșit o cantitate mare de fragmente ceramice, fragmente de chirpic, oase de pasăre. Cel mai

probabil, ceramica ține de cultura Wietenberg. Este o ceramică de uz comun, cu buze drepte, ușor teșite sau rotunjite, cu brăuri continue aflate sub buză, cu urechiușe sau toarte plate. Dintre fragmentele descoperite, 20 dintre acestea aveau o pastă grosolană, amestecată cu cioburi pisate și microprundiș, arderea oxidantă, incompletă; culoarea era brun-roșcată sau brun-cenușie; pereții groși. Alte 10 fragmente erau de culoare neagră; pasta semi-fină amestecată cu nisip fin, iar arderea bună, reducătoare; pereții subțiri. Au fost găsite și fragmente de chirpic, oase de pasăre.

b) Valea Vor – Fostele Saivane

Periegeza a avut loc la 3 octombrie 2020. La sud de punctul “În Boscă” și la sud de un al doilea torent, pe o suprafață cultivată cu lușternă, au fost observate fragmente ceramice. Punctul se află sub Pădurea Coop, așa cum apare pe hartă (vezi Harta 5). Datorită cultivării pământului au putut fi culese mai multe fragmente ceramice, fără a se face sondaje. Platoul are o înclinație spre vale fiind la baza unui deal ce se întinde de la nord spre sud și care avea o pădure de foioase. Suprafața era dreptunghiulară datorată arăturii. Materialul arheologic este format din:

- i. Ceramică grosolană, pasta amestecată cu macroprundiș și cioburi pisate; arderea oxidantă, pereții groși; 25 de cioburi aveau decorul cu creștături și adâncituri succesive; urme de ardere secundară. Încadrare cronologică: preistorie (cultura Criș sau cultura Coțofeni).
- ii. Ceramică cenușie: 2 fragmente de vase de provizii, un fragment de vas mic cenușiu din pastă semi-fină. Aveau benzi de linii incizate orizontale și paralele. Încadrare: perioada post-romană (sec. III-IV).
- iii. Ceramică cenușie fină cu pasta zgrunțuroasă, angobă neagră, lustruire mecanică, cu decor de benzi de linii orizontale și caneluri. Au fost găsite 16 astfel de fragmente. Încadrare cronologică: perioada post-romană (secolele IV-VI).
- iv. Ceramică brun-roșcată:
 - a. din pasta compusă din cioburi pisate și microprundiș. Decorul constă în incizii de linii orizontale și paralele, lucrate la roată.
 - b. din pasta grosolană degresată cu macroprundiș, cioburi pisate, fiind lucrate cu mâna.
 - c. cu buze drepte cu creștături.
 - d. lucrată la roată cu sau fără decor; cele cu decor au benzi de striuri orizontale.
 - e. fragmente de margine tavă groase de 2 cm.

- f. Încadrare: perioada slavă (sec. VII-VIII).
- v. Ceramică brun-gălbuie sau brun-roșcată din pastă dură, nisipoasă, lucrată la roată. Unele fragmente aveau ca decor benzi dese de striuri adânci și orizontale. Încadrare: perioada slavă: (sec. VIII-IX).
- vi. Buză de vas cu muchia ascuțită, cu șanțuire pe interior și lucrată la roată. Încadrare: secolul al XII-lea.

3. Iacobeni

a) Valea Metiș-Știl

Valea Metiș nu este valea care trece prin localitatea Iacobeni, dar aparține administrativ de aceasta și se află la est de localitate, fiind despărțite de un deal.

Periegheza a avut loc la 27 iunie 2020 pe valea Metiș în zona de izvor a văii într-un punct care pe hărțile moderne apar sub numele de “Știl” (Harta 6). Zona este una înierbată. Au fost găsite câteva mici fragmente ceramice rarefiate pe o suprafață mare. A rămas necercetată zona de izvor a văii. Nu se pot trage concluzii clare, însă fragmentele par a fi din perioada preistorică.

a.1. Știl 1 - Adăpătoare

Pe malul stâng al văii, între vale și promontoriu, în apropiere de o adăpătoare de animale în formă romboidală, pe o suprafață mare, sporadic, au fost găsite fragmente ceramice de mici dimensiuni neclare pentru o încadrare sigură, dar par a fi din preistorie.

a.2. Știl 2 – La confluență

Înspre zona de confluență a văii cu un torent ce vine dinspre vest, aproximativ paralel cu zona de la punctul a.1., dar puțin mai spre sud, pe o suprafață care în trecutul apropiat a fost cultivată, au fost observate, tot sporadic, pe o suprafață mare, fragmente ceramice. Au fost făcute mici sondaje. Sub stratul vegetal actual, adânc de 10-20 cm, este un strat de cultură de 30-40 cm. Fragmentele care au ieșit sunt din preistorie, cultura Wietenberg. Fragmentele au pasta grosieră fiind amestecată cu cioburi pisate și cu macropundiș, arderea insuficientă, culoarea brun-roșcată sau neagră. De asemenea au fost observate fragmente de chirpic și pietre arse de vatră cu un aspect de culoarea violacee. Două dintre fragmente sunt astfel: un fragment de culoare neagră, cu pereții de 0,5-0,6 cm și cu un decor format din brâu alveolat; un alt fragment este o buză de vas, de culoare neagră, cu alveole sub buză.

a.3. Știl 3 - Pod

Tot pe valea principală, dar mai spre sud de punctele de mai sus, vizavi de confluența văii Metiș cu un torent dinspre vest, deci pe malul stâng în sensul de curgere a văii spre sud, la baza promontoriului cu conifere

mărginit la vest de valea Metiș, la 400-500 m nord-est de podul de la livadă peste un alt torent care vine de data aceasta din est, a fost găsit un fragmente de cuțit din fier ce ar putea fi din perioada medievală.

b) Valea Metiș - Livadă

Periegheza a avut loc la 24 octombrie 2020. Înspre fundul văii, înainte de confluența văii Metiș cu un torent dinspre est și înainte de a ajunge la promontoriul cu conifere aflat dinainte de “Știl” este o livadă închisă cu gard semi-abandonată. Terenul este unul privat, proprietarul având o fermă de bovine. Drumul care duce și spre “Știl” trece prin proprietatea acestuia, fiind nevoie de deschiderea porților fermei pentru a înainta. După ce treci de gospodăria îngrijitorilor proprietății intri într-o livadă, drumul trecând prin mijlocul acesteia. La stânga drumului, între drum și valea Metiș, înspre confluența văii Metiș cu torentul dinspre est, au fost identificate fragmente ceramice (Harta 6). Au fost făcute trei sondaje până la adâncimea de -60 cm. S-a observat că sub stratul vegetal actual este un strat de cultură de aproximativ -30 cm. Suprafața este ușor înclinată spre vale. Materialul arheologic constă în fragmente ceramice din perioada medieval timpurie, sec. VII-IX, perioada slavă. De asemenea a mai fost găsit chirpic și piatră de vatră. Din materialul ceramic avem un fragment de fund de vas cu pasta nisipoasă, lucrat la roată, pasta omogenă, arsă oxidant, culoarea brun-cenușie, miez cenușiu. Un alt fragment este de perete din pastă nisipoasă, decorat cu caneluri distanțate, lucrat la roată, cu pereții subțiri, arderea oxidantă, miez cenușiu, pereții de culoare brun sau brun-roșcat.

4. Stejărișu (Proștea)

Valea Satului – La Fundătură

Periegheza a fost efectuată la 12 septembrie 2020. A fost vizată zona de izvor a văii aflată la nord de localitatea Stejărișu. Întreaga zonă este înierbată. Nu au fost observate urme arheologice (Harta 7).

Observații

Cercetările de suprafață arată că văile secundare ce țin de valea Hârtibaciului au fost locuite în preistorie și evul mediu timpuriu. Aceste văi sunt la sud de cumpăna apelor în Podișul Hârtibaciului, regiune geografică cuprinsă între valea Târnavei Mari și valea Hârtibaciului.

Podișul Hârtibaciului are două subdiviziuni³: Podișul Hârtibaciului de Nord și Podișul Hârtibaciului de Sud (vezi Harta 1). Arealul nostru de interes al cercetărilor de suprafață este zona Podișului Hârtibaciului de Nord, care la rândul său este format din două regiuni geografice despărțite de cumpăna

³ Grigor P. Pop, *Depresiunea Transilvaniei*, ediția a II-a, Presa Universitară Clujeană, 2012.

apelor unde avem cele mai înalte altitudini ale dealurilor din acest areal de peste 600 m. La nord sunt văile secundare ale râului Târnava Mare și unde a fost descoperit material arheologic în puncte de pe teritoriul localităților Albești, Apold, Archita, Boarta, Boiu, Brateiu, Bunești, Cloașterf, Criș, Criț, Daia, Daneș, Hetiur, Laslea, Mălâncrav, Mediaș, Moșna, Mureni, Rodeș, Prod, Saschiz, Săcel, Seleuș, Sighișoara, Stejăreni, Șaeș, Șapartoc, Șeica Mică, Târnava, Valea Lungă, Văleni, Vânători, Vulcan. Aceste situri sunt descrise în Repertoriul Arheologic al Județului Mureș, dar mai ales în cartea *Sighișoara înainte de Sighișoara* a domnului Gheorghe Baltag⁴.

În ceea ce privește cercetarea din 2020 avem următoarea situație. La Brădeni pe valea Țichi avem punctul “Sub Dealul Morii”, punct aflat la locul izvoarelor acestei văi. Valea este la vest de localitate, nefiind valea care trece prin Brădeni. A fost descoperită ceramică neolitică, din epoca bronzului și din evul mediu timpuriu, perioada slavă. În Repertoriul Arheologic al Județului Sibiu (prescurtat mai departe RepArhSb) este menționat locul numit *Vizuina Vulpiei* (*Fuchslecher*) unde “s-au descoperit resturile unei așezări cu fragmente ceramice datând, poate, din epoca bronzului”⁵.

Cercetarea de la Netuș s-a făcut pe valea care trece prin localitate. În punctul “În Boscă” ceramica arată existența culturii Wietenberg, iar punctul “Fostele Saivane”, de sub pădurea Coop, ceramica arată perioada preistorică, post romană și slavă. În RepArhSb sunt semnalate câteva descoperiri din neolitic și epoca fierului⁶.

Siturile de la Iacobenii nu sunt pe valea care trece prin localitatea, valea Metiș este la est de localitate și se află administrativ pe teritoriul localității. În punctul Știl este ceramică preistorică, iar în punctul Livadă ceramică din perioada slavă. În RepArhSb se menționează că “lângă drumul ce duce spre satul Criș se află o așezare din epoca bronzului cu elemente ale culturii Coțofeni (?) și Wietenberg”⁷. Acest drum este pe valea din localitatea Iacobenii, drum ce duce în localitatea Criș din comuna Daneș.

Așezările sunt de mici dimensiuni și sunt înafara localităților actuale, la nord de acestea spre fundul văilor. Nu este exclusă o comunicare cu așezările aflate dincolo de cumpăna apelor, aflate nu departe de aceste situri. La nord de cumpăna apelor sunt descoperiri din mai multe perioade la Criș. Față de localitățile actuale, aceste posibile așezări arătate de ceramica de suprafață sunt la 1-3 km de localitatea actuală în zona de izvor a văilor și la

⁴ Valeriu Lazăr, *Repertoriul arheologic al Județului Mureș*, Târgu Mureș, 1995; Gheorghe Baltag, *Sighișoara înainte de Sighișoara*, București, 2000.

⁵ Sabin Adrian Luca, Zeno Karl Pinter, Adrian Georgescu, *Repertoriul Arheologic al Județului Sibiu*, 2003, p. 67-68.

⁶ *Ibidem*, p. 148-149.

⁷ *Ibidem*, p. 117-118.

confluențele unor văi secundare cu cea principală. Vizibilitate redusă față de valea principală a așezărilor aflate în zona de izvor a văii oferă protecție naturală. Ceramica se afla în pământ negru cu urme de chirpic ars. Zona favorizează creșterea animalelor și vânătoarea. Agricultură ar fi o ramură secundară.

**SURFACE RESEARCH AT 75 YEARS OLD. ARCHEOLOGICAL TRACES FROM
PREHISTORY AND FROM EARLY MEDIEVAL PERIOD ON THE
HÂRTIBACIU VALLEY
(Summary)**

The phrase “Surface research at 75 years old” is a title given by Gheorghe Baltag to the personal diary for surface research in 2020. Although at an advanced age his passion for archeology and history did not leave him. After retiring in 2009, starting with the following year and until last year, I had the honor to accompany Gheorghe Baltag on trips in the wooded hill areas of the geographical area between the Târnava Mare and Hârtibaciu valleys. Unfortunately, Gheorghe Baltag left us in June 2021.

Together with Gheorghe Baltag in the summer-autumn of 2020, we did surface archaeological research north of the Hârtibaciu valley on the valleys of Brădeni, Netuș, Iacobeni and Stejărișu, in the direction of Sighișoara to Agnita.

Surface research shows that the secondary valleys belonging to the Hârtibaciuului valley were inhabited in prehistory and the early Middle Ages. These valleys are south of the watershed in the Hârtibaciu Plateau, a geographical region between the Târnava Mare valley and the Hârtibaciu valley.

The Hârtibaciu Plateau has two subdivisions: the Northern Hârtibaciu Plateau and the Southern Hârtibaciu Plateau. Our area of interest for surface research is the area of the North Hârtibaciu Plateau, which in turn consists of two geographical regions separated by the watershed where we have the highest altitudes of the hills in this area of over 600 m. To the north are the secondary valleys of the Târnava Mare river. Archaeological material was discovered here in points on the territory of Albești, Apold, Archita, Boarta, Boiu, Brateiu, Bunești, Cloașterf, Criș, Criș, Daia, Daneș, Hetiur, Laslea, Mălâncrav, Mediaș, Moșna, Mureni, Roadeș, Prod, Saschiz, Săcel, Seleuș, Sighișoara, Stejăreni, Șaeș, Șapartoc, Șeica Mică, Târnava, Valea Lungă, Văleni, Vânători, Vulcan. These sites are described in the Archaeological Repertory of Mureș County, but especially in the book *Sighișoara before Sighișoara* by Mr. Gheorghe Baltag.

Regarding the 2020 research, we have the following situation. In Brădeni on the Țichi valley we have the point “Sub Dealul Morii” (Under the Hill of the Mill), a point located at the source of this valley. The valley is to the west of the village, not being the valley that passes through Brădeni. Pottery from the Neolithic period, the Bronze Age and the early Middle Ages (the Slavic period) was discovered. In the Archaeological Repertory of Sibiu County (RepArhSb) is mentioned the place called *Vizuina Vulpii* (in german *Fuchslecher*) (*The Fox Hole*) where “the remains of a settlement with ceramic fragments dating, perhaps, from the Bronze Age” were discovered.

The research from Netuș was done on the valley that passes through the village. In the point called “În Boscă” the pottery shows the existence of the Wietenberg culture, and in the point “The former Saivane”, under the Coop forest, the pottery shows the prehistoric, post-Roman and Slavic period. In RepArhSb are reported some discoveries from the Neolithic and Iron Age.

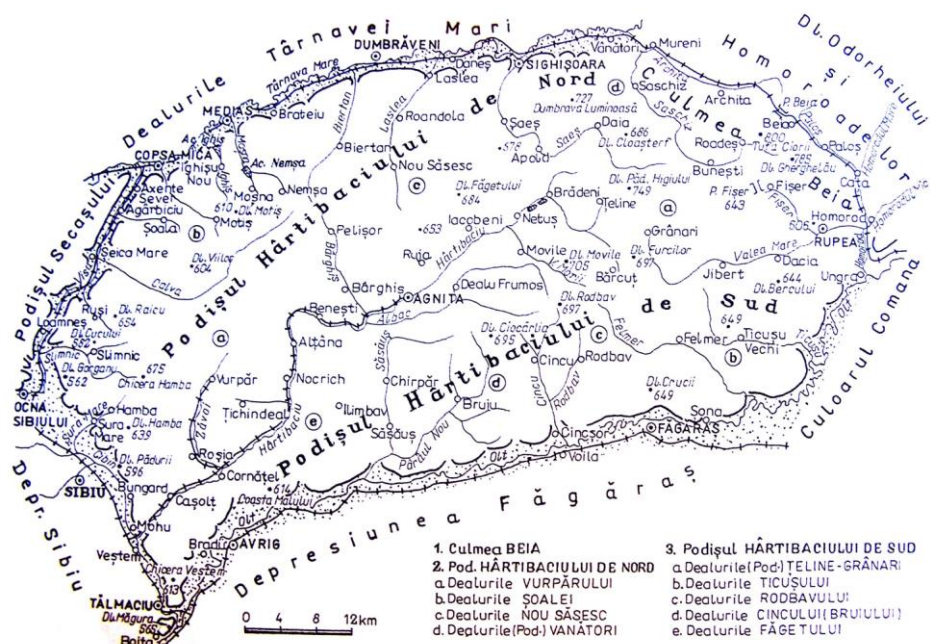
The sites from Iacobeni are not on the valley that passes through the locality, the Metiș valley is to the east of the locality, but it is administratively on the territory of Iacobeni village. In the Știl point there is prehistoric pottery, and in the Livadă (Orchard) point there is pottery from the Slavic period. In RepArhSb it is mentioned that “next to the road leading to the village of Cris there is a settlement from the Bronze Age with elements of Coțofeni (?) And Wietenberg culture”. This road is on the valley from Iacobeni, a road that leads to Criș from Daneș commune.

The settlements are small and are outside the current localities, north of them towards the bottom of the valleys. A communication with the settlements located beyond the watershed, not far from these sites, is not excluded. To the north of the watershed are discoveries from several periods at Cris. Compared to the current localities, these possible settlements shown by the surface pottery are 1-3 km from the current locality in the spring area of the valleys and at the confluences of some secondary valleys with the main one. Low visibility to the main valley of the settlements located in the spring area of the valley provides natural protection. The pottery was in black earth with traces of burnt adobe. The area favors animal breeding and hunting. Agriculture would be a secondary branch.

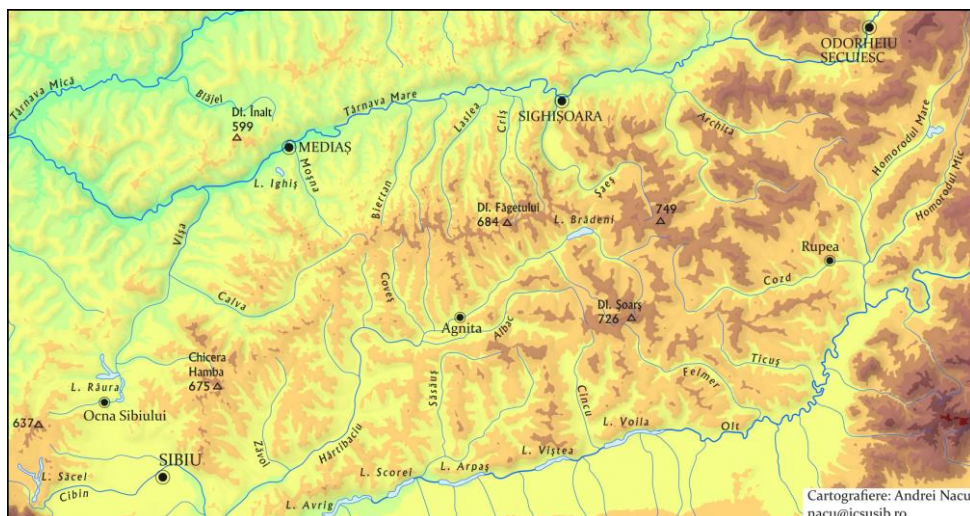
Cuvinte cheie: valea Hârtibaciului, cercetare de suprafață, preistorie, perioada slavă.

Keywords: Hârtibaciului valley, surface research, prehistory, Slavic period.

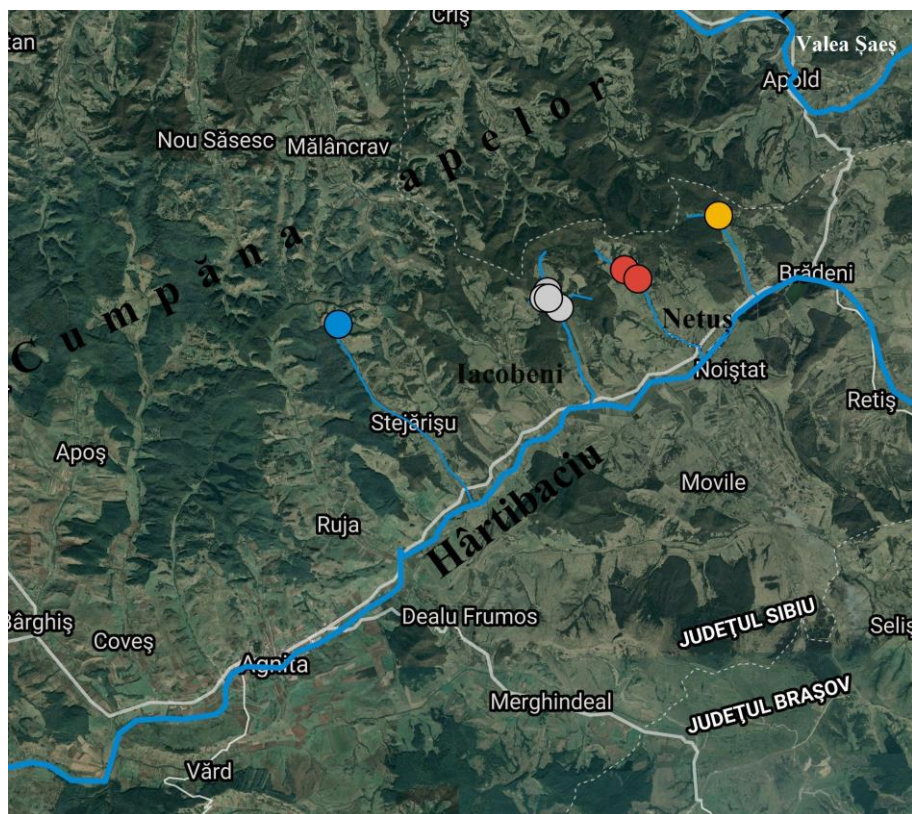
Anexe

Harta 1. Diviziunile Podișului Hârtibaciului (după Pop 2012)

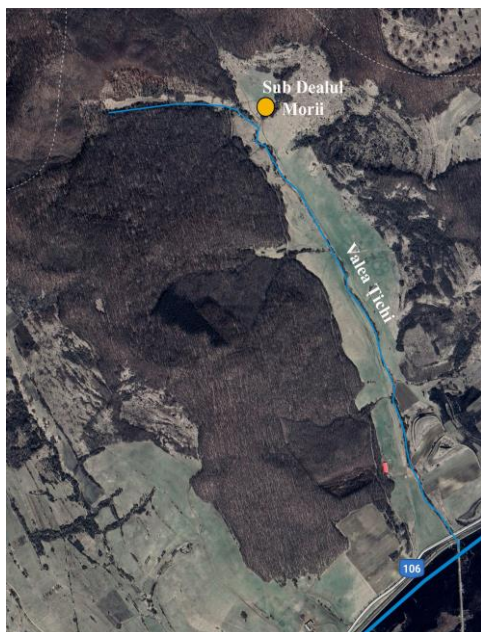
Harta 2. Podișul Hârtibaciului și cumpăna apelor.

Harta 3. Cele trei văi cercetate: Stejăreni – Valea Satului; Iacobeni – Valea Metiș;
Netuș – Valea Vor; Brădeni – Valea Țichi.

Nr. crt.	Localitatea	Situl	Descoperiri Arheologice		
			Preistorie		Evul Mediu timpuriu
			Neolitic	Epoca Bronzului	
1.	Brădeni	Valea Țichi – Sub Dealul Morii	da	da	da
2.	Iacobeni	Valea Metiș - Știl	-	da	-
3.		Valea Metiș - Livadă	-	da	da
4.	Netuș	Valea Vor - Boscă	-	da	-
5.		Fostele Saivane	-	da	da
6.	Stejărișu	În Fundătură	-	-	-

Tabel cu cercetările efectuate în anul 2020 și rezultatele acestora.

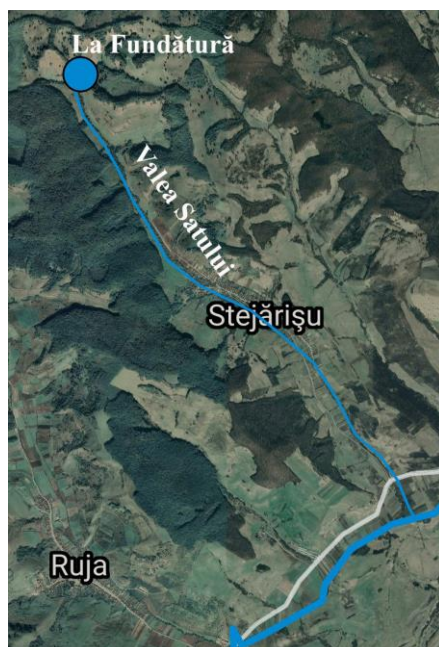
Harta 4. Brădeni – Valea Țichi

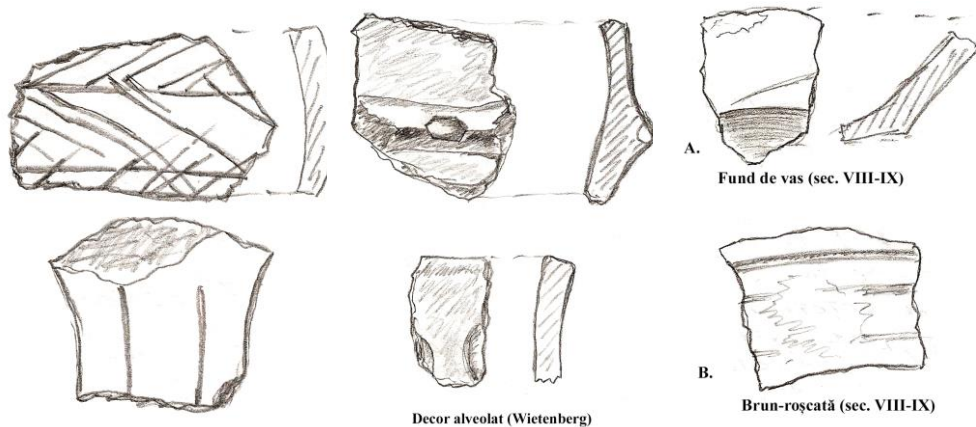
Harta 5. Netuș – Valea Vor

Harta 6. Iacobi – Valea Metiș

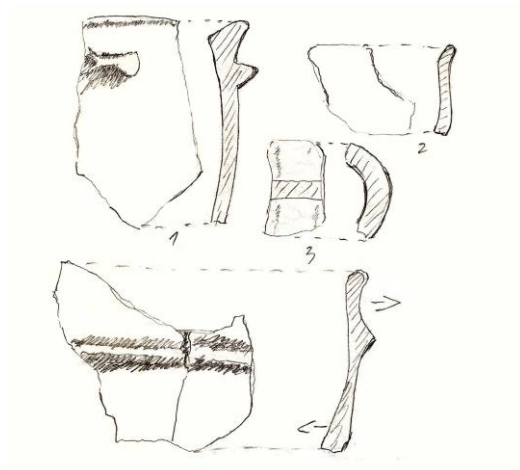
Harta 7. Stejărișu – Valea Satului

Brădeni - Valea Țichi (Sub
dealul Morii) - ceramică Criș

Iacobeni - valea Metis
(Livadă) - Wietenberg
(desen Gh. Baltag)

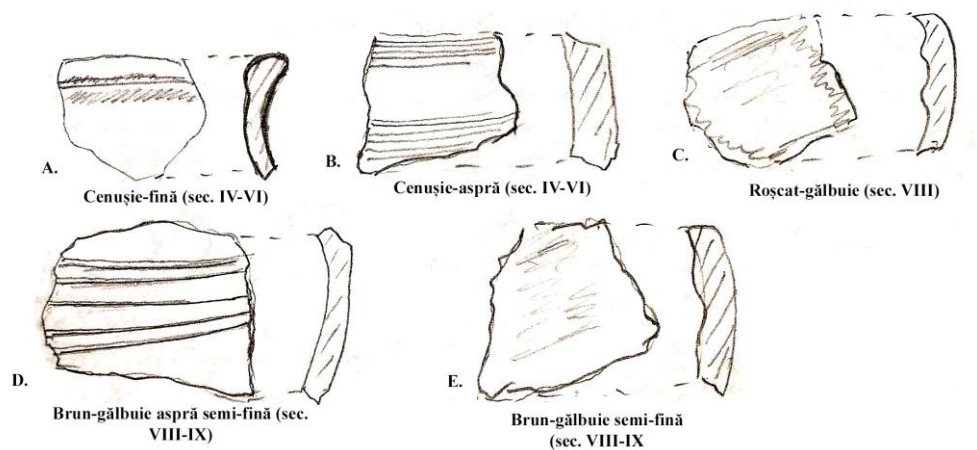
Netuș – valea Vor (Saivane)
(desen Gh. Baltag)

Netuș – Valea Vor (în Boscă) – ceramică
Wietenberg (desen Gh. Baltag)

Netuș – valea Vor (Saivane) (desen Gh.
Baltag)

Netus – Valea Vor (Saivane) (desen Gh. Baltag)

FIBULE DIN BRONZ DESCOPERITE PRIN DETECȚIE ÎN ZONA ORAȘULUI MEDIAȘ*

Mihai Chiriac
Viorel Ștefu

Fibula era, după cum bine se cunoaște, un accesoriu de bază al îmbrăcămînții romane. Aceasta era utilizată atât ca ac de siguranță, cât și ca agrafă, broșă, cataramă, înlocuind nasturii fiind purtată de ambele sexe, excepție făcând veritabila togă². La nivelul Daciei au fost descoperite și analizate, până în prezent, peste 3000 de piese, cele mai multe exemplare provin de la Porolissum - 536³, puțin, putem preciza, dacă ne gândim că într-un singur centru ca cel de la August au fost inventariate 3026 de exemplare iar la nivelul Galliei peste 10.000⁴.

Fibulele care fac obiectul studiului de față, în număr de 29 de piese (din care am reușit să identificăm tipologic și cronologic 27), au caracter inedit și au fost descoperite în intervalul 2014-2020 de pasionații cetățeni medieșeni Victor Dima senior și Victor Dima jr. care au donat Muzeului Municipal Mediaș aceste artefacte de fiecare dată, lucru lăudabil și onest.

Din punct de vedere tipologic piesele se încadrează într-o serie de tipuri cunoscute la nivelul Daciei și Imperiului Roman, însă datorită faptului că toate sunt fragmentare și se afla într-o stare corozivă accentuată nu am reușit în acest prim demers să le încadrăm într-o subcategorie după modelul cercetătorului clujean Sorin Cociș; desigur un asemenea demers va fi posibil în viitor. Astfel avem următoarele tipuri, după cum urmează:

Fibule aucissa. Sunt două exemplare (fig. 1 și fig. 7⁵). Prima piesă (fig. 1) are corpul puternic profilat, decorat cu două nodozități de formă triunghiulară cu vârful ascuțit. În locul resortului este prevăzută cu un ax pivotant, dar acul de prindere lipsește în totalitate. Al doilea exemplar are corpul puternic profilat, fără urme de decor, piciorul piesei este scurt și terminat într-un buton, dar lipsește resortul și acul de prindere După cum se cunoaște în literatura de specialitate aria de răspândire a acestor tipuri o

* Prezentul studiu este în curs de publicare și în: Collegium Mediense XI.

² Dumitru Tudor, *Enciclopedia Civilizației Romane*, București, 1982, p. 314.

³ Sorin Cociș, *Fibulele din Dacia Romană*, Cluj-Napoca, 2004, p. 438.

⁴ *Ibidem*, p. 18.

⁵ Credit foto Sergiu Torok, Muzeul Municipal Mediaș.

reprezintă cele două Moesii și Dacia⁶. Analogii apropiate găsim la Apulum⁷, dar menționă, și cele de la Romula-Vârloș, Romula⁸ sau Dobrogea⁹. În privința încadrării cronologice toți specialiștii înclină spre intervalul cuprins între 150-220¹⁰. Faptul că acest tip de fibulă a fost descoperit mai ales în context militar ne face să considerăm că purtătorii cei mai fideli erau soldații, fie ei din trupe auxiliare sau legiuni¹¹.

Fibule ancoră. Reprezintă cele mai numeroase exemplare ale repertoriului nostru, fiind 6 exemplare (fig.4, fig. 6, fig. 8, fig. 9, fig. 12, fig. 29). Primul exemplar (figura 4.) are capul în formă de ancoră ale cărei brațe se termină cu un mic buton. Corpul, puternic curbat / arcuit, este decorat cu o nodozitate și cu două aripioare mici. Piciorul este scurt și se termină cu un buton. Lipsește resortul și acul de prindere. Al doilea artefact (figura 6) este o fibulă masivă cu capul în formă de ancoră cu brațele laterale rupte. Corpul, puternic curbat / arcuit, este decorat cu o nodozitate, continuată cu două mici "aripioare" dispuse în trepte. Piciorul este scurt și se termină cu un buton terminal masiv. Se păstrează atât acul, cât și resortul realizat din 11 spire. A treia piesă (fig. 8) este cea mai completă din acest tip și are capul în formă de ancoră cu brațe de mici dimensiuni. Corpul, puternic curbat / arcuit, este decorat cu o nodozitate. Piciorul este scurt și se termină cu un buton aplatizat, lipsind portagrafa. Acul și resortul, realizat din 12 spire, se păstrează în totalitate. A patra piesă (fig.9) are capul în formă de ancoră, cu brațe de mici dimensiuni și rupte la margini. Corpul, puternic curbat / arcuit, este decorat cu o nodozitate. Nu se păstrează piciorul și portagrafa. Se păstrează o mică parte din ac și resortul realizat din 10 spire. Penultima fibulă aparținătoare acestui tip (fig.12) este foarte fragmentară, capul în formă de ancoră, dar cu brațele rupte. Corpul, puternic curbat / arcuit, este decorat cu o nodozitate și aripioare dispuse către picior. Piciorul este scurt și terminat cu un buton. Se păstrează doar patru spire din resort, dar acul

⁶ Marius Gh. Barbu, Ioan Alexandru Bărbat, Daniel – Costin Țuțuianu, Ioana Lucia Barbu, Andrei Gonciar, Angelica Bălos, *Fibule romane descoperite în situl Rapoltu Mare – La Vie, jud. Hunedoara*, în: Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis, 11, 2019, p. 252.

⁷ *Ibidem*, p. 252; Doru Bogdan, Sorin Cociș, *Roman Brooches from Apulum*, în: Apulum, XLIII/1, 2006, p. 219-229, pl. II/10.

⁸ Sorin Cociș, Vasile Marinoiu, *Fibulele din Oltenia (I)*, în: Revista Bistriței, XIX, 2005, p. 102, 104.

⁹ *Ibidem*, p. 255.

¹⁰ *Idem*, *Fibulele din Dacia Romană*, p. 83; *Idem*, *Fibulele romane din Dobrogea*, p. 255; Sorin Cociș, Vasile Marinoiu, *Fibulele din Oltenia*, p. 103.

¹¹ Alexander Rubel, *Fibulele din teritoriul dintre Carpați și Prut în secolele II.a.Chr. – II p.Chr.*, în: Geto – dacii dintre Carpați și Nistru în secolele II î.H. – II p. Chr., S. Sanie, T. E. Marin (editori), Iași, 2011, p. 479; Sorin Cociș *Fibulele romane din Dobrogea*, p. 255.

lipsește în totalitate. Piesa este deformată, probabil atât din vechime, cât și din momentul recuperării. Ultimul exemplar capul în formă de ancoră ale cărei brațe se termină cu un mic buton. Corpul, puternic curbat / arcuit, este decorat cu o nodozitate și cu două aripioare mici. Piciorul este scurt și se termină cu un buton masiv. Lipsește resortul (se observă doar câteva urme de coroziune într-una dintre părți) și acul de prindere.

Acest tip de fibulă este răspândit în partea estică, dunăreană a lumii romane, fiind des întâlnit în Dacia, cele două Moesii, Dalmatia sau Pannonia¹². Originea acestui tip de fibulă a fost des disputată în literatura de specialitate; dacă E. Patek¹³ și I.H. Crișan¹⁴ le consideră o moștenire a civilizației traco-daco-illire, cercetătoarea sârbă I. Popovici¹⁵ consideră că a luat naștere pe cursul mijlociu al Drinei, fiind o moștenire a civilizației autohtone sub influență elenistică, în timp ce S. Cociș este de părere că zona inițială de producție a fost mai la nord, între sudul Pannoniei, nordul Dalmației și nord – vestul Moesiei Superior.¹⁶ Același autor este de părere că acest tip a fost purtat cu predilecție de către femei, iar ca origine etnică de populații romanizate de origine celto illiră¹⁷. În privința datării acestora susținem încadrarea în a doua jumătate a secolului II și prima jumătate a secolului III¹⁸.

Fibulă piciorul întors pe dedesubt. Piesa (fig. 2) reprezintă fibulă confecționată din tablă de bronz, cu capătul îngustat și piciorul repliat pentru formarea portagrafei. Pe corpul piesei se mai păstrează trei spire din portagrafă. Decorul este ștanțat și format dintr-o linie și un model în forma literei “X”. Lipsește resortul și acul de prindere. S. Cociș este de părere că acest tip de fibulă a luat naștere în Dacia de unde a fost exportată și în alte

¹² Sorin Cociș, Corneliu Gaiu, Radu Zăgreanu, *Fibule romane din Dacia intracarpatică*, în: Revista Bistriței, XXIV, 2010, p. 205; Sorin Cociș, Vasie Marinoiu, *op. cit.*, p. 103.

¹³ E. Von Patek, *Verbreitung und Herkunft der römischen Fibeltypen von Pannonien*, Dissertationes Pannonicae, Ser. 2, 19, Budapest, 1942, p. 29-32.

¹⁴ I. H. Crișan, *Le tresor d Atel et ses relations balcano – danubiennes*, Dacia, N. S., III, 1959, p. 353-367.

¹⁵ Popovic, *Certain traits of the Roman Silver Jewelry Manufacture in the Central Balkans*, Starinar, XLVII, 1996, p. 139-148, 149-154.

¹⁶ Sorin Cociș, Vasie Marinoiu, *op. cit.*, p. 103.

¹⁷ Sorin Cociș, Vasie Marinoiu, *op. cit.*, p. 103.

¹⁸ Sorin Cociș, Corneliu Gaiu, Radu Zăgreanu, *op. cit.*, p. 205; Sorin Cociș, Vasie Marinoiu, *op. cit.*, p. 103.

zone limitrofe¹⁹ și că a fost purtată atât de militari cât și de civili²⁰. În privința datării Gh. Diaconu le încadrează între 160-250²¹, K. Horedt în secolul III²².

Fibule cu genunchi. Există trei asemenea piese (fig. 3, fig. 13, fig. 28). Prima piesă (fig. 3) este puternic deteriorată. Se mai păstrează doar partea din corpul piesei, fără picior, portagrafă și acul de prindere. Piesa are urme intense de coroziune. Al doilea exemplar (fig. 13) are corpul puternic arcuit, iar după punctul de îndoire, către capul piesei, prezintă o lățire. Resortul păstrează doar urmele a trei spire, rupte. Portagrafa este realizată sub forma unui dreptunghi. Piciorul este scurt și terminat într-un buton. Ultimul artefact (fig. 28) are corpul înalt și puternic arcuit, iar în punctul de îndoire, către capul piesei, prezintă o lățire asemănătoare unui “genunchi” de unde provine și denumirea sa. Resortul este închis într-o rolă, fixată în capul fibulei, din care iese doar acul de prindere. Portagrafa este realizată sub forma unui cârlig. Piciorul este scurt și terminat într-un buton.

Suntem de părere că aceste fibule au luat naștere din fibulele puternic profilate iar zona de naștere pare a fi Noricum, Britannia sau chiar Barbaricum²³, însă exemplare au fost descoperite și pe limesul Germaniei Superior, Pannoniei, Moesiei sau Siria²⁴. În Dacia există foarte multe exemplare și se pare că avem de a face chiar cu un atelier la Napoca²⁵. Datarea acestui tip este finalul secolului II – secolul III²⁶ iar purtătorii ar putea fi militari deoarece în Dacia în proporție de 90 % asemenea piese apar în castelele din nordul provinciei²⁷.

Fibule puternic profilate. Avem două asemenea exemplare (fig. 5, fig. 11). Primul artefact (fig. 5) are capul ușor lățit. Corpul, puternic curbat / arcuit și zvult, este decorat cu o nodozitate proeminentă, un mic buton și cu două linii incizate. Piciorul este scurt și se termină cu un buton aplatizat cu un

¹⁹ Sorin Cociș, Vasie Marinoiu, *op. cit.*, p. 103-104.; Barbu et alii, *op. cit.*, p. 254-255; Sorin Cociș, Corneliu Gaiu, Radu Zăgreanu, *op. cit.*, p. 205.

²⁰ Sorin Cociș, Vasie Marinoiu, *op. cit.*, p. 104.

²¹ Gheorghe Diaconu, *Über die Fibeln mit umgeschlagenem Fuss in Dakien*, în: Dacia, N. S., XV, 1971, p. 248.

²² Kurt Horedt, *Die letzten Jahrzehnte der Provinz Dakien in Siebenbürgen*, în: Apulum, XV I, 1978, p. 222.

²³ Sorin Cociș, Vasie Marinoiu, *op. cit.*, p. 102.

²⁴ Sorin Cociș, Corneliu Gaiu, Radu Zăgreanu, *op. cit.*, p. 205; Sorin Cociș, Corneliu Gaiu, *Fibulele romane din așezarea de la Stupini*, în: Revista Bistriței, XXXII, 2018, p. 56.

²⁵ Sorin Cociș, Vasie Marinoiu, *op. cit.*, p. 102.

²⁶ Sorin Cociș, Corneliu Gaiu, *op. cit.*, p. 56; Sorin Cociș, Corneliu Gaiu, Radu Zăgreanu, *op. cit.*, p. 204; Barbu et alii, *op. cit.*, p. 252-254.

²⁷ Sorin Cociș, Corneliu Gaiu, *op. cit.*, p. 56.

mic punct central. Lipsește resortul și acul de prindere. Al doilea exemplar (fig. 11) are, de asemenea, capul ușor lățit, iar corpul, puternic curbat / arcuit și zvelt, este decorat cu o nodozitate proeminentă și cu două linii incizate adânci. Piciorul este scurt și se termină cu un buton. Lipsește resortul și acul de prindere.

Analogii apropiate ale acestui tip de fibula foarte răspândită în Dacia întâlnim la Micăsasa și Țichindeal²⁸. Aria de răspândire este cuprinsă de Noricum, Pannonia, Moesia, Dacia²⁹ iar cronologic în perioada Hadrian – Marcus Aurelius³⁰.

Fibulenorico-pannonice. Sunt cinci exemplare încadrabile în acest tip (fig. 14, fig. 15, fig. 18, fig. 19, fig. 22). Primul exemplar (fig. 14.) este puternic fragmentar, păstrându-se doar piciorul scurt, terminat cu un buton proeminent, o parte din corpul piesei decorat cu o nodozitate și portagrafa realizată sub formă dreptunghiulară. A doua, a treia și a patra fibulă (fig. 15, fig. 18, fig. 19) au aceleași caracteristici descriptive (fig. 15) fiind puternic fragmentare, păstrându-se doar piciorul scurt, terminat cu un buton proeminent, iar portagrafa este mai înaltă și realizată sub formă dreptunghiulară. Ultima piesă mai păstrează doar piciorul scurt terminat cu un buton proeminent și o mică parte din corpul piesei, pe care se regăsește o nodozitate. Acesta este decorat cu o linie incizată în zig-zag și are secțiune patrulateră. Portagrafa este realizată sub formă dreptunghiulară.

După cum spune și numele zona de origine a acestui tip o reprezintă provinciile Noricum și Pannonia³¹, însă există numeroase exemplare descoperite și în Dacia Superior³². Analogii apropiate avem la Micăsasa descoperite în primul nivel de călcare al așezării³³ și Șeica Mică³⁴. Din punct de vedere tipologic fibulele norico-pannonice se încadrează în prima jumătate a secolului II³⁵.

Fibule cu corpul în formă de trompetă. Au fost descoperite două exemplare (fig. 16, fig. 17). Primul (fig. 16) are corpul ovoidal decorat pe margini cu incizii triunghiulare, în forma “dinților de lup”. Din piesă se mai păstrează o parte a acului de prindere și resortul format din opt spire. Al

²⁸ Sorin Cociș, *Fibulele romane din Dobrogea*, p. 254.

²⁹ Sorin Cociș, Vasie Marinoiu, *op. cit.*, p. 100; Sorin Cociș, Corneliu Gaiu, *op. cit.*, p. 55; Sorin Cociș, Corneliu Gaiu, Radu Zăgreanu, *op. cit.*, p. 203.

³⁰ H. Sedlmayer, *Die römischen Fibeln von Wels*, Wels, 1995, p. 24.

³¹ Adrian Husar, *Celți și germani în Dacia romană*, Cluj-Napoca, 1999. p. 179, 182.

³² Sorin Cociș, Corneliu Gaiu, Radu Zăgreanu, *op. cit.*, p. 204.

³³ Adrian Husar, *op. cit.*, p. 180-182.

³⁴ *Ibidem*, p. 180; IDR III/4, 91.

³⁵ Sorin Cociș, Corneliu Gaiu, Radu Zăgreanu, *op. cit.*, p. 204; Adrian Husar, *op. cit.*, p. 180-181.

doilea exemplar (fig. 17) are, de asemenea, corpul ovoidal, fără urme de decor. Piesa mai păstrează resortul format din șapte spire. Nu se păstrează acul de prindere, piciorul și portagrafa.

Arealul de origine este reprezentat de Pannonia, însă exemplare numeroase au fost descoperite și în Raetia, Noricum, Moesia³⁶. În Dacia fibule de acest tip provin cu precădere din zona centrală și nordică a Daciei Superior și sunt încadrabile în a doua jumătate a secolului I și a doua jumătate a secolului II³⁷.

Fibulă în formă de T. Fibula (fig. 23) este puternic fragmentară din care se mai păstrează doar o mică parte din corpul piesei, zonă unde se observă o nodozitate aplatizată. Piciorul este decorat pe margini cu câte patru creștături. Acest tip de fibulă este specific Daciei regăsindu-se pe tot cuprinsul provinciei, însă exemplare pot fi găsite și în alte zone³⁸. Cronologic se încadrează între sfârșitul secolului II și a doua jumătate a secolului III³⁹.

Fibulă Omega. Exemplarul (fig. 24) are corpul rotund, imitând forma literei “Ω”, dar cu capătul închis, terminat într-un semicerc pe care este atașat un model trilobat. Sistemul de închidere era realizat prin balama mobilă, care nu s-a păstrat. Corpul piesei, triunghiular în secțiune, este decorat pe marginea superioară cu puncte incizate. Răspândirea acestui tip de fibulă este una unitară în întreaga lume din Britannia până în Africa⁴⁰. Pe teritoriul Daciei Superior acest tip de fibulă este de departe cel mai răspândit⁴¹. Datarea pieselor este una largă din secolul I până în secolul III⁴².

Fibule geometrice emailate. Avem trei asemenea exemplare (fig. 25, fig. 26, fig. 27). Primul exemplar (fig. 25) are corpul plat, sub forma unui romb, realizat în trei trepte. Suprafața corpului este decorată cu patru semicercuri plasate pe laterale, dintre care două mai păstrează urme de email de culoare albastră. A doua piesă (fig. 26) corpul plat, sub forma unui disc rotund, a cărui suprafață este decorată cu email de culoare albastră. În interior sunt inserate trei puncte realizate din email de culoare portocalie. Pe una

³⁶ *Ibidem*, p. 205.

³⁷ *Ibidem*, p. 205.

³⁸ Sorin Cociș, Corneliu Gaiu, *op. cit.*, p. 56; Sorin Cociș, Corneliu Gaiu, Radu Zăgreanu, *op. cit.*, p. 208; Cociș, Marinoiu, *op. cit.*, p. 104; Sorin Cociș, *Fibulele romane din Dobrogea*, p. 256.

³⁹ Sorin Cociș, Corneliu Gaiu, *op. cit.*, p. 56; Sorin Cociș, Corneliu Gaiu, Radu Zăgreanu, *op. cit.*, p. 208; Cociș, Marinoiu, *op. cit.*, p. 104; Sorin Cociș, *Fibulele romane din Dobrogea*, p. 256.

⁴⁰ Sorin Cociș, Corneliu Gaiu, Radu Zăgreanu, *op. cit.*, p. 205.

⁴¹ *Ibidem*, p. 205.

⁴² *Ibidem*, p. 205.

dintre margini este confecționată o protuberanță cu două orificii, ce poate reprezenta un cap de animal. Întregul aspect al decorului poate simboliza imaginea unei broaște țestoase. Ultimul exemplar (fig. 27) corpul plat, sub forma unui patruleter, realizat în două trepte și cu patru mici “aripioare” laterale, dispuse câte două pe fiecare parte, dintre care mai sunt vizibile doar trei. Nu se păstrează urme de decor emailat.

Se cunoaște faptul că acest tip de fibulă a luat naștere în lumea celtică apuseană, dar a fost utilizat pe scară largă de romani⁴³. Numărul acestora este redus în Dacia iar exemplarele constituie importuri⁴⁴. Analogii pentru piesa de la Mediaș avem la Stupini, însă la nivelul Imperiului acestea sunt numeroase în centre precum Intercisa, Tristene, Augst sau Dubovac⁴⁵. Din punct de vedere cronologic fibulele emailate se încadrează în a doua jumătate a secolului II și prima jumătate a secolului III⁴⁶.

Fibulă cu semidisc (post romană). Fibula cu semidisc (fig. 21) specifică perioadei post-romane, din care se păstrează doar o parte din corpul piesei. Piciorul este realizat într-o formă puternic ovoidală. Lipsesc atât resortul, acul, cât și portagrafa. Din punctul nostru de vedere exemplarul este un artefact specific culturii Sântana de Mureș – Cerneahov având o analogie interesantă în piesa descoperită la Albiș, deși asemenea artefacte au mai fost inventariate în apropiere la Bratei și Ațel⁴⁷. Din punct de vedere cronologic acest tip de fibulă se încadrează în a doua jumătate a secolului III și sfârșitul secolului IV⁴⁸ și din punct de vedere etnic populației gotice⁴⁹.

⁴³ Sorin Cociș, Corneliu Gaiu, *op. cit.*, p. 56.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 56.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 56.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 56, 57.

⁴⁷ Szolt Szekely, *Așezarea culturii Sântana de Mureș – Cerneahov de la Albiș (comuna Cernat, jud. Covasna)*, în: Cumidava, XXX, 2007, p. 35.

⁴⁸ Zoltan Szekely, *Materiale ale culturii Sântana de Mureș din Sud – estul Transilvaniei*, în Aluta, I, 1969, p. 24-113; Szolt Szekely, *Așezarea culturii*, p. 35.

⁴⁹ Szekely 1999 - Szolt Szekely, *Goten und Gepiden im Olt – Tal, in Transilvanica Arhæologische Untersuchungen zür Älteren Geschichte des Südostlichen Mittel – Europa. Gedenkschrift für Kurt Horedt, Internationale Archaeologie – Studia Honoraria, Band 7, Verlag Marie Leidorf GmbH, Rahden/ Westf, 1999, p. 303-307; Szolt Szekely, *Așezarea culturii*, p. 35.*

Catalog. Descrierea pieselor

1. Tip / Nr. inv.: Fibulă aucissa / 8909 (Fig. 1);

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor Dima / 2016

Locul descoperirii: Bazna (jud. Sibiu)

Material / Tehnică de realizare: bronz / turnare

Stare de conservare: fragmentară

Dimensiuni: lungime = 4,2 cm, greutate = 5 g.

Datare: 150-220 p. Chr.

2. Tip / Nr. inv.: Fibulă cu piciorul întors pe dedesubt / 8910 (Fig. 2);

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor Dima / 2016

Locul descoperirii: Bazna (jud. Sibiu)

Material / Tehnică de realizare: bronz / turnare

Stare de conservare: fragmentară

Dimensiuni: lungime = 5,5 cm, greutate = 3 g.

Datare: sec. III p. Chr.

3. Tip / Nr. inv.: Fibulă cu genunchi / 8911 (Fig. 3);

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor Dima / 2016

Locul descoperirii: Bazna (jud. Sibiu)

Material / Tehnică de realizare: bronz / turnare

Stare de conservare: fragmentară

Dimensiuni: lungime = 2,5 cm, greutate = 7 g

Datare: sec. II – III p. Chr.

4. Tip / Nr. inv.: Fibulă ancoră/ 8931 (Fig. 4);

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor Dima jr. / 2016

Locul descoperirii: zona Alma – Dumbrăveni (jud. Sibiu)

Material / Tehnică de realizare: bronz / turnare

Stare de conservare: fragmentară

Dimensiuni: lungime = 4,7 cm, greutate = 14 g

Datare: sec. II – III p. Chr.

5. Tip / Nr. inv.: Fibulă puternic profilată / 8932 (Fig. 5)

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor Dima jr. / 2016

Locul descoperirii: zona Alma – Dumbrăveni (jud. Sibiu)

Material / Tehnică de realizare: bronz / turnare

Stare de conservare: fragmentară

Dimensiuni: lungime = 4,8 cm, greutate = 10 g

Datare: sec. II p. Chr.

6. Tip / Nr. inv.: Fibulă ancoră/ 9053 (Fig. 6)

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor Dima / 2014

Locul descoperirii: Mediaș (jud. Sibiu)

Material / Tehnică de realizare: bronz / turnare

Stare de conservare: întreagă

Dimensiuni: lungime = 6 cm, greutate = 32 g

Datare: sec. II – III p. Chr.

7. Tip / Nr. inv.: Fibulă aucissa / 9054 (Fig. 7)

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor Dima / 2014

Locul descoperirii: Mediaș (jud. Sibiu)

Material / Tehnică de realizare: bronz / turnare

Stare de conservare: fragmentară

Dimensiuni: lungime = 5,2 cm, greutate = 10 g

Datare: 150-220 p. Chr.

8. Tip / Nr. inv.: Fibulă ancoră / 9055 (Fig. 8)

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor Dima jr. / 2015

Locul descoperirii: zona Alma – Dumbrăveni – Hoghilag (jud. Sibiu)

Material / Tehnică de realizare: bronz / turnare

Stare de conservare: aproape întreagă

Dimensiuni: lungime = 4,6 cm, greutate = 9 g

Datare: sec. II – III p. Chr.

9. Tip / Nr. inv.: Fibulă ancoră / 9056 (Fig. 9)

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor Dima jr. / 2015

Locul descoperirii: zona Alma – Dumbrăveni – Hoghilag (jud. Sibiu)

Material / Tehnică de realizare: bronz / turnare

Stare de conservare: fragmentară

Dimensiuni: lungime = 4 cm, greutate = 18 g

Datare: sec. II – III p. Chr.

10. Tip / Nr. inv.: Fibulă / 9057 (Fig. 10)

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor Dima jr. / 2015

Locul descoperirii: zona Alma – Dumbrăveni – Hoghilag (jud. Sibiu)

Material / Tehnică de realizare: bronz / turnare

Stare de conservare: fragmentară

Dimensiuni: lungime = 4,5 cm, greutate = 8 g

Descriere: fibulă confecționată dintr-o singură bucată, cu corpul plat, realizat sub forma unui romb. Suprafața corpului este decorată cu o linie mediană, puternic adâncită. Resortul mai păstrează trei spire. Lipsește acul și portagrafa.

Datare:

11. Tip / Nr. inv.: Fibulă puternic profilată / 9058 (Fig. 11)

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor Dima jr. / 2015

Locul descoperirii: zona Alma – Dumbrăveni – Hoghilag (jud. Sibiu)

Material / Tehnică de realizare: bronz / turnare

Stare de conservare: fragmentară

Dimensiuni: lungime = 4,5 cm, greutate = 8 g

Datare: sec. II p. Chr.

12. Tip / Nr. inv.: Fibulă ancoră / 9059 (Fig. 12)

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor Dima jr. / 2015

Locul descoperirii: zona Alma – Dumbrăveni – Hoghilag (jud. Sibiu)

Material / Tehnică de realizare: bronz / turnare

Stare de conservare: fragmentară

Dimensiuni: lungime = 4,5 cm, greutate = 12 g

Datare: sec. II – III p. Chr.

13. Tip / Nr. inv.: Fibulă cu genunchi / 9060 (Fig. 13)

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor Dima jr. / 2015

Locul descoperirii: zona Alma – Dumbrăveni – Hoghilag (jud. Sibiu)

Material / Tehnică de realizare: bronz / turnare

Stare de conservare: fragmentară

Dimensiuni: lungime = 3,7 cm, greutate = 5 g

Datare: sec. II – III p. Chr.

14. Tip / Nr. inv.: Fibulă norico-panonică / 9061 (Fig. 14)

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor Dima jr. / 2015

Locul descoperirii: zona Alma – Dumbrăveni – Hoghilag (jud. Sibiu)

Material / Tehnică de realizare: bronz / turnare

Stare de conservare: fragmentară

Dimensiuni: lungime = 4,5 cm, greutate = 7 g

Datare: sec. I – II p. Chr.

15. Tip / Nr. inv.: Fibulă norico-panonică / 9062 (Fig. 15)

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor Dima jr. / 2015

Locul descoperirii: zona Alma – Dumbrăveni – Hoghilag (jud. Sibiu)

Material / Tehnică de realizare: bronz / turnare

Stare de conservare: fragmentară

Dimensiuni: lungime = 2,5 cm, greutate = 4 g

Datare: sec. I – II p. Chr.

16. Tip / Nr. inv.: Fibulă cu corpul în formă de trompetă / 9063 (Fig. 16)

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor Dima jr. / 2015

Locul descoperirii: zona Alma –
Dumbrăveni – Hoghilag (jud. Sibiu)
Material / Tehnică de realizare: bronz /
turnare
Stare de conservare: fragmentară
Dimensiuni: lungime = 2,8 cm, greutate =
12 g
Datare: sec. I – II p. Chr.

**17. Tip / Nr. inv.: Fibulă cu corpul în
formă de trompetă / 9064 (Fig. 17)**

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor
Dima jr. / 2015

Locul descoperirii: zona Alma –
Dumbrăveni – Hoghilag (jud. Sibiu)
Material / Tehnică de realizare: bronz /
turnare
Stare de conservare: fragmentară
Dimensiuni: lungime = 2,5 cm, greutate =
10 g
Datare: sec. I – II p. Chr.

**18. Tip / Nr. inv.: Fibulă norico-
panonică / 9065 (Fig. 18)**

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor
Dima jr. / 2015

Locul descoperirii: zona Alma –
Dumbrăveni – Hoghilag (jud. Sibiu)
Material / Tehnică de realizare: bronz /
turnare
Stare de conservare: fragmentară
Dimensiuni: lungime = 1,8 cm, greutate =
5 g
Datare: sec. I – II p. Chr.

**19. Tip / Nr. inv.: Fibulă norico-
panonică / 9066 (Fig. 19)**

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor
Dima jr. / 2015

Locul descoperirii: zona Alma –
Dumbrăveni – Hoghilag (jud. Sibiu)
Material / Tehnică de realizare: bronz /
turnare
Stare de conservare: fragmentară
Dimensiuni: lungime = 2,6 cm, greutate =
4 g
Datare: sec. I – II p. Chr.

20. Tip / Nr. inv.: Fibulă / 9067 (Fig. 20)

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor
Dima jr. / 2015

Locul descoperirii: zona Alma –
Dumbrăveni – Hoghilag (jud. Sibiu)

Material / Tehnică de realizare: bronz /
turnare

Stare de conservare: fragmentară

Dimensiuni: lungime = 2 cm, greutate = 4
g

Descriere: fibulă puternic fragmentară,
din care se păstrează doar o mică parte din
capul piesei. Resortul păstrează patru
spire, dispuse pe una dintre laturi. Pe corp
sunt vizibile urmele unui decor incizat
format din linii în zig-zag.

Datare:

**21. Tip / Nr. inv.: Fibulă cu semidisc
(post romană) / 9068 (Fig. 21)**

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor
Dima jr. / 2015

Locul descoperirii: zona Alma –
Dumbrăveni – Hoghilag (jud. Sibiu)
Material / Tehnică de realizare: bronz /
turnare
Stare de conservare: fragmentară
Dimensiuni: lungime = 6,2 cm, greutate =
9 g

Datare: sec. IV p. Chr. (?)

**22. Tip / Nr. inv.: Fibulă norico-
panonică / 9069 (Fig. 22)**

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor
Dima / 2016

Locul descoperirii: zona Târnava – Copșa
Mică – Micăsasa (jud. Sibiu)
Material / Tehnică de realizare: bronz /
turnare

Stare de conservare: fragmentară
Dimensiuni: lungime = 4, cm, greutate =
10 g

Datare: sec. I – II p. Chr.

**23. Tip / Nr. inv.: Fibulă în formă de T /
9070 (Fig. 23)**

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor
Dima / 2016

Locul descoperirii: zona Târnava – Copșa
Mică – Micăsasa (jud. Sibiu)
Material / Tehnică de realizare: bronz /
turnare

Stare de conservare: fragmentară
Dimensiuni: lungime = 3,5 cm, greutate =
9 g

Datare: sec. II – III p. Chr.

24. Tip / Nr. inv.: Fibulă omega / 9071 (Fig. 24)

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor Dima jr. / 2015

Locul descoperirii: zona Alma – Dumbrăveni (jud. Sibiu)

Material / Tehnică de realizare: bronz / turnare

Stare de conservare: fragmentară

Dimensiuni: diametru = 5 cm, greutate = 20 g

Datare: sec. I – III p. Chr.

25. Tip / Nr. inv.: Fibulă geometrică emailată / 9233 (Fig. 25)

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor Dima jr. / 2015

Locul descoperirii: zona Alma – Dumbrăveni (jud. Sibiu)

Material / Tehnică de realizare: bronz / turnare

Stare de conservare: fragmentară

Dimensiuni: lungime = 4 cm, greutate = 5 g

Datare: sec. I – II p. Chr.

26. Tip / Nr. inv.: Fibulă geometrică emailată / 9234 (Fig. 26)

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor Dima jr. / 2015

Locul descoperirii: zona Alma – Dumbrăveni (jud. Sibiu)

Material / Tehnică de realizare: bronz / turnare

Stare de conservare: fragmentară

Dimensiuni: lungime = 3,3 cm, greutate = 5 g

Datare: sec. I – II p. Chr.

27. Tip / Nr. inv.: Fibulă geometrică emailată / 9235 (Fig. 27)

Descoperitor / Anul descoperirii: Victor Dima jr. / 2015

Locul descoperirii: zona Alma – Dumbrăveni (jud. Sibiu)

Material / Tehnică de realizare: bronz / turnare

Stare de conservare: fragmentară

Dimensiuni: lungime = 3,8 cm, greutate = 6 g

Datare: sec. I – II p. Chr.

28. Tip / Nr. inv.: Fibulă cu genunchi / 9236 (Fig. 28)

Descoperitor / Anul descoperirii: Gabriel Tătar / 2020

Locul descoperirii: zona Valea Lungă – Dârlos (jud. Sibiu)

Material / Tehnică de realizare: bronz / turnare

Stare de conservare: fragmentară

Dimensiuni: lungime = 4 cm, greutate = 20 g

Datare: sec. II – III p. Chr.

29. Tip / Nr. inv.: Fibulă ancoră / 9237 (Fig. 29)

Descoperitor / Anul descoperirii: Gabriel Tătar / 2020

Locul descoperirii: zona Valea Lungă – Dârlos (jud. Sibiu)

Material / Tehnică de realizare: bronz / turnare

Stare de conservare: fragmentară

Dimensiuni: lungime = 5 cm, greutate = 25 g

Datare: sec. II – III p. Chr.

**BRONZE BROOCHES DISCOVERED BY DETECTION IN THE MEDIAȘ TOWN
AREA
(Summary)**

This study aims to analyze typologically and chronologically a number of 29 brooches, most of them belonging to the Roman era. The pieces are unique and help us from a more complete picture of the stage, of the level of Romanization achieved in this exclusively rural area.

Cuvinte cheie: Dacia, fibule romane, Imperiul Roman, coloniști, Barbaricum, origine.

Key words: Dacia, roman brooches, Roman Empire, settlers, Barbaricum, origin.

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 11.

Fig. 12.

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 13.

Fig. 14.

Fig. 5.

Fig. 6.

Fig. 15.

Fig. 16.

Fig. 7.

Fig. 8.

Fig. 17.

Fig. 18.

Fig. 9.

Fig. 10.

Fig. 19.

Fig. 20.

Fig. 21.

Fig. 22.

Fig. 23.

Fig. 25.

Fig. 24.

Fig. 26.

Fig. 27.

Fig. 28.

Fig. 29.

SIGHIȘOARA - CETATEA DINTRE MLAȘTINI¹

Ioan F. Pascu

Oiconimele sau denumirile de început ale localităților medievale sunt, în mod obișnuit, alcătuite din două părți distincte, una nominal-comună, care precizează o diferențiere de clasă (sat, târg, oraș, cetate ș.a.), alta nominal-proprie, ce indică caracteristicile particulare și relevante ale unității de clasă, de exemplu: *Villam Albe Ecclesie* (*Satul Bisericii Albe* - Albești), *Kézdi/vásárhely* (*Târgul Secuiesc*), *Kron/stadt* (*Orașul Coroanei* - Brașov), *Schäff/burg*, *Seges/vár* (*Cetatea Schäff*, *Cetatea Seges* - Sighișoara).

Din acest punct de vedere toponimele de *Schäffburg*, *Segesvar*, *Sighișoara* (fiecare cu abaterile sale)² sunt un exemplu foarte rar pentru Transilvania, prin care toate variantele (în germană, maghiară, latină sau română)³ trimit invariabil la o *cetate* (g. *burg*, ds. *purch*, l. *castrum*, m. *war* - cu derivatul r. *uar* și *ore*),⁴ subliniind importanța vitală a fortificației pentru așezarea de aici.

Problema se pune însă în legătură cu originea denumirii de identificare, care ar trebui să particularizeze cât mai riguros unitatea de clasă, evitând confuziile cauzate de recunoașteri inexpresive, cum ar fi *Cetate de pe Deal*, *Cetatea de pe Fundul Dealului*, sau *Cetatea din Dosul Dealului*, așa cum în mod curent se vehiculează încă devierea denumirii germane de *Schäffburg* din toponimul maghiar *Segesvár*, românizat în timp sub forma de *Sighișoara* (m. *Seges* → r. *Segus*, *Schegis* + m. *vár*, *war*, → r. *uar*, *ore*). Iar aceasta în condițiile în care există posibilitatea unor importuri nominative sau a unor rădăcini lingvistice anglo-saxone ori flamande, originare din spațiile legate de primele porniri ale imigranților occidentali spre estul continentului, capabile de a oferi explicații particulare mult mai relevante în timp, context, spațiu și peisaj.

*

Sighișoara secuiască

În timpul regelui Coloman Cărturarul (1095-1116) sau a fiului său Ștefan al II-lea (1116-1131) are loc așezarea secuilor la Sighișoara, unde rămân până spre sfârșitul domniei lui Bela al III-lea (1172-1196). Noii veniți întemeiază aici o așezare civilă corespunzătoare sitului arheologic

¹ Prezentul articol prezintă într-o variantă ușor modificată un fragment din teza noastră doctorală "Arheologia peisajului în spațiul Sighișoarei medievale" (în lucru).

² Anexa 1.

³ g. *germană*, ds. *dialect săsesc*, m. *maghiară*, l. *latină*, r. *română*.

⁴ Anexa 5.

multistratificat de la “Sighișoara - Dealul Viilor” (la marginea de nord-est a orașului), într-un spațiu caracterizat printr-un peisaj de silvostepă, foarte bine adaptat orizontului de așteptare al unei populații crescătoare de animale mari, aflată în prag de sedentarizare.

În acest loc, timp de trei generații, comunitatea a fost deopotrivă alcătuită din “domestici” cu ocupații casnice și pastoral-agrară cât și din războinici (*castrensi* și *udvornici*), adică paznici (*custodes viarum*, *custodes confinium*), arcași (*sagittarii*), cercetași (*speculatores*) și curieri (*precones*).⁵

Aceștia trebuiau să întrețină și să apere în mod permanent un castru grăniceresc proactiv,⁶ adică cu reacție și forță de răspuns, ridicat în vârful Dealului Cetății,⁷ de unde se putea comunica ușor prin semnale de fum (folosite pentru a transmite “știri”, avertizări de pericol sau adunarea oamenilor într-un anumit loc) atât cu satul subordonat cât și cu alte puncte corespondente, după cum la fel de lesnicios (dar pe un drum diferit față de cel actual) se putea ajunge repede, în jur de maxim o oră în marș rapid pe jos și sub 30 de minute în goana calului, până la așezarea civilă de la Sighișoara-Dealul Viilor.

Inventarul arheologic, mai ales monedele descoperite în cimitirul aferent așezării, încadrează locuirea de la Dealul Viilor până spre sfârșitul secolului al XII-lea, când secuii părăsesc spațiul sighișorean în mod programat și organizat, lăsând în spate un teritoriu (*terra*) pustiit (*deserta*) sau evacuat (*vacua*) și nemailocuit (*inhabitata*), bine pregătit astfel pentru o colonizare cu alogeni occidentali.

Cruciatale și colonizarea Transilvaniei

În urma secuilor au fost așezați “oaspeții regali” (*hospites regis*), flamanzi, valoni și germani, dăruți cu privilegii speciale și o largă autonomie.

Drumul spre est (*Drag nach Ostern*) al emigranților medievali, veniți din apus, a început la cumpăna primului mileniu creștin, aducându-i tot mai adânc în răsărit. La modul general s-a apreciat, cu suficient temei, că factorul declanșator al colonizării spre estul Europei a fost reprezentat de către

⁵ Adrian Andrei Rusu., *Castelarea carpatică. Fortificații și cetăți din Transilvania și teritoriile învecinate (sec. XIII-XIV)*., Cluj-Napoca, Editura Mega, 2005, p. 69.

⁶ Diferența dintre un castru regal și o cetate medievală este dată în primul caz de către gradul de subordonare directă față de rege și de autoritatea regală, iar în doua situație de diferențierea dintre un punct întărit și o așezare rezidențială, fortificată în concordanță cu terenul, materialele de construcție, tehnicile de asediu, evoluția armamentului (Adrian Andrei Rusu., *Dicționar de castelologie*, Cluj-Napoca, Editura Mega 2020, p. 74).

⁷ Pe locul în care se găsește acum Biserica din Deal.

“călătoriile spre Ierusalim” ori de “pelerinajele la Sfânta Cruce”,⁸ denumite și consacrate după anul 1250 sub forma de *cruciate*.

Scânteia se naște în anul 1074, când turcii selgiucizi invadează Imperiul Bizantin și Siria, distrug și profanează biserici, masacrează ori iau în sclavie multă populație creștină. Drept urmare, papa Grigore al VII-lea (1073-1085), dar mai cu seamă Urban al II-lea (1088-1099), îi îndeamnă pe episcopi și abați “*să-i convingă pe toți, cavaleri sau pedestrași, bogați sau săraci*” să pornească și să elibereze Țara Sfântă, pentru că dacă în baștina lor “*erau necăjiți și săraci, acolo ei vor fi fericiți și bogați*”.⁹

Predicile în favoarea cruciatei au găsit un ecou imens în rândul multor locuitori din Flandra, nordul Franței și al Germaniei apusene care, fanatizați, nu au mai avut răbdarea de a aștepta plecarea cavalerilor (adică a unei armate regulate), astfel că mulțimi de oameni, însoțiți de femei, copii și bătrâni, în căruțe cu boi sau pe jos, neînarmați, cu provizii insuficiente și fără bani, au pornit la începutul anului 1096 spre Ierusalim. În rândurile acestor grămezi de populație, dezorganizate și nedisciplinate, se aflau țărani, orașeni săraci, călugări fugiți din mănăstiri, pelerini, aventurieri, vagabonzi, tâlhari, criminali și cavaleri briganzi.

Gloatele conduse în căutarea mântuirii de Petre Sihastrul (*Pierre l'Ermite*, un călugăr din Aimens, Franța) și Walter cel Sărac (*Gauthier Sans-Avoir*, un nobil scăpătat din Île-de-France) au prilejuit multe neajunsuri pe parcursul trecerii lor prin Ungaria, astfel că deși regele Coloman Cărturarul a adus întreaga Dalmație sub autoritate maghiară el a rămas în aprecierea urmașilor săi tocmai prin faptul că a reușit să controleze situația și să-și apere țara de pseudo-cruciați.¹⁰

Totuși, chiar dacă această așa numită *Cruciată a Săracilor*, a *Calicilor* sau a *Copiilor* nu a avut consecințe imediate privind o colonizarea vestică în spațiul Ungariei medievale, neplăcutele sale amintiri erau foarte vi și dureroase în toamna anului 1096, atunci când pornește prima cruciată adevărată, cea a *Cavalerilor*, condusă de Godefroy de Bouillon (care ulterior primește și titlul de *apărător al Sfântului Mormânt*). Drept urmare, Coloman Cărturarul a cerut de această dată garanții majore privind trecerea cavalerilor cruciați prin regatul său, garanții pe care Godefroy de Bouillon le asigură, lăsându-l ostatic la curtea maghiară pe fratele său, ducele Balduin (viitorul

⁸ Maria-Emilia Crângaci Țiplic., *Cruciadele, Ungaria și valurile de colonizare din sudul Transilvaniei*. în *Studia Universitatis Cibiniensis*. Series Historica, tomul 6/2009, p. 86.

⁹ Ovidiu Drîmba., *Istoria culturii și civilizației*., 2, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987, p. 552.

¹⁰ Páll-Szabo Ferenc (coordonator)., *O Istorie a maghiarilor*., Editura Világhírmév, Cluj-Napoca, 2014, p. 30.

rege al Ierusalimului), împreună cu întreaga sa suită, alcătuită din nobili flamanzi, valoni sau lotharingieni.

Se întâmplă însă ca toți nobilii cruciați să fie tratați cu o generoasă ospitalitate regească (*honorifice tractati*), iar buna impresie lăsată a fost reverberată de cronicarul german Otto von Freising (aflat și el la curtea lui Coloman), care vorbește despre regatul Ungariei ca fiind “*taquam paradysus Dei*”, adică “*întocmai ca Paradisul lui Dumnezeu*”.¹¹

Poate cu acest prilej s-au purtat primele discuții, s-au creat premisele și s-au făcut cele dintâi invitații adresate cavalerilor occidentali privind colonizarea Ungariei panonice și a Transilvaniei intracarpatică, unde, în schimbul unor întinse teritorii și a unei largi autonomii, trebuiau să se oblige numai la suportul militar al autorității regale, cu deosebire în fața incursiunilor pecenege și cumane.

O altă ocazie, mult mai bună, s-a arătat în timpul domniei regelui Geza al II-lea (1141-1162), când s-a petrecut cea de-a doua cruciată, a *Regilor* (din 1147), în cadrul căreia cavalerii germani erau conduși de Frederic de Suabia (viitorul împărat *Barbarossa*) iar cei francezi de Ludovic al VII-lea, însoțit de regina Aliénor de Aquitania, împreună cu întreaga sa curte de paji și trubaduri.¹²

Deși Geza al II-lea ajunge pe tron la vârsta de 12 ani și moare în martie 1162, fără a ajunge la de patruzeci de ani,¹³ autoritatea domniei sale a fost una extrem de stabilă, astfel că, potrivit episcopului Otto de Freising (unchiul lui *Barbarossa*), aristocrații maghiari “*cu toții se supun principelui în așa măsură încât ar considera un păcat nu numai a i se împotrivi pe față ci până și a-l jigni cu sușoteli tainice*”.¹⁴

Evident și neîndoielnic este că regele maghiar a avut prestigiul necesar pentru discuta și trata nemijlocit o colonizare organizată a Ungariei și a Transilvaniei în anul 1147, când cruciații vest-europeni au traversat regatul pentru a doua oară, în drumul lor spre Palestina. Prin urmare e cât se poate de probabil ca Geza II să fi constatat, tocmai cu prilejul acestor traversări, că în Europa Occidentală existau pături întregi de populație gata să-și părăsească teritoriile și să se stabilească în țări străine. În consecință e ușor de bănuț că unii dintre cruciați au achiesat la oferta regală, considerând că este mai avantajos se așeze în Pannonia și în Transilvania, sub ocrotirea coroanei

¹¹ Maria-Emilia Crângaci Țiplic., *op. cit.* p. 87.

¹² Ovidiu Drîmba., *op. cit.*, p. 558, n. 9.

¹³ Pál Engel., *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei Medievale 895-1526*. Editura Mega, Cluj-Napoca 2011, p. 81-82.

¹⁴ *Ibidem*, p. 81.

maghiare, decât să-și continue călătoria spre Palestina ori, la înapoiere, către vestul unui continent aflat în plină criză economică și socială.¹⁵

De unde au venit “oaspeții regelui” în părțile Sighișoarei

Deși sunt numiți în mod generic “sași” (*saxones*) și percepuți la nivel general, etnic, ca fiind germani, imigranții primelor valuri colonizatoare în sudul Transilvaniei au venit din vestul îndepărtat al Europei, din zona Luxemburgului, a Valonei, a Flandriei, a Franciei vestice, a Lotharingiei și, abia spre final, a Bavariei și a Saxoniei. De altfel, cu deosebire în sudul Transilvaniei, compoziția etnică a primelor grupuri de coloniști este asemănătoare cu cea a cruciaților, sprijinind ipoteza așezării acestora fie în timpul drumului spre Orient fie la întoarcere, pe drumul care trecea tot prin Ungaria.¹⁶

Oricum, imigrarea s-a petrecut în mai multe grupuri și pe parcursul a mai bine de două secole, dar fără a decurge la voia întâmplării. După opinia lui Thomas Nægler “*Printre elementele de reglementare trebuie să se fi situat pe prim plan stabilirea teritoriului ce urma să fie acordat coloniștilor, dacă nu chiar nominalizarea fiecărei localități în parte. Grupurile de coloniști erau probabil însoțite de la granițe până la locul stabilirii lor și nu este exclus ca șefii lor (în Transilvania, greavii și clericii) să fi parcurs, în calitate de locatori, de mai multe ori calea dintre patria de baștină și Transilvania. Cu ei s-a tratat, desigur, și locurile de colonizare*”.¹⁷ Apoi, tot Thomas Nægler afirmă că “*așezarea sașilor s-a petrecut sub supravegherea secuilor. Aceștia nu puteau părăsi cel puțin punctele cheie strategice înainte ca sașii să fi preluat sarcina de apărători ai ținutului*”¹⁸ – așa cum s-a întâmplat la Sighișoara, unde locuirea secuiască de la Dealul Viilor a fost abandonată organizat și voluntar, cu recuperarea întregului echipament militar (de mare valoare) doar după sau concomitent cu predarea fortificației din Dealul Cetății coloniștilor apuseni.

Pe de altă parte, pentru așezarea alogenilor vestici la sfârșitul secolului al XII-lea avem indicații și din partea celor mai importante surse cronistice locale: 1196 la Georg Kraus¹⁹ și 1198 la Johannis Godofredi Schenker.²⁰

¹⁵ Thomas Nægler, *Așezarea sașilor în Transilvania*. Editura Kriterion, București 1981, p. 172.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, p. 159.

¹⁸ *Ibidem*, p. 160.

¹⁹ *Stundturmcronik, 1676.*, cf. Erich Dubowy., *Sighișoara un oraș medieval.*, Editura Tehnică, București, 1957, p. 24

²⁰ *Cronica lui Schenker*, Copiată la 23 iulie 1828 de către prof. Simonis. Tradusă și scrisă la mașină de Dr. Erhard Andreas, în perioada 1 septembrie - 25 noiembrie 1956. În Arhiva Muzeului de Istorie Sighișoara. Nr. inv. 2008/1969, p. 1.

Astfel, dacă colonizarea de la Sighișoara se petrece imediat ulterior celei din “Altland” (*Țara Veche* - zona prepoziturii sibiene, cu satele Nocrich, Cincu, Cristian și Cîsnădie), adică în a doua jumătate a secolului al XII-lea, în contextual *Cruciatei Cavalerilor* și ca urmare a diplomației lui Coloman Cărturarul și a lui Geza al II-lea, atunci nici originea noilor veniți nu a fost una preponderant germană ci covârșitor flamandă, valonă și franconă.

Apoi, pe lângă mențiunea notarului Kraus și semnalarea lui Schenker, se mai pot aduce încă câteva argumente punctuale.

În primul rând este vorba de cercetările arheologice de la *Casa cu Cerb* (str. Școlii nr. 1), care au evidențiat două locuințe de lemn suprapuse, adică două faze aparținătoare unei gospodării cu casa în spate și anexele în față, urmând un model francon regăsit în cursul secolului al XII-lea în zona Rinului inferior și a Moselei.²¹ Dintre cele două case prima poate fi bănuită înainte de marea năvălire a tătar-mongolă din 1241, așadar în pragul perioadei de colonizare occidentală.

În al doilea rând, în anul 1204 documentele îl pomenesc pe un anume *Ioan Latinul*, locuitor printre teutonicii Transilvaniei, în satul “Rivetel” (*Johanes Latinus inter Theutonicos Transsilvanenses in villa Rivetel*),²² pe care regele Emeric (1196-1204) îl scutește (probabil în calitatea lui de nou venit) de toate obligațiile sale, în afară de cele referitoare la oaste. Doi ani mai târziu (în 1206) regele Andrei al II-lea (1205-1235) îi acordă aceluiași și “pământul Cwezfey” (*terra Cwezfey*), aflat undeva pe o vale a “Valendorfului” (a Satului Valonului, Satul Latinului, Satul Latininilor).²³

Ioan Latinul a avut doi fi: *Conrad* și *Daniel*, care au fost și ei în bune relații cu regalitatea maghiară, astfel că, în folosul lor, la 1231 sunt scutite de taxe și de dări “*villam Albe Ecclesie, villam Homuspotoc, villam Sarpotoc, villam Laninam, vilam Oplid*”.²⁴

Ulterior este amintit și *Gyanin*, nepotul lui Ioan și fiul lui Conrad, care în 1257 a cerut reconfirmarea privilegiilor obținute de înaintașii săi în 1204, 1206 și 1231.

²¹ Ioan Fedor Pascu., *O istorie succintă a celui mai important monument civil din Sighișoara*, în *In Memoriam Radu Popa. Temeiuri ale civilizației românești în context European*. Coordonatori Daniela Marcu Istrate, Angel Istrate, Corneliu Gaiu. Cluj-Napoca, Editura Accent, 2003, p. 332.

²² *Documente privind istoria României, seria C, Transilvania, Veacul XI, XII și XIII, (1075-1250)*. Vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Române, București 1951, p. 46.

²³ *Ibidem*, p. 54.

²⁴ *Ibidem*, p. 212.

Notá Béne

- La începutul secolului al XIII-lea, indiferent de originea lor, *oaspeții regali* încep să fie acoperiți cu generice referitoare la spațiul german, fiind numiți ori “teutonici” (*Johanes Latinus inter Theutonicos Transsilvanenses*) ori “saxoni” (cum a fost cazul lui Conrad și Daniel, pomeniți drept cavaleri sași – *milites nostros saxones Ultrasilvanos Corradum et Danielem, filios Johannis Latini*);

- Cu toată acoperirea genericelor germane, originea valonă sau francon-lotharingiană (oricum romanică) a familiei lui Ioan Latinul rămâne evidentă încă măcar la a treia generație, *Gyanin* purtând un nume corespondent pentru antroponimul francez de *Jean*;

- Toate posesiunile lui Ioan Latinul și ale urmașilor săi, pomenite din 1204 până în anul 1257, sunt sate bine definite la data atestării lor, fiind deci întemeiate înainte de menționarea documentară a acestora;

- Aproape toate posesiunile lui Conrad și Daniel, moștenite apoi de Gyanin, se găsesc în vecinătatea directă sau imediată a hotarului de est și de sud-est al Sighișoarei medievale: *Villam Albe Ecclesie* (satul *Bisericii Albe* > g. *Weißkirch* > m. *Fehéregyháza* > r. *Ferihaz*, sat Albești, com. Albești, jud. Mureș); *Villam Homuspotoc* (satul *Pârâului Cenușiu* > m. *Héjjasfalva* > g. *Teufelsdorf* - satul *Diavolului* > r. *Hasfalău*, sat Vânători, com. Vânători, jud. Mureș); *Villam Sarpotoc* (satul *Pârâului Noroios* > m. *Sárpatak* > r. *Şapartoc*, sat Şapartoc, com. Albești, jud. Mureș); *Villam Opllid* (probabil cu origine toponimică de import), un sat dispărut dar care, după ordinea în care au fost pomenite posesiunile lui Conrad și Daniel, ar putea fi localizat (cu tilul de ipoteză) lângă Şapatoc, în Pășunea Dăii, adică undeva la sud de Daia Săsească (sat Daia, com. Apold, jud. Mureș), adică acolo unde s-a identificat arheologic o fortificație de pământ cu palisade din lemn, având urme de locuire încadrabile secolului al XIII-lea și unde tradiția orală a păstrat amintirea unei așezări dispărute în urma unei epidemii de ciumă;²⁵ *Villam Latinam* (satul *Valonilor*, satul *Latinilor* - g. *Woldorf*, *Wallendorf*, ds. *Wouldref*, m. *Dombos*, r. *Văleni*, com. Jibert, jud. Brașov).²⁶

În căutarea toponimului local

Toponimul de “Schäßburg” a intrat pentru prima dată în atenția lui Johann Wolf, unul dintre cei care au inițiat “*Siebenbürgisch-Sächsisches*

²⁵ Gheorghe Baltag., *Date pentru un studiu arheologic al zonei municipiului Sighișoara*. în Marisia IX, 1979, p. 75-106.

²⁶ Având în vedere gruparea posesiunilor lui Ioan Latinul în sud-estul Transilvaniei, credem că echivalarea așezării *Villam Latinam* cu localitatea *Unirea*, acum aparținătoare municipiului Bistrița, este una greșită (Thomas Nægler., *Așezarea sașilor în Transilvania*. Editura Kriterion, București 1981, p. 238), fiind mai probabil vorba de satul *Văleni* din județul Brașov.

Wörterbuch”.²⁷ După el nu s-au mai făcut străduințe deosebite, dar avem în schimb două scurte repertorii, alcătuite de către Gheorghe Baltag²⁸ și Gernot Nussbächer.²⁹

Teoria originii maghiare: are ca punct de plecare rădăcina “Seg” (*fund, posterior, dos, ridicătură, colină, deal*), care ar fi condus la *Segesvár*, adică la *Cetatea de pe Deal*, *Cetatea de pe Fundul Dealului* sau *Cetatea din Dosul Dealului*. În consecință, termenul german de *Schaspurch* s-ar deriva din *Segesvár*, prin eliminarea particulei “ge” și traducerea unității de clasă “cetate” din m. *vár* (*war*) în ds. *purch* și g. *burg*.³⁰ Această variată este susținută, indirect, și de filologul Virgil Ciocâltan, dar printr-o argumentare colaterală, care pornește de la toponimicul românesc de *Sighișoara*. Astfel, făcând exegeza denumirii actuale, V. Ciocâltan e de părere că aceasta trebuie fixată în timpul contemporan așezării secuiești de la Sighișoara-Dealul Viilor, pentru că “*Dacă strămoșii noștri (românii n.n.) ar fi pătruns în Transilvania abia la începutul veacului XIII, așadar după ce localitatea și numele deveniseră săsești, ei ar fi împrumutat neîndoielnic forma nouă, germană, nu pe cea veche, ungurească. Prin urmare, toponimul Sighișoara probează prezența unei populații românești pe teritoriul sau în preajma localității cu același nume în faza începuturilor ei din secolul XII*”.³¹ Justificarea este întărită prin invocarea devenirii hidronimului românesc de “Târnava”, care “*reproduce indiscutabil un arhetip slav neatestat, derivat la rândul său din trn <spin>. La sosirea lor în aceste părți, secuii au găsit încă originalul slav în circulație, l-au înțeles și l-au tradus cu Küküllö, adică <vale cu mărăcini>, kukul însemnând în maghiara veche <spin>. Sașii au preluat pur și simplu cuvântul maghiar și numesc Târnava până azi Kokei*”.³²

²⁷ Johann Wolf., *Materialien zur Etymologie siebenbürgischer Orstnamen*, 9. Schäßburg, în *Korespondenzblatt*, 1898, p. 34-35.

²⁸ Gheorghe Baltag., *Sighișoara. Schäßburg. Segesvár*, Editura Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2004, p. 24-27.

²⁹ Gernot Nussbächer, *War Schäßburg die “Sechste Burg”? Zu einer neuen Erklärung des Orsynames der Kokeistadt*, în *Aus Urkunden un Chroniken*, Editura Aldus, Brașov, 2010, p. 41-44.

³⁰ Gheorghe Baltag, *Op. cit.* p. 25-26.

³¹ Virgil Ciocâltan., *Semnificații istorice ale toponimului Sighișoara și ale hidronimului Târnava*. în *Alt Schaessburg*, nr. 2, Editura Qual Media, Cluj-Napoca 2009, p. 11.

³² G. Kisch., *Siebenbürgen im Lichte der Sprache. Ein Beitrag zur Kulturgesichte der Karpatenlännder*. Leipzig, 1929, p. 1929. Apud, Virgil Ciocâltan., *Semnificații istorice ale toponimului Sighișoara și ale hidronimului Târnava*. în *Alt Schaessburg*, nr. 2, Editura Qual Media, Cluj-Napoca 2009, p. 11-12.

Ipoteza originii occidentale: se bazează pe argumentele lui Martin Orend,³³ care pornind de la considerente raportate la particularitățile reliefului zonal, a susținut că toponimele de “Schespurch” și “Segesvár” provin din vechi dialecte anglo-saxone, cu origini în rădăcinile *Segg*, *Sech* sau *Seggh*, desemnând locuri mlăștinoase. Prin urmare, denumirea germană s-ar putea traduce prin “Cetatea dintre Mlaștini”.³⁴ Alternativ, tot Martin Orend a propus și devierea oiconimului dintr-un toponim aproape identic, cel de “Schaessberg”, identificat în Olanda, lângă Aachen, adus probabil de coloniști în noua lor patrie.

Varianta origini latine: a fost lansată de către profesorul sighișorean Emil Giurgiu, care, într-o monografie dedicată orașului natal, a afirmat că numele de “Castrum Sex”, atribuit inițial anului 1280,³⁵ “*ar putea fi explicat prin faptul că până la mijlocul secolului al XIV-lea Sighișoara ocupa locul șase dintre cele șapte cetăți săsești. Într-un document din 1349, care se referă desigur și la perioada anterioară, cetățile sunt menționate în aceeași ordine*”.³⁶ Dar această formă, consacrată prin latina cancelariei medievale, a fost folosită prima dată într-un document din jurul anului 1320, pe care primii editori, din cauză unei erori de transcriere, l-au interpretat greșit ca anul 1280.³⁷ În ortografieri ulterioare, variante derivate și combinate ale toponimului de Castrum (*castrum*, *castro*, *castri*) Sex (*Schegs*, *Schez*, *Sches*) mai apar în 13 rânduri până spre sfârșitul secolului al XV-lea,³⁸ când un document din anul 1486 poartă amprenta unui sigiliu cu inscripția “Sigiliul cetățenilor din orașul Castri Schegs” (*S. civium civitatis castri Schegs*).³⁹ Oricum, se poate ușor observa că, cu excepția menționării din 1320, toate celelalte denumiri încep cu sunetul “ș” (*sch*). Prin urmare, Sighișoara nu putea fi numită “a șasea cetate” deoarece, în mod corect, aceasta ar fi trebuit

³³ Martin Orend., *Zur Heimatfrage der Siebenbürger Sachsen*, în *Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde*, 43, III, 1926, passim 229-327.

³⁴ Gheorghe Baltag., *Sighișoara. Schäßburg. Segesvár...*, p. 26.

³⁵ Franz Zimmermann, Carl Werner., *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. Ester Band: 1191 bis 1342. Nummer 1 bis 582. Hermannstadt 1892, nr. 197, p. 141.

³⁶ Emil Giurgiu., *Sighișoara (Schäßburg)*, Editura Sport-Turism, București, 1985, p. 25. Autorul îi atribuie cumva această teorie lui G. Nussbächer, care însă nu pare să fi făcut vreodată o astfel de afirmație - cf. Gernot Nussbächer., *Zur gesichte Schäßburgus von 14. bis 16. Jahrhundert.*, în *Forschungeg*, band 24, Nr. 1/1981, p. 8-14. Reeditat în *Aus Urkunden und Chroniken*, Editura Aldus, Brașov, 2010, p. 37-40 n. 1.

³⁷ Gernot Nussbächer., *Zur Datierung einer Urkunde über einen Grund-und Mühlenverkauf (1280?, Ub.I, Nr. 197)*, în *Aus Urkunden und Chroniken*, Editura Aldus, Brașov, 2010, p. 37-39.

³⁸ Anexa 5.

³⁹ Anexa 1, 38.

pomenită sub forma de “Castrum Sextum”. Apoi, în nouă din cazurile în care cele Șapte Scaune ale Transilvaniei medievale sunt consemnate și enumerate împreună, Sighișoara apare de 3 ori pe poziția a doua și a patra, de 2 ori pe poziția a șasea și o singură dată pe poziția a cincea.⁴⁰ Prin urmare, este evident că nu a existat o ierarhizare fixă ci că ordinea pomenirii era mai degrabă legată de venerabilitatea (vârsta) delegatului ori de vechimea acestuia în funcție.⁴¹

Închipuiri fanteziste, categorie în care se pot include variante de felul:

- *Cetatea cu Șase Laturi*, o variantă deviată din tonimul de *Castrum Sex*, cel greșit atribuit anului 1280, când “bătrânii cetății Sighișoara” (*insuper seniores de castro Sex*)⁴² ar fi fost martori la vânzarea unui teren și a unei coproprietăți pentru o moară din Stejărișu (g. *Probstdorf*, m. *Prépostfalva*, r. *Proștea*, sat în com. Iacobenii, jud. Sibiu);

- *Sebeșvar* sau *Șebeșoara*, adică “Cetatea Râului Repede”, după cum a propus Nicolae Iorga, care (n.b.) nu a ezitat totuși să facă și o probabilă legătură între Valea Șeșului și denumirea localității.⁴³

Însușiri. La modul general, cu lipsă de prea multe nedumeriri științifice, se acceptă devierea denumirii germane și a celei românești din oiconimul maghiar. Absența îndoielilor privind această filiație se bazează, probabil, pe autoritatea științifică a lui Th. Nögler care, fără să dezvolte, a propus această explicație în primul volum de referință dedicat așezării sașilor în Transilvania,⁴⁴ precum și pe opiniile lui Gh. Baltag, conform cărora, în urma secuilor, cei nou veniți vor “*păstra doar numele inițial al fortificației de pe vârful Dealului Școlii (Segesvar – Dealul Cetății n.n.), modificat și adaptat fonetic limbii germane*”.⁴⁵

Denumire și peisaj

Pentru a pricepe cu adevărat resorturile ascunse dintre denumire și subiect, dintre entopicele sighișorene și toponimia locală (sub toate manifestările sale), este nevoie și de o atentă raportare (în ansamblu și în

⁴⁰ Anexa 4.

⁴¹ Gernot Nussbächer., *War Schäßburg...*, p. 43-44

⁴² Acești *insuper seniores de castro Sex* făceau parte din conducerea (magistratura) orașului, fiind aleși de către obștea cetățenilor. Gernot Nussbacher., *Scurtă schiță a istoriei administrației Orașului și Scaunului Sighișoara până la 1700*. Brașov 1964, inedit, în Biblioteca Arhivele Statului, Brașov, nr. inv. 34521, p. 16.

⁴³ Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, 1992, p. 39 – apud Gheorghe Baltag., *Sighișoara. Schäßburg. Segesvár...*, p. 27.

⁴⁴ Thomas Nögler, *op. cit.*, p. 236.

⁴⁵ Gheorghe Baltag., *Sighișoara. Schäßburg. Segesvár...*, p. 26.

detaliu) la morfologie, la vorbirea germană locală, la particularitățile dialectale și fonetice ale graiului săsesc.

Fără îndoială că valea și pâraul Șaeșului a fost numite în vreun fel ori altul de către autohtoni și alogenii petrecuți prin acest spațiu până la cucerirea maghiară. Este de asemenea neîndoielnic că, într-un timp de frontieră, secuii au folosit un hidronim preluat sau născut de ei, fără a se putea bănui din ce fel de rădăcină, de ce origine ori în ce fel de exprimare.

Oricum, într-o vreme de ofensivă permanentă și într-un spațiu cu o locuire dovedit neredutabilă, alcătuită din români și slavii (singurii menționați în cronici la momentul impactului maghiar cu spațiul Transilvaniei propriu-zise),⁴⁶ așadar într-o perioadă cu frontiere repede înaintea mișcătoare, ar fi comic să presupunem că un castru secuiesc de avangardă (proactiv) s-ar fi ridicat *“pe partea din spate au unui deal, adică pe versantul orientat spre soare, de unde s-au putut supraveghea Târnavă și drumul de-a lungul acesteia”*, cu atât mai mult cu cât *“dealul cetății este mai abrupt în partea însorită iar zona de la vechea confluență a pâraului Șaeș și Hundsbach (Câinelui) era mlaștinoasă”*.⁴⁷

Numai că *“Drumul Mare ce duce la Sighișoara”*⁴⁸ (dinspre Alba Iulia) a început a urma valea râului prin intravilan și pe sub poalele cetății abia către finele veacului al XV-lea, după desecarea mlaștinilor din Roră și a celor aflate la punctul de vărsare a Șaeșului în Târnavă Mare, din partea acum centrală a Orașului de Jos. Până atunci însă (dar și mai târziu), zona prioritară de atenție a fost cea de sud-vest, privitoare asupra văii Șaeșului, care reprezenta și vulnerabilitatea imediată a depresiunii intracolinare de la Sighișoara.

Altfel, drumul Târnavei Mari se oprea în mlaștinile Rorei (la nord-vest), de unde, pe vechiul traseu roman, urca și traversa platoul Dealului Breite, coborând (spre sud) pe lângă Pârâul Hotarului în lunca Șaeșului, punct în care se găsea o primă bifurcare importantă. De aici una dintre căi mergea (spre sud-vest) către Podișul Hârtibaciului, prin Șaeș, Apold și Agnita, cu deviere (la sud, prin Cincu și Făgăraș) spre Brașov, sau urma în continuare destinația Sibiului, în timp ce alta cobora către nord-est, în Sighișoara, de unde, în zona actualei Piețe Hermann Oberth, un drumeag urca la cetate în timp ce traseul principal continua pe lângă brațul mic al Șaeșului,⁴⁹ către

⁴⁶ Ioan-Aurel Pop., *Românii și maghiarii în secolele IX-IV. Geneza statului medieval în Transilvania*. Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca 1996, 83.

⁴⁷ Gernot Nussbächer., *War Schäßburg...*, p. 41.

⁴⁸ *Documente privind istoria României.*, seria C, Transilvania, veacul XIV, vol. IV, București, 1955, nr. 516, 751.

⁴⁹ Brațul principal era afluent al Târnavei Mari iar cel secundar al Văii Câinelui.

Valea Câinelui, pe care o urmărea în amonte (spre sud-sud-est). Dar, la numai câteva sute de metri mai sus de confluența brațului secundar al pâ râului Șaeș (dispărut) în Valea Câinelui, în intersecția actualelor străzi Horea Teculescu cu Visarion Roman, se găsea o nouă ramificație. Astfel, în timp ce o variantă tăia panta de miazănoapte a Dealului Brădet (pe traseul actual al străzii Visarion Roman), cobora spre nord-est într-o luncă inferioară (acum complexul comercial Kaufland), ajungând printr-un vad necunoscut la așezarea de la Dealul Viilor, drumul vechi (principal) continua pe Valea Câinelui către sud și sud-est “*peste teritoriul comunelor de acum Daia, Meșindorf, Criș, Roadăș, Beia, Fișer sub Rupea în valea Homorodului*”.⁵⁰

Așadar, încă odată se dovedește că rostul fortificării secuiești de la Sighișoara a fost unul vădit de pionieriat, orientat către sud-vest iar nu spre nord-vest, fiind amenajată pe o colină defrișată intenționat, la foarte bună vedere și parte a unei rețele militare de frontieră, în cadrul căruia curierii și ștafetele călare aveau în spate un sistem de avertizare alcătuit din puncte de observare și de semnalizare specifice.

Pe de altă parte, în ungurește Pârâul Șaeș nu se numește *Segesvaripatak* (adică *Pârâul Cetății din Fundul Dealului, Pârâul Cetății din Dosul Dealului* sau *Pârâul de sub Dealul Cetății*) ci *Segesdipatak*, care dacă s-ar raporta la o rădăcină maghiară ar însemna *Pârul din Fundul Dealului, Pârâul din Dosul Dealului* sau pur și simplu *Pârâul Dealului*, fiind așadar un hidronim compus numai din unități nominaționale de clasă (*pârâu* și *deal*), dar care în lipsa unei unități nominaționale proprii (ce indică caracteristicile particulare și relevante ale unității de clasă) e irelevant într-un spațiu dominat de dealuri fragmentate de ravene și de cursuri de apă, precum este cel caracteristic peisajului sighișorean.

Prin urmare, e mult mai logic și firesc ca m. *Segesdipatak* să derive din g. *Schaaser Bach* (g. *Schaas* → m. *Seges* + g. *bach* / m. *patak* = pâ râu), adică de la un curs de apă cu o importantă componentă de hidrografie statică. Iar într-o astfel de ordine a ideilor nu se poate ignora nici potențialul torențial al acestui pâ râu,⁵¹ care a inundat teritoriul mult mai des și cu mult mai multe pagube decât râul Târnava Mare. În consecință “ *aici a trebuit să aplaneze arta în mod special părțile slabe ale naturii*”, dar abia în anul 1862 (miercuri, 26 februarie, la orele 15.00), când cursul inferior și gura de vărsare a Șaeșului în valea colectoare s-a mutat cu peste un kilometru spre vest, în amonte, fiind

⁵⁰ Müller, *op., cit.*, p. 388

⁵¹ Ioan Fedor Pascu, Tudor Gavrilă., *În preajma Sighișoarei medievale (timp, context, conjunctură și peisaj)*. în Alt Schaessburg, nr. 12, 2019, p. 47.

cea mai mare și mai costisitoare intervenție antropică petrecută până atunci în istoria localității.⁵²

Așadar, din punctul nostru de vedere, ipoteza originii maghiare a oiconimului local nu poate convinge deloc, fiind illogică și ilară, chiar dacă V. Ciocîltan pare a sugera că deslușirea rădăcinii de toponim se poate face și după mecanismul asemănător celui care a furnizat varianta germană a hidronimul Târnava, adică prin adaptarea fonetică a unui termen preexistent și cu un înțeles necunoscut.⁵³

Mai întâi, genericele toponimice, adică numele de locație, sunt de la bun început intenționat alese pentru a fi ușor de înțeles și capabile de a transporta informații relevante celor care le-au născut și colportat, devenind utile pentru a reflecta condiționările de peisaj și experiența umană. Acestea trebuiau să trimită mereu și suficient de explicit către specificul reliefului și particularitățile sale de locuire. Drept consecință, în procesul de constituire și dezvoltare a sistemelor toponimice, un rol deosebit îl au entopicele, adică acele cuvinte care desemnează puncte de altitudine, coaste de deal, culmi, creste, stânci, șiruri de înălțimi, adâncituri, trecători, locuri plane, mlaștini etc.⁵⁴ Altfel spus, identificarea locațiilor, a celor de pe ape ori de pe alte forme de relief, au avut la baza creării lor un *entopic*, care a participat diferențiat și inegal la nașterea *toponimelor* (a numelor de locuri), a *oronimelor* (denumirea formelor de relief), a *hidronimelor* (numele cursurilor de apă) și, în final, a *oiconimelor* (denumirea așezărilor umane).

Evident, părțile comune și cele particulare ale unui toponim se presupun reciproc și sunt indisolubil legate ca unități purtătoare de informație relevantă, care se mențin ca atare atâta timp cât fie comunitatea născătoare, colportatoare ori modificatoare/adaptoare (dialectal) a denumirii este vie, încheată și funcțională, fie câtă vreme particularitățile inițiale de peisaj nu se modifică substanțial sub influența factorului uman. Prin urmare, odată ce o comunitate dispare ori se diluează, sau puncte din peisaj sunt domesticite și modificate cultural prin diverse intervenții antropice, toponimicele se arhaizează și se dematerializează, rămânând totuși active în vocabular prin valoarea lor memorială și psihologică, altfel golită de conținut, de sens și de semnificație.

⁵² Joseph. Haltrich., *Culturhistorische skizzen aus Schässburg*. în *Sächsischer hausfreund*, XXX jahrgang, Kronstadt, 1868, p. 71.

⁵³ Virgil Ciocîltan., *op. cit.*, p. 11-12.

⁵⁴ Viorica Răileanu., *Sensul numelui propriu în raport cu cel al numelui comun corespunzător*, în *Limba Română* Nr. 2, anul XXIV, 2014, p. 86. <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A20689/pdf>

Pentru prima situație (a unor comunități dispărute), în spațiul sighișorean cele mai bune exemple sunt legate de câteva întărituri și puncte fortificate dispărute în timp. Este vorba de “Ouldbrich” (*Cetatea Veche*) și “Burggraben” (*Pârul Cetății*), în partea superioară a cătunului Șoromiclea,⁵⁵ de “Burgstadl” (*Cetățuia în Podmoale* – punct aflat la cca. 3,5 km vest de oraș) ori de “Henyeschburg”, “Heidenburg” (*Cetatea Păgână*), pe Valea Cânepii.⁵⁶ Toate aceste toponime erau încă uzuale spre începutul secolului XX,⁵⁷ dar numai cu valoare memorială și indicativă pentru vorbitorii de limbă germană din regiunea în care ele au apărut.

În cea de-a doua împrejurare se poate încadra cel mai bine hidrografia statică, adică *helonimele* (nume legate de mlaștini, locuri nămolose și zone inundabile), care au fost despărțite de realitate pe parcursul “domesticirilor” de relief și a modernizărilor următoare vremurile de mijloc, până spre zilele noastre.

Din acest motiv suntem foarte apropiați de ipoteza privind originea occidentală a denumirii locale, propusă de Martin Orend, cu atât mai mult cu cât alternativa variantei de sorginte vestică e mult mai ispititoare, mai logică, mai ușor de argumentat și de demonstrat, pentru că, în fapt, esența istoriei nu este de a face lucrurile simple complicate ci de a explica lucrurile complicate cât mai simplu, cu deosebire atunci când argumentele sunt la vedere, ușor de identificat și de interpretat.

Cetatea dintre mlaștini

Așadar, o primă propunere viabilă este toponimul de import *Schaesberg* (*Segessberg –Dealul dintre Mlaștini*),⁵⁸ trimitor la o localitate de lângă Aachen, de sine stătătoare până în 1982, când a fuzionat cu Nieuwenhagen și Ubach peste Worms, făcând acum parte din municipalitate Landgraaf a provinciei olandeze Limburg, faptul nefiind de mirare câtă vreme și în foarte multe cazuri, la noi și aiurea în lume, coloniile medievale sau moderne au fost numite deseori de către emigranții în amintirea locurilor de origine.

Alternativ și la fel de viabil, sunt oferite devieri din rădăcinile *Segg*, *Sech* sau *Seggh*, venite din vechi dialecte anglo-saxone care denumeau locuri

⁵⁵ Gheorghe Baltag., *Sighișoara înainte de Sighișoara*, Editura Oscar Print, București, 2000, p. 72-73.

⁵⁶ *Ibidem.*, p. 175-176.

⁵⁷ *UMGEBUNGSKARTE von SCHÄSSBURG des S.KV.* Gezeichnet von Major d. R. Viktor Gerzabek. Benennungen der Prof. Wachnerschen Karte entommen, ergänzt und berichtigt von Prof. Paul Schuller. HOG Schäßburg e. V. Heilbronn, 1997.

⁵⁸ Anexa 1, 15; Anexa 5.

mlăştinoase, consecinţa firească fiind că toponimele de “*Schespurch*” ori “*Segesvár*” se pot traduce prin “*Cetatea Dintre Mlaştini*”.

Şi nu este exagerat deloc, pentru că una dintre dominantele caracteristice ale Pârâului Şaeş (care în secolele XII-XIII asigura cea mai bună legătură între “Altland”, Podişul Hârtibaciului şi depresiunea intracolinară a Sighişoarei) era tocmai hidrografia statică.

Astfel, pe o hartă întocmită la începutul secolului XX,⁵⁹ mai era încă bine evidenţiată întinsa mlaştină a Şaeşului (*Schaasermoor*), aflată la est de sat. În aval, tot pe pârâul Şaeşului dar în interiorul Sighişoarei, e pomenită o altă mlaştină, încă existentă în secolul al XVII, când la 1625 primarul Martin Eisenburger ridică din nou “*poarta de jos, din piaţă*, (Marktplatz – acum Hermann Oberth n.n) *ca şi aceea de la mlaştina de sus*”,⁶⁰ adică “*Tor an der Hintergässerbrücke*” (*Poarta de la Podul Străzii din Spate*, aflată undeva la intersecţia dintre Strada 1 Mai şi strada Şt. O. Iosif).⁶¹

În fine, mai devreme, până în veacul al XV-lea, o bună parte din spaţiul aflat sub cetate, cuprins între străzile Morii, 1 Decembrie 1918 şi pârul Câinelui (coborâtor paralel cu str. Horea Teculescu), era definit prin iazuri şi heleştee amenajate în “delta” mocirloasă născută la vărsarea Şaeşului în albia Târnavei Mari. Astfel “*Între cele două braţe ale văii Şaeşului, Târnavă şi sfârşitul cursului văii Câinelui, se întindea o deltă mlăştinoasă, cu mai multe canale de apă şi eleştee, care la început apăra strada Morii de atacuri inamice din sud-est* (venite pe Valea Câinelui n.n) *iar mai pe urmă a fost secată şi populată. Aşa s-a format Untere Baiergasse* (acum 1 Decembrie 1918 n.n), *care poate mai demult se numea Weihergasse*” (adică *Strada Eleşteelor*).⁶²

Dar chiar şi după 1862, când unirea Şeşului cu Târnavă Mare s-a mutat spre vest, parcelarea loturilor istorice a rămas neschimbată, subliniind prin fundurile de gospodărie vechiul traseu al Şaeşului. Mai mult, în timp ce istoria orală vorbeşte despre clădiri fundate pe piloţi din lemn de stejar înfipti în fosta albie ori în vecinătatea acesteia,⁶³ observaţiile punctuale făcute în subsolurile multor clădiri ridicate peste ori în apropierea vechiului curs al Şaeşului, au evidenţiat infiltraţii permanente de apă şi o umiditate ridicată peste medie.

⁵⁹ *UMGEBURGSKARTE von SCHÄSSBURG des S.KV.*

⁶⁰ *Cronica lui Schenker...*, p. 18.

⁶¹ Leonhardt K., Waltraut E., Frank G., *Schßburg. Bauaufnahme einer mittelalterlichen Stadt*. 2009, p. 160.

⁶² Dr. Richard Schuller., *Kulturhistorische Skizze*., în *Alt Schäßburg*, Buchdrderai W. Krafft, Schäßburg, 1901, p. 23.

⁶³ Cel mai bun exemplu este imobilul din Piaţa Hermann Oberth nr. 16-17, fostul magazin *Misselbacher* (ridicat în prima jumătate a secolului al XI-lea, cu modificări între 1960-1980, cod LMI MS-II-m-B-15945).

Un plus de certitudine vine și din constatările făcute pe marginea stratigrafiei surprinse cu ocazia unor sondaje geotehnice, executate în gangul boltit aflat sub sala de spectacole “Mihai Eminescu” din Piața Hermann Oberth nr. 22, care a fost ridicată în a doua jumătate a secolului al XIX pe locul fostului han local *Orend*, demolat după ce a pus în pericol chiar viața împăratului Frantz Josef.⁶⁴ Pe scurt, observațiile de aici au pus clar în vedere doar două straturi arheologice principale, primul, legat de evului mediu, reprezentat de un pământ negru, cleios, pigmentat cu cărbune și resturi de material organic (lemn), corespunzător terenului mlaștinios din apropierea Șaeșului, al doilea, aparținător secolului al XIX-lea, marcator al etapei moderne și ilustrativ pentru nivelurile constructive și de călcare aferente monumentului actual.⁶⁵

⁶⁴ Frantz Josef a făcut vizita împărătească la Sighișoara în ziua de 31 iulie 1852, când, în salve de tunuri și de arcebuze, a pus piatra fundamentală a monumentului *La Leu* (str. La Leu, cartier Miron Neagu), dedicat generalului țarist *Grigory Jakovlevich Skariatîn*, care cu exact trei ani în urmă și-a pierdut viața în acel loc, sprijinind autoritatea habsburgică asupra Transilvaniei, amenințată de insurgenții maghiari doritori ai unui stat independent, de sine stătător și cuprinzător al întregului Ardeal. (Ioan F. Pascu., *Prințul, Împăratul, Leul și Contemporanii. Povestea monumentului Skariatîn din Sighișoara.*, în *Alt Schaessburg*, nr. 5, 2012, p. 125-136.) Se spune că în seara aceleiași zile “împăratului i s-a oferit în sala mare a cârciumei orașenești (Hanul Orend n.n.) un banchet în stil mare. Scurt timp după evenimentul acesta îmbucurător s-a prăbușit tavanul putred al sălii mari, peste capul miruit al majestății sale și al sașilor din oraș, mereu loialii”. Dar a fost o zi peste care “a strălucit o stea cu noroc (chiar dacă n.n.) aceasta a dat clădirii bătrâne lovitura de moarte. În anul 1874 s-a construit clădirea nouă a casei orașenești (fostă “Stadthaus” - Casa Orașului, acum Casa de Cultură “Mihai Eminescu” din Piața Hermann Oberth nr. 22 n.n.), după ce au fost dărâmate zidurile vechi, stropite încă, după legendă, cu sângele lui Polner și al lui Schwartz. (dr. Richard Schuller., *Op. cit.*, p. 27). Referirea la sângele lui Polner are legătură cu Antoninus Polner, vechi proprietar al Casei Orend și primar al orașului între 1499-1509 și la 1514 (*Schäßburg. Bild einer Siebenbürgischen Stadt.*, Herausgegeben von Heintz Brandsch, Heinz Heltmann und Walter Linger. Rautenberg Verlag 1998, p. 118). Acesta a fost un personaj obstinant “a cărui ambiție tindea peste cerul îngust al așezării săsești”, astfel că în timpul răscoalei lui Gheorghe Doja, la 1514, a fost omorât într-un coteț de găini de către plebea agitată, care l-a învinuit că “și-a cumpărat influența la Curtea împărătească prin impozite apăsătoare aplicate poporului”. (dr. Richard Schuller, *op. cit.*, p. 27) Cât privește sângele lui Schwartz, trimiterea se face către un proprietar de mai târziu, consilierul Jacob Schwartz, “care cum se spune era așa de mândru încât a aurit chiar și coarnele boilor săi, a trădat în 1601, în absența primarului Göbel (aflat la Mediaș n.n) orașul, pentru o sumă de bani, secuilor. Poporul revoltat l-a împins (...) de pe acoperișul înalt al casei și a interzis chiar și generației viitoare să-i pronunțe măcar numele. Chiar și cerul a trimis cu un an înainte de jefuirea orașului un semn, întrucât (în urma unei furtuni n.n.) globul aurit al Turnului cu Ceas s-a rostogolit pe dealul pieziș până la poarta trădătorului” (dr. Richard Schuller, *Op. cit.*, p. 27).

⁶⁵ Ioan F. Pascu., *Referat privind potențialul arheologic al terenului*, Anexă la Actualizare DALI pentru Sala Mihai Eminescu, Noiembrie 2016, (inedit).

O situație identică a fost constatată și cu ocazia săpăturilor de descărcare arheologică preventivă, necesare lucrărilor de construire a hotelului *Cavaler* (acum *Double Tree by Hilton*), efectuate în anul 1995, pe spațiul unor foste funduri de gospodărie dezvoltate peste sau în preajma “deltei” medievale a Șaeșului, tocmai la vărsarea pârâului în Târnava Mare.⁶⁶

Pe de altă parte, dacă mlaștinile Șaeșului mărgineau teritoriul sighișorean la sud-vest și sud-sud-est, în zona de vest-nord-vest și nord-est o bună parte din spațiu a fost ocupat și închis de mlaștinile râului Trârnava Mare, care era “*unul plin de pești, dar galben de nămol*”.⁶⁷

Astfel, spre apus, la marginea hotarului cu satul Daneș, acolo unde Pârâul Beșei (g. *Peschdorfer Bach*)⁶⁸ este traversat de către drumul principal,⁶⁹ mai precis la nord de pârâu și la sud de drum, se afla punctul *Auf dem Wasser* (g.) ori *Af dem Wasser* (ds.), adică “Peste Apă”, “Peste Mlaștină”.⁷⁰

Apoi, în pragul depresiunii, se găsea “Rora” (g. *Rorhau*, r. *Luncă cu trestie*),⁷¹ locație aflată între Târnava Mare (la nord), Dealul Podei (la est) și Dealul Breite (la sud).

De asemenea, către miazănoapte, de malul drept al râului și a curbelor sale de descărcare la viitură, în cătunul Venchi (g. *Wench*), lângă hotarul medieval cu satul Hetiur și la vest de drumul către Târgul Mureș, a fost înregistrată “Kottee Baschen” (*Bahna, Smârcul, Mlaștina Murdară/Puturoasă*).⁷²

Mai departe, imediat după intrarea în depresiunea intracolinară a orașului, la nord-vest de așezare, se întâlnea “Glöcknersmoor” (*Mlaștina Clopotarului*),⁷³ delimitată de Dealul Wietenberg (la nord-nord-vest) și Târnava Mare (la sud), în timp ce la est, la ieșirea din depresiune, între

⁶⁶ Ioan F. Pascu., *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2005.*, CIMEC-Institutul de Memorie Culturală, București, 2006, <http://cronica.cimec.ro/detaliu.asp?k=3507>

⁶⁷ Johann Tröster., *Das Alt und neu teutsche Dacia, Nürnberg 1666*, cf. *Atlasul istoric al orașelor din România. Seria C. Transilvania. Fascicol 1. Sighișoara*, Enciclopedică, București 2000 (text Paul Niedermaier, cartografie Reinhold Gutt, Simona Bondor), p.VII. Probabil, dintr-o eroare materială, sub citarea descrierii a fost trecut ca autor G. Tröster.

⁶⁸ *Umgebungskarte...*, 1997.

⁶⁹ Urmăritor al Târnavei Mari, numit în evul mediu *Drumul Mare ce duce la Sighișoara* - Documente 1955, IV, nr. 751, 516, redenumit în secolul al XIX-lea *Reichsstraße*, adică *Drumul Imperial* - *Umgebungskarte* 1997, acum E. 60.

⁷⁰ Leonhardt K., Waltraut E., Frank G., *op. cit.*, p. 201.

⁷¹ Friedrich Müller., *op. cit.*, p. 396.

⁷² *Umgebungskarte...*, 1997.

⁷³ Friedrich Müller, *op. cit.*, p. 396.

Sighișoara și Albești, pe malul stâng al râului, se afla o altă întinsă zonă mlaștinooasă, particularizată prin limnonimul de “Rovină”.⁷⁴

Să mai adăugăm aici (în desele cazuri de viituri) vechile bretele de descărcare ale Târnavei Mari din zona “Venchi” și din lunca mereu inundabilă a actualului cartier *Andrei Șaguna*, unde până spre sfârșitul secolului al XIX-lea se găsea locul de scaldă pentru bivoli și porci (adeseori mistreți) ai orașului.⁷⁵

Schespurch, Segesvár, Sighișoara

În concluzie, rapiditatea și succesul de care s-a bucurat extinderea regatului maghiar în primele veacuri următoare întemeierii sale au adus în fața regilor arpadieni o problemă majoră: supravegherea și administrarea unui spațiu mult prea întins pentru a fi controlat doar cu forțe proprii, ocuparea riscând să fie doar una formală și provizorie.

Prin urmare, buna diplomație a regelui Coloman Cărturarul și a urmașilor săi au întors neajunsurile cruciatelor în folos propriu, invitându-i pe oaspeții vestici să se așeze în Ungaria și Transilvania, unde, în schimbul unor întinse teritorii și a unor largi privilegii, să contribuie la paza granițelor și la apărarea regatului.⁷⁶ Așa se explică faptul că Ioan Latinul a fost scutit de toate obligațiile sale, în afară de cele militare, privitoare la oaste. Și tot astfel fiii săi, Conrad și Daniel, sunt pomeniți drept “cavalerii noștrii sași din Transilvania” în momentul altor scutiri pentru câteva sate din mărginimea Sighișoarei.

Apoi, pe măsură ce colonizarea ardeleană se dovedește un nou și un bun început pentru cei plecați cu gândul mântuirii spre Palestina, valurile colonizatoare se succed cu repeziciune, cuprinzând pături sociale din ce în ce mai diversificate. Toți au venit cu un orizont particular de așteptare, aducând cu ei un anumit tipic cultural, încărcat de un specific comunitar aparte (bine subliniat dialectal) și, pe alocuri, de amintirea localităților de de origine, așa cum este posibil să fi fost și importul toponimului *Schaesberg* (“Dealul dintre mlaștini”), adus din provincia neerlandeză Limburg, cu reședința la Maastricht.

Se ajunge astfel ca primele consecințe ale noilor importuri de populație să fie reflectate prin activități susținute de domesticire specifică a peisajului recent ocupat, lăzuirile, fortificările (de orice fel), desțelenirile,

⁷⁴ *Umgebungskarte...*, 1997.

⁷⁵ W. Mild., *Zu Schässburg anno 1840*, editat de dr. Fritz Mild, Verlag der Markusdruckerei, Schässburg, 1929, p. 59.

⁷⁶ Ioan Aurel Pop, *op. cit.*, p. 156.

implementarea și generalizarea asolamentului trienal, fiind cele mai evidente manifestări.

Cu aceiași importanță, dar cu mai multă discreție, au fost interpretate cursurile de apă, dependențele și derivatele acestora (mlăștini, iazuri, vaduri, poduri ș.a.). Toate suportă modificări culturale, cu o intensitate mereu ridicată, excepțiile fiind reprezentate de zonele mlăștinoase, care rămân încă multă timp elemente strategice de tampon și de protejare a locuirii în fața celor neaveniți, fiind eliminate numai atunci când statul puternic, dezvoltarea urbană, sănătatea publică și gândirea militară nu le-au mai perceput ca fiind relevante.

În această ordine de idei, s-a afirmat că *“lucrările de asanare a mlaștinilor și a solurilor umede a fost una dintre sarcinile oaspeților germani, pe lângă cea de despădurire masivă, de reabilitare a solurilor în folosul cultivării terenurilor sau chiar a amenajării terenului pentru locuire”*.

⁷⁷ Personal nu credem foarte mult în astfel de corvoade, dar admitem o bună și necesară gestiune a zonelor nămolose de către comunitățile locale.

Iar dacă am vorbit despre întemeierea Sighișoarei și mlaștinile sale împrejmuitoare, să mai adăugăm că cetatea de la Orăștie s-a făcut tot într-un grind de malștină,⁷⁸ după cum “bahnele” sunt și la originea oiconimelor de *Bahnea* (g. *Bachnen*, *Bachen*, ds. *Bachnen*, m. *Bonyha*, *Szászbonyha* până în 1898, sat de reședință al comunei cu același nume din județul Mureș), *Câlnic* (*Kelling* - “kal” în săsește însemnând “mlăștină” sau “baltă”), *Rotbav* (de la g. *Rohrbach*, r. *Pârâul cu Stuf*), *Șaroș/Șoarș/Scharocsch* (“saros” în maghiară având înțelesul de “noroi”), *Vărd*, *Werd* (“warid” în germană și săsește primind înțelegerea de *insulă* sau *dig*) sau, indirect, “Cristian” (ds. *Großbau*, g. *die große Au* - “Insula Mare”, “Insula Christiani” - sat Cristian, com. Cristian jud. Sibiu), cu o trimitere spre o așezare întemeiată pe o “insula de luncă”.⁷⁹ În fine, dar nu în ultimul rând, este obligatoriu de menționat situația Sibiului, unde bălțile orașului au avut și în epoca modernă un loc și rol bine definit în istoria localității.⁸⁰

Una peste alta, atât cât a fost ea de rostogolită lingvistic și fonetic, denumirea Sighișoarei pornește cât de poate de simplu fie de la importul unui toponim (flamand) aducător aminte de locul de baștină al unui grup de

⁷⁷ Maria Crângaci Țiplic., *Oaspeții regelui în sudul Transilvaniei. Istorie arheologie și arhitectură. (secolele XII-XIII)*., București, Academiei, 2011, p. 11.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 11, n. 24.

⁷⁹ *Ibidem*., p. 12.

⁸⁰ Răzvan C. Pop, Zeno Karl Pinter, Claudia Urduzia., *Considerații privind fortificarea unui oraș medieval din Transilvania. Bălțile Sibiului ca parte a sistemului de apărare*. în *Militaria Mediaevalia în Europa centrală și de sud vest*. Lucrări prezentate în conferințele internaționale Relațiile Interetnice în Transilvania., Astra Museum, Sibiu 2018, pp. 187-216.

coloniștilor occidentali, fie de la rezumarea unui tipic de locuire, adică de la o așezare fortificată, ridicată în parte pe deal în parte pe luncă, definită și individualizată de fondatorii acesteia printr-un toponim ce-i particularizează caracteristicile de peisaj și de amenajare încă din secolul al XII-lea, în funcție de limba sau dialectul cu care au venit din ținuturile originare.

Evident, post factum, doi termeni diferiți, veniți din graiuri diferite și cu înțelesuri diferite, dar asemănătoare grafic și fonetic, au putut naște și au născut confuzii de înțeles, însă numai până când etimologia se însoțește cu argumente conexe, capabile să incline covârșitor balanța unei bune judecăți.

Prin urmare, în opinia noastră, originea numelui de Sighișoara trebuie să fie de sorginte occidentală, flamandă sau anglo-saxonă: *Schaespurch* (1298), însemnând *Cetatea dintre Mlaștini*, urmată de varianta maghiară “*Segusvár*” (1300), ce translatează fonetic o unitate nominal-proprie, derivată din *Segg*, *Sech* sau *Seggh*, dar care, pe de altă parte, traduce componenta unității de clasă din *burg* în *vár*.⁸¹

În cele din urmă apare și varianta românească, derivată din toponimicul maghiar. Fără discuții, se acceptă că prima menționare a toponimului românesc se face într-o scrisoare din 1 iulie 1435, prin care Vlad Dracul, domnul Țării Românești (1392-1394, 1447 - stabilit probabil între 1431 și 1435 la Sighișoara) îl anunță pe regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, că împotriva uzurpatorului Alexandru Aldea îi are de partea sa și pe conducătorii Sighișoarei (*Pârgarii ot Schegischoare*), termenul de *Schegischoare* fiind folosit în mod identic și de un anume conte Anton, într-o corespondență cu consiliul orașului Brașov.⁸² Ne întrebăm, însă, dacă cea dintâi pomenire a toponimului românesc ne este totuși aceea de *Segusuar*, amintită în anul 1339.⁸³

În concluzie, privind strict doar înregistrările documentare (în funcție de care au fost alcătuite și anexele următoare)⁸⁴ se pot spune următoarele:

⁸¹ Evident, diferența de numai doi ani dintre prima atestare documentare germană (1298) și cea dintâi pomenire maghiară scrisă (1300) nu este semnificativă, dar nici nu se poate ignora faptul că la sfârșitul secolului al XIII-lea biserica abației dominicane de la Sighișoara era deja în toate atribuțiile sale funcționale, cercetările arheologice dovedind că aceasta funcționa încă înainte de marea invazie tătaro-mongolă din 1241 (Ioan Fedor Pascu., *Biserica Mănăstirii Dominicane de la Sighișoara. Contribuții arheologice și istorice*., în *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, Tom 71, nr. 3-4. 2020, p. 193-220.

⁸² Anexa 1, 25, 26.

⁸³ Anexa 1, 7.

⁸⁴ Referință: Gernot Nussbächer., *War Schäßburg die “Sechste Burg”? Zu einer neuen Erklärung des Orsnames der Kokelstadt*, în *Aus Urkunden und Chroniken*, ed. Aldus, Brașov, 2010, p. 41-45.

- Între 1298 și 1486, adică timp de aproape două secole, au fost înregistrate 38 de mențiuni documentare referitoare la denumirea Sighișoarei. Dintre toate, doar un singur toponim (anexa 1, 15, 1406) are în componență o diferențiere de clasă ce face trimitere la un deal (*Schessberg*), acesta păstrând fie amintirea unui oiconim flamand de import (*Schaesberg* - *Dealul dintre mlaștini*) fie o greșeală materială care a translatat greșit termenul de “burg” (*cetate*) în cel de “berg” (*deal*). În rest, toate celelalte denumiri subliniază diferențierea de clasă prin repetarea obstinantă a caracterului fortificat al locuirii de aici;

- Dintre cele 37 de variante toponimice care cuprind specificul de clasă al localității, 4 sunt în dialect săsesc (1 *purch*, 2 *purg*, 1 *purk*), 3 în limba germană (*burg*), 13 în cea maghiară (*war*), tot atâtea în latină (*castrum*, *castro*, *castri*) și alte 3 în limba română (1 *Segusuar*, 2 *Schegischore*) – anexa 5;

- 23 de variante toponimice sunt ușor individualizate prin ortografiere, 9 sunt identice sub forma de *Segeswar*, 2 în variata de *Castro Schegs*, ale două sub forma de *Schegischore*, la care se mai adaugă un nume necunoscut dar atestat documentar (anexa 3);

- În ceea ce privește pomenirea Sighișoarei în enumerările celor șapte scaune săsești din Transilvania, (anexa 4) localitatea este poziționată de 3 ori pe locul 2 (1376, 1433, 1456), în 3 rânduri pe poziția a 4 (1431, 1432, 1452), o dată pe locul 5 (1440) și de două ori pe locul 6 (1349, 1452);

Oricum, din punctul de interes al acestui studiu, nu contează foarte mult numărul și variantele toponimice ale localității ci rădăcina de bază, originea de la care s-au revendicate toate cele ulterioare.

SIGHIȘOARA-DIE BURG ZWISCHEN DEN SÜMPFEN (Zusammenfassung)

Ortsnamen bestehen aus zwei unterschiedlichen Teilen, einem gemeinsamen, der eine Klassenunterscheidung angibt (Dorf, Markt, Stadt, Burg), und einem anderen, welcher die besonderen und wesentlichen Merkmale der Klasseneinheit hervorhebt, z.B. *Villam Albe Ecclesie* (Dorf der Weißen Kirche - Albești), *Kézdi / vásárhely* (Szekler Markt), *Kron / stadt* (Kronstadt - Brașov), *Schäß / burg*, *Seges / vár* (Burg Schäß, Burg Seges - Sighișoara).

In dem Falle Schäßburgs stellt sich die Frage nach der Herkunft des Namens, welcher die Klasseneinheit so präzise wie möglich angeben sollte, um somit Verwirrung durch bedeutungslose Identifizierungen zu vermeiden. Aus dieser Sicht gibt es drei Deutungen:

- die Variante des ungarischen Ursprungs, mit dem Ausgangspunkt die Wurzel "Seg" (unten, hinten, Rücken, Erhebung, Hügel, Berg), die zu Segesvár geführt hätte, also zur Festung auf dem Hügel, der Burg auf dem Grund des Hügel oder der Burg auf der Rückseite des Berges Folge dessen ist, dass der konventionelle mittelalterliche Name Schaspurch oder Schaessburg aus dem Ungarischen abgeleitet wurde, indem die Partikel "ge" entfernt und die Klasseneinheit "Burg" aus dem Ungarischen vár in das sächsische *purch* und in das deutsche *Burg* übersetzt wurde;
- die Hypothese des westlichen Ursprungs, welche von Überlegungen zu den Besonderheiten des Zonenreliefs ausgeht und behauptet, dass die Toponyme "Segesvár" und "Schespurch" aus alten angelsächsischen Dialekten stammen, die ihren Ursprung in den Wurzeln *Segg*, *Sech* oder *Seggh* haben, welche Sumpfgebiete bezeichneten, der Begriff kann somit als "Burg zwischen den Sümpfen" übersetzt werden; alternativ gibt es auch den Vorschlag, den Namen von einem fast identischen Ortsnamen in den Niederlanden unweit von Aachen abzuleiten, nämlich "Schaessberg", der von den Siedlern in ihre neue Heimat mitgebracht wurde;
- fantasievolle Vorstellungen, eine Kategorie, die verschiedene Auffassungen einbeziehen kann, wie die *Sechste Burg* oder die *Sechsstellige Burg* (eine korrupte und romantische Auslegung des Toponyms *Castrum Sex*, das in der lateinischen Kanzlei durch eine fehlerhafte Übernahme des Begriffes *Castrum Sech* bei erneuter Bestätigung und Stärkung einer Akte aus dem Jahre 1320 - fälschlicherweise 1280 datiert- auftaucht), oder aus dem ungarischen *Sebeșvár* oder dem rumänischen *Șebeșoara*, was "Burg am Schnellen Fluss" bedeutet. Die Variante eines ungarischen Ursprungs wurde allgemein anerkannt, vor allem, weil im 12. Jahrhundert (vor den westlichen Siedlern) eine Szekler-Siedlung drei Generationen lang als Grenzbefestigung auf dem Burgberg errichtet wurde.

Doch dieses Argument reicht nicht aus, zumal die "Gäste des Königs" (unmittelbar nach den Szeklern) als Folge der ersten Kreuzzüge aus dem Raum Luxemburgs, Walloniens, Flanderns, Lothringens, Westfrankens kamen und erst gegen Ende auch aus Bayern und Sachsen, die aus ihren Heimatgebieten stammende Ortsnamen mit flämischen oder angelsächsischen Wurzeln mitbrachten, welche in Zeit, Raum und Kontext viel relevantere Beweisführungen bieten können.

Von dieser Analyse der Besonderheiten der regionalen Landschaft und der Identifizierung zahlreicher sumpfiger, schlammiger und überflutbarer Gebiete ausgehend, kamen wir zu dem Schluss, dass der Name der Stadt tatsächlich vom germanischen *Schaespurch* (1298) stammt, der als *Segusvár* ins Ungarische übersetzt wurde (1300) und in der archaischen Form *Șeghișore* ins Rumänische übernommen wurde (1436).

Schlüsselworte: Ortsname, Schaespurch, Segusvár, Szeklers, westliche Siedler, Sümpfe
Cuvinte cheie: toponim, Schaespurch, Segusvár, Sighișoara, secui, coloniști occidentali, mlaștini.

ANEXE

1. Catalogul denumirilor orașului Sighișoara în secolele XIII-XV (1298-1486)

Nr.	An	Org.	Denumire	Context	Sursă
1.	1298	g.	<i>Schespurch</i>	20 Martie. <i>Bulă papală</i> sau <i>Scrisoare apostolică de indulgență</i> prin care erau iertate în avans păcatele pelerinilor care fac donații pentru biserica dominicanilor din Sighișoara	<i>Urkundenbuch</i> , I, Nr. 281
2.	1300	m.	<i>Seguswar</i>	În două documente emise de Capitlul din Alba Iulia și de episcopul din Alba Iulia	<i>Urkundenbuch</i> , I, Nr. 286, 287
3.	1309	g.	<i>Schesburg</i>	Ioan de Sighișoara este martor într-un proces privitor la “unele vătămări, jigniri, încălcări, precum și dări, datorii, venituri și alte lucruri”	<i>Urkundenbuch</i> , I, Nr. 314, p. 240
4.	1309	m.	<i>Zegiswar</i>	Termen folosit de principii transilvăneni și cancelaria regală	<i>Urkundenbuch</i> , I, Nr. 314, p. 292
5.	1320	l.	<i>Castrum Sex</i>	“Bătrânii cetății Sighișoara” (<i>insuper seniores de castro Sex</i>) sunt martori la vânzarea unui teren și a unei coproprietăți pentru o moară din Stejărișu (Sibiu). Din cauza unei erori de transcriere primii editori au datat documentul pentru anul 1280	<i>Urkundenbuch</i> , I, Nr. 197
6.	1337	m.	<i>Seguzwar</i>	Termen folosit de principii transilvăneni și de cancelaria regală	<i>Urkundenbuch</i> , I, Nr. 540
7.	1339	m.+r. ?	<i>Segusuar</i>	Termen folosit de principii transilvăneni și de cancelaria regală	<i>Urkundenbuch</i> , I, Nr. 547
8.	1349	l.+g.	<i>Castrum Sches</i>	Denumire folosită atât de cele Șapte Scaune cât și de Scaunul Sighișoara în sine	<i>Urkundenbuch</i> , II, Nr. 640 și 650
9.	1353	m.	<i>Segeswar</i>	Termen folosit de principii transilvăneni și de cancelaria regală	<i>Urkundenbuch</i> , II, Nr. 680
10.	1369	g.	<i>Castrum Sches</i>	Mențiune a Scaunului Sighișoara	<i>Urkundenbuch</i> , II, Nr. 925
11.	1374	l.+g.	<i>Castrum Scheks</i>	Mențiune a Scaunului Cincu	<i>Urkundenbuch</i> , II, Nr. 10134

12.	1376	l.+g.	<i>Castro Schez</i>	Într-o enumerare a celor Șapte Scaune	<i>Urkundenbuch</i> , II, Nr. 1057
13.	1393	m.	<i>Segeswar</i>	Acte emis de Scaunul Sighișoara	<i>Urkundenbuch</i> , III, Nr. 1298
14.	1402	l.+g.	<i>Castroschez</i>	Context necunoscut	G. Nussbächer, <i>Aus Urkunden und Chroniken</i> , 2010, p. 45. n. 26
15.	1406	g.	<i>Schessberg</i>	<i>Johannes Filius Henrici de Schessberg</i> s-a înscris la Universitatea din Viena	<i>Urkundenbuch</i> , I, Nr. 427
16.	1411	l.+g. ?	<i>Castro Sehechs</i>	Context necunoscut	G. Nussbächer, <i>Aus Urkunden und Chroniken</i> , 2010, p. 45. n. 27
17.	1417	l.+m.	<i>Castro Schegs</i>	Context necunoscut	G. Nussbächer, <i>Aus Urkunden und Chroniken</i> , 2010, p. 45. n. 28
18.	1420	l.+g.	<i>Castro Schegs</i>	Context necunoscut	G. Nussbächer, <i>Aus Urkunden und Chroniken</i> , 2010, p. 45. n. 28
19.	1423	l.+m.	<i>Castroschesch</i>	Context necunoscut	G. Nussbächer, <i>Aus Urkunden und Chroniken</i> , 2010, p. 45. n. 29
20.	1429	g.	<i>Schespurg</i>	Termen folosit de consiliul orașului Brașov	<i>Urkundenbuch</i> , IV, Nr. 2071
21.	1431	m.	<i>Segeswar</i>	Într-un act emise de consiliul orașului Sighișoara	<i>Urkundenbuch</i> , IV, Nr. 2133
22.	1431	m.	<i>Segeswar</i>	Într-o enumerare a celor Șapte Scaune	<i>Urkundenbuch</i> , IV, Nr. 2137
23.	1432	m.	<i>Segeswar</i>	Într-o enumerare a celor Șapte Scaune	<i>Urkundenbuch</i> , IV, Nr. 2165 (1431-1439)
24.	1433	m.	<i>Segeswar</i>	Într-o enumerare a celor Șapte Scaune	<i>Urkundenbuch</i> , IV, Nr. 2173 (1431-1439)
25.	1435	r.	<i>Schegischore</i>	Înainte de 1 iulie 1435, într-un document emis de Vlad Dracul	<i>Urkundenbuch</i> , IV, Nr. 2236
26.	1435	r.	<i>Schegischore</i>	Termen folosit de contele Anton într-o scrisoare adresată	<i>Urkundenbuch</i> , IV, Nr. 2247

				consiliului brașovean	
27.	1438	m.	<i>Segeswar</i>	În acte emise de consiliul local al orașului Sighișoara	<i>Urkundenbuch</i> , V, Nr. 2315
28.	1440	?	Denumire nespecificată	Într-o enumerare a celor Șapte Scaune	<i>Urkundenbuch</i> , V, Nr. 2378 (1431-1439)
29.	1442	g.	<i>Schaespurg</i>	Doi studenți sunt înscriși la Universitatea din Viena	<i>Urkundenbuch</i> , I, Nr. 1617
30.	1444	m.	<i>Zegeswar</i>	<i>Ladislaus Johannis de Zegeswar</i> se înscrie la universitatea din Viena	G. Nussbächer, <i>Aus Urkunden und Chroniken</i> , 2010, p. 45. n. 16
31.	1450	l.+m.	<i>Castro Seges</i>	În mențiunea unui notar public din Sibiu	G. Nussbächer, <i>Aus Urkunden und Chroniken</i> , 2010, p. 45. n. 25
32.	1450	l.+m?	<i>S.+civium+castris+Segesch</i>	Inscripție sigilară	<i>Urkundenbuch</i> , V, Tabel IX, 2
33.	1451	g.	<i>Schespurk</i>	Doi studenți sighișoreni sunt înmatriculați la Universitatea din Viena	<i>Urkundenbuch</i> , I, Nr. 2412, 2415
34.	1452	m.+g.	<i>Segesburg</i>	Termen folosit într-un document al celor Șapte Scaune	<i>Urkundenbuch</i> , V, Nr. 2781
35.	1452	m.+g.	<i>Segesburg</i>	Într-o enumerare a celor Șapte Scaune	<i>Urkundenbuch</i> , V, Nr. 2782
36.	1454	m.	<i>Segeswar</i>	În acte emise de consiliul orașului Sighișoara	<i>Urkundenbuch</i> , V, Nr. 2932
37.	1456	m. ?	<i>Segeswar ?</i>	Într-o enumerare a celor Șapte Scaune	<i>Urkundenbuch</i> , V, Nr. 3024 și 3054
38.	1486	l.+m?	<i>S.+civium+civitas castris Schegs</i>	Inscripție sigilară	<i>Urkundenbuch</i> , VII, Nr. 4671

2. Variante toponimice

Variante	Nr.	Poziție în catalog	
Individuale	23	1-8, 10-12, 14-16, 19-20, 28-33, 38	
Identice	9.	<i>Segeswar</i>	9, 13, 21-24, 27, 36, 37
	2.	<i>Castro Schegs</i>	17-18
	2.	<i>Schegischore</i>	25-26
	2.	<i>Segesburg</i>	34-35
Necunoscute	1.	28	

3. Rădăcina toponimelor

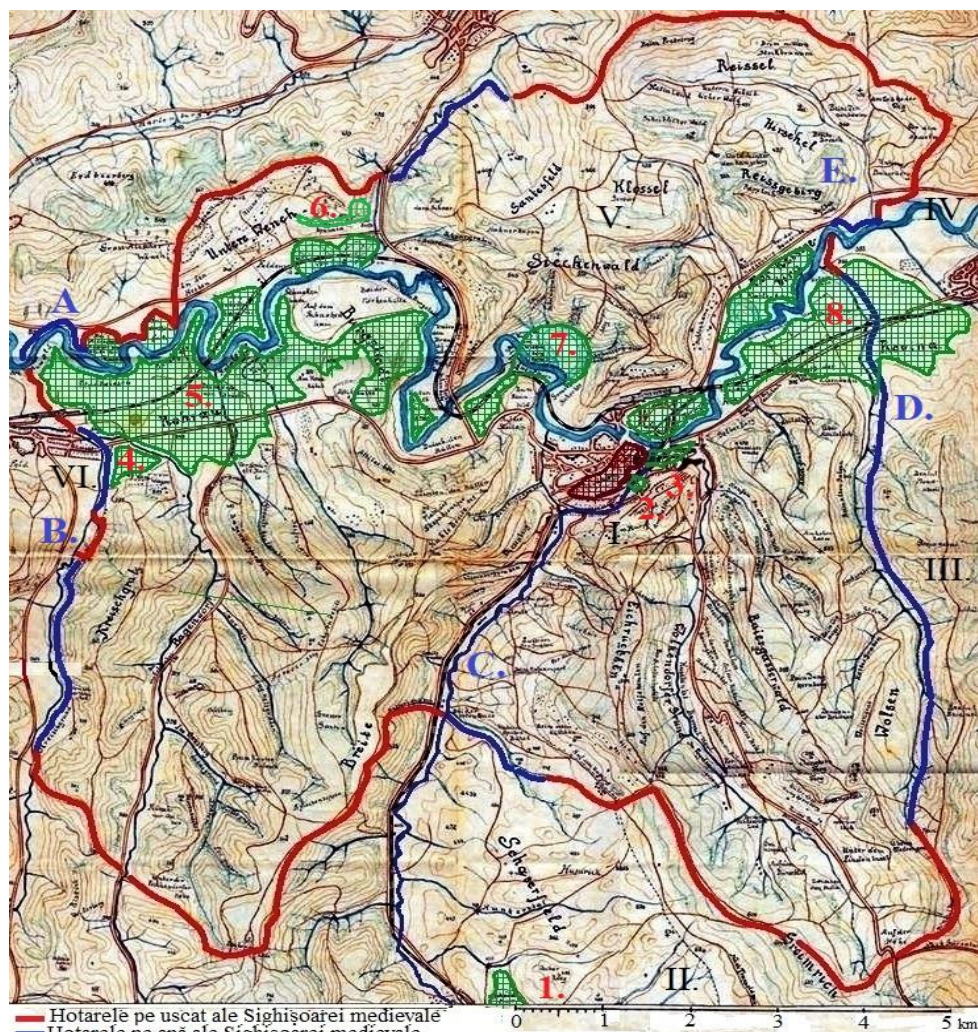
Origine	Nr.	Poziție în catalog
Germană (g.)	7	1, 3, 10, 15, 20, 29, 33
Maghiară (m.)	11	2, 6, 9, 13, 21-24, 27, 30, 36
Latină (l.)	1	5
Latină + Germană (l.+g.)	6	8, 11, 12, 14, 16, 18
Latină + Maghiară (l.+m.)	3	17, 19, 31
Maghiară + Germană (m.+g.)	2	3, 35
Maghiară + Română (m.+r.)	1	7
Română (r.)	2	25, 26
Incert	4	Latină + Germană 1 16
		Latină + Maghiară 3 32, 38
		Maghiară 1 37
Nespecificat	1	28

4. Pozițiile Sighișoarei în cadrul enumerării celor Șapte Scaune

Nr.	Poziție	An/ani	Origine	Variante	Nr. catalog	Sursă
3.	a II-a	1376, 1433, 1456	l.+g., m., m.	<i>Castro Schesz, Segeswar, Segeswar</i>	10, 24, 37	<i>Urkundenbuch</i> , II, Nr. 1057; IV, Nr. 2173; V, Nr. 3024, 3054
3.	a IV-1	1431, 1432, 1452	m., m., m.+g.	<i>Segeswar, Segeswar, Segesburg</i>	22, 23, 35	<i>Urkundenbuch</i> , IV, Nr. 2137; Nr. 21. 65; V. Nr. 2782
2.	a VI-a	1349, 1452	l.+g., m.+g.	<i>Castrum Sches, Segesburg</i>	7, 37	<i>Urkundenbuch</i> , I, Nr. 547, V. Nr. 3024, 3054
1.	a V-a	1440	?	Nespecificată	28	<i>Urkundenbuch</i> , V, Nr. 2378

5. Prezența termenului de clasă (cetate) în denumirea Sighișoarei

Nr.	VARIANTĂ	Origine	Poziție în catalog
1.	<i>purch</i>	Dialect săsesc	1
3.	<i>purg (2) purk (1)</i>	Dialect săsesc	20, 29, 33
3.	<i>burg</i>	Germană	3, 34, 35
13.	<i>war</i>	Maghiară	2, 4, 6, 7, 9, 13, 21-24, 27, 30, 37
13.	4. <i>Castrum</i>	Latină	5, 8, 10, 11
	7. <i>Castro</i>		12, 14, 16-19, 31
	2. <i>Castri</i>		32, 8
3.	1. <i>Segusuar</i>	Română	7
	2. <i>Schegischore</i>		25, 26
1.	<i>Segessberg</i> - excepție	Germană/ flamandă	15

— Hotarele pe uscat ale Sighișoarei medievale
 — Hotarele pe apă ale Sighișoarei medievale
 I. Dealul Cetății-Sighișoara, II. Șaeș-Apold-Daia, III. Șapartoc-Albești, IV. Boiu, V. Hetiur, VI. Daneș
 Zone mlăștinoase, nămolose și inundabile: 1. Schaasermoor, 2. Mlaștina de Sus 3. Wehergasse
 4. Auf dem Wasser, 5. Rorhau, 6. Kotte Baschen, 7. Glöcknersmoor, 8. Rovind.
 A. Valea Târnavei Mari; B. Valea Crisului; C. Valea Saesului; D. Valea Dracuului; E. Valea Rusului

Mlaștinile, zonele nămolose și inundabile din peisajul Sighișoarei medievale⁸⁵

⁸⁵ Remodelare bazată pe o copie fidelă făcută în anul 1920 de Franz Binder, pe o hârtie de mătase, după *UMGEBUNGSKARTE von SCHÄSSBURG des S.KV. Gezeichnet von Major d. R. Viktor Gerzabek*. <https://www.facebook.com/Sch%C3%A4%C3%9Fburg-Sighi%C8%99oara-Segesv%C3%A1r-1553430688267870/>

ȘCOALA ÎN SIGHIȘOARA LA MIJLOCUL SECOLULUI AL - XIX-LEA REFLECTATĂ ÎN MEMORIALISTICĂ*

Nicolae Teșculă

Școala reprezintă unul din spațiile culturale prin care o comunitate încearcă a-și promova propriul model social, iar pentru un stat fixarea unui sistem educativ coerent la nivelul întregului teritoriu, fixarea unei politici sau măcar schițarea unui proiect de intervenție, în ceea ce privește o politică școlară unitară și preconizarea unei rețele școlare cu ramificații în straturile profunde ale societății reprezintă momente când autoritatea centrală devine conștientă de necesitatea și utilitatea educației la nivel popular. Secolul al XVIII - lea și începutul secolului al XIX - lea aduc tot mai mult în spațiul educațional intenția de a depăși pragul de alfabetizare simplă și trecerea la educarea cetățeanului, disciplinat, util și patriot. Statul e interesat de “luminarea” supușilor, nu atât din considerente filantropice, cât din dorința și necesitatea modelării indivizilor, pe de o parte, în direcția unor oameni capabili a răspunde noilor realități economice ale societății și, pe de altă parte, de a întări sentimentul coeziunii sociale.²

Termenul de “memorii” nu este unul obișnuit se crede că vine de la pluralul lui “memorie” ce înseamnă facultatea de a-și aminti, dar termenul se originează de la “memoriu”= raport, expunere, dare de seamă asupra unei situații sau unui eveniment mai mult sau mai puțin memorabile. De asemenea termenul “a-și scrie memoriile” nu înseamnă a-și scrie amintirile, ci aria de cuprindere este mult mai amplă și depășește cu mult sfera personală a autorului și expune modul în care el este participant, martor, nu ca subiect chiar dacă a avut un rol principal. Tema principală a memorialistului este lumea sub incidența istoriei, nu a subiectivității³.

Această istorie “avant la lettre” s-a născut odată cu epoca modernă, într-o perioadă de renovare a scrisului, istoric născută dintr-o nevoie acută de uman pe care o reclama scrisul istoric, memorialistica conservându-și rolul de mărturie-document până în zilele noastre chiar dacă rămâne subiectivă⁴.

Încadrată în ceea ce istoricii numesc “o istorie mărunță”, ea rămâne inteligibilă în durata scurtă a timpului istoric și are meritul de a fi pus o

* Articol dedicat aniversării a 500 de ani de atestare a primei școli la Sighișoara.

² Mirela Luminița Mugescu, *Între “bunul creștin” și “bravul român”*. Rolul școlii primare în constituirea identității naționale românești, Iași, ed.H,1999, pp. 31 - 32

³ Alexandru Paleologu, “Tot despre arta memoriilor” în *Luceafărul* nr. 49, 1972, p. 9.

⁴ Nicolae Bocșan, Valeriu Leu, *Memorialistica revoluției de la 1848 în Transilvania*, ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1988, pp. 8-9.

schemă a istoriei unei epoci, restitui o lume prin care a trecut naratorul. De la istoria pozitivistă la noua istorie, istoriografia a susținut memorialistica între domeniile preferate fixându-i locul potrivit în ierarhia surselor și având o metodologie adecvată de valorificare. Se observă creșterea acestor scrieri memorialistice într-o perioadă culminantă a unei epoci, în momentele pline de intensitate ale istoriei. Astfel revoluțiile au fost cele care au stimulat “literatura mărturisirilor” care ajunge la o frecvență copleșitoare. Mai apropiată de teritoriile artisticului, memorialistica favorizează accesibilitatea mesajului istoriografic prin detaliile de viață ce comunică, accentuând faptului cotidian, valoarea de fapt istoric prin acea umanizare a istoriei la care aspiră noua istorie, lăsând astfel să se rostească tăcuții istoriei, personajul colectiv, marile evenimente stimulând manifestările conștiinței colective⁵.

Pentru comunitățile urbane din Transilvania, încă din evul mediu, școala a fost una dintre cele mai importante instituții, cu rol important în dezvoltarea tinerei generații. Existența unei școli la Sighișoara este pomenită pentru prima dată în anul 1522, când un “rector schole” cu grad academic de “baccalaureus” căruia consiliul orășenesc îi oferă o haină în valoare de patru guldeni pentru meritele sale. Prezența unei școli la Sighișoara poate fi atestată însă mult mai devreme, deoarece în perioada 1445-1522 un număr de 95 de studenți, originari din Sighișoara, au studiat la Universitatea din Viena. Inițial prima instituție, așa numita “școală latină” își avea sediul în curtea actualei parohi evanghelice. Abia în anul 1607 ea a fost dislocată în vârful dealului împădurit, care se ridică în mijlocul orașului, unde se găseau Biserica din Deal, Turnul Aurarilor și Turnul Frângerilor. Deoarece noua clădire avea mai mult un caracter de apărare și nu satisfacea cerințele educaționale, în anul 1619, primarul Martin Eisenburger a decis construirea unei alte clădiri, actuala anexă. Aceasta dispunea de un auditoriu boltit cu frumoase fresce și deasupra patru cămăruțe ca locuință pentru dascăli.⁶

O caracteristică a învățământului sighișorean, în această perioadă, este caracterul său masculin. Învățământul pentru fete nu se ridică la cel al băieților. Practic, la nivelul învățământului primar, educația fetelor se reducea, între 6 și 9 ani la doua clase primare, în care se studia catehismul, ortografia, istoria, geografia, elemente de matematică, cântatul, desenatul și materii casnice.⁷

⁵ *Ibidem*, pp. 10-15.

⁶ Hermann Baier “Învățământul sașilor transilvăneni. Școala din Deal din Sighișoara” în *Marisa. Studii și materiale*, XXIX, 2009, p. 19.

⁷ Richard Ackner *Das Bacon-Buch. Von Mosel an die Koklel. Familiengeschichte*. Familiendruck und für Siebenbürgische Bibliothek Gundelsheim, 2002, 21.

Revenind la Gimnaziul din Deal, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, găsim școala sub impactul reformelor realizate de rectorii (directorii) Michael Gotlieb Zey între anii 1808-1818 și Georg Paul Binder, între anii 1822-1931. Din punct de vedere organizatoric, școala cuprindea clasele elementare, un curs gimnazial inferior cu durata de trei ani având clasele: quarta, tertia, secunda și clasele gimnaziale superioare, care începând cu anul 1813 se diviza în patru clase: Principistae, Synaxiste, Poetae, Rhetoricii, ultimele două clase având fiecare o durată de doi ani.⁸

La aceea vreme, sistemul de învățământ puna accent pe studiul limbii latine, iar prin reforma realizată un rol important de acorda studiului limbii materne germane, iar elevul în funcție de competențe putea să studieze în cele trei secții independente: Seminarul pentru viitorii învățători sau predicatori din mediul rural; școala reală sau civilă pentru absolvenții învățământului primar, care urmau mai apoi practicarea unei meserii și Gimnaziul propriu zis, care urma să-i pregătească pe viitorii intelectuali.⁹

După revoluția de la 1848, prin legea nr. 29 din 1850, se pun bazele unui nou sistem educațional. Operă a ministrului Leo Thun, această lege a învățământului preconiza creșterea rolului bisericii în educație și preconiza obligativitatea învățământului elementar în limba maternă pentru copiii de 6-12 ani. Mai mult decât atât, se luau măsuri punitive împotriva părinților care refuzau să-și trimită copiii la școală. Acest lucru s-a reflectat în creșterea exponențială a numărului de școli în perioada neoabsolutistă.¹⁰

Această reformă va face ca la mijlocul secolului al XIX-lea să avem, în vechiul burg medieval, următoarea situație școlară: “1.un Gimnaziu evanghelic de opt clase și 142 elevi; 2. un Seminar evanghelic de patru clase și 49 elevi; 3. o școală reală evanghelică de trei clase și 61 elevi; 4. o școală elementară evanghelică de 3 clase(...) de 294 elevi. În total 546 elevi; 5. o școală superioară de fete cu 32 eleve; 6. o școală medie de fete cu 58 eleve; 7. trei școli elementare de fete: în Baiergasse cu 88 eleve; în Spitalgasse cu 78 eleve; școala cetății cu 19 eleve; 8.O școală catolică cu 29 băieți și 23 fete, în total 52 elevi și eleve; 9. o școală greco-orientală (românească) cu 61 băieți și 34 fete, împreună 95 elevi și eleve.”¹¹

Fiind un oraș, în care, un rol important îl aveau școlile, asupra procesului de învățământ avem o bogată literatură memorialistică cu privire la

⁸ Hans Welmann, *Istoria Liceului Joseph Haltrich*, 1971, mss. Muzeul de Istorie Sighișoara, p. 37.

⁹ *Ibidem*, p. 40.

¹⁰ Iosif Marin Balog, *Dilemele modernizării. Economie și societate în Transilvania 1850-1875*, International Book Acces, Cluj-Napoca, 2007, p. 126.

¹¹ Joseph Haltrich, “Culturhistorischen Skizzen aus Schäßburg“, in *Sächsischer Hausfreund*, XXX Jahrgang, Kronstadt, 1868, pp. 84-85.

anii de școală și modul în care se realizează procesul de învățământ. Se remarcă aici memoriile profesorului Daniel Höhr, prelucrate de fiul său, Adolf Höhr și publicate în revista Gimnaziului Evanghelic in Programm des Bischof Teutsch Gymnasiums in Segesvár (Schäßburg), în anul 1906.

Despre profesorul Daniel Höhr știm că se naște în data de 10 septembrie 1837, în casa unui meșter țesător din Sighișoara. Din 1846 urmează cursurile Gimnaziului Evanghelic din localitatea natală, pe care le finalizează în anul 1856. Urmează apoi la Universitățile din Berlin, Jena, Viena și Tübingen studii în teologie și filosofie precum și studii de matematică și de fizică. Se întoarce în urbea de pe Târnava Mare și din 1859 îl găsim profesor de științe exacte la Gimnaziul evanghelic. Din anul 1878 devine până la pensionarea din 1905, director al acestei școli. Moare în vârstă de 72 de ani, la 5 iulie 1905.¹²

Aceste memorii prezintă modul în care se realiza cursul primar, precum și modul de renumerație al dascălilor, dar mai bine să lăsăm textul să vorbească: “Conform obiceiului din acea vreme (...) părinții multor copii de vârstă școlară, căutau un “Prezaeptor”, adică un seminarist “Togaten”¹³ sau un gimnazist, care locuia la școală. Tânărul Höhr, împreună cu 5 până la 6 colegi de vârstă sa l-au avut pe Johann Mätz, ulterior pastor în Rohrbach¹⁴, drept prim “domn preceptor”. Relația cu aceasta a fost una mai familiară, la fel de strict oficială. Nu s-au plătit taxe școlare, ci în schimb de ziua numelui

¹² Friedrich Schüller, *Schriftsteller Lexicon der Siebenbürger Deutschen*, IV. Band, Hermannstadt, Druck und Verlag W. Krafft, 1902, 206; Hermann A. Hienz, *Schriftsteller Lexicon der Siebenbürger Deutschen*, VII, H-J, Böhlau Verlag, Köln, Weimar, Wien, 2000, pp. 184.

¹³ Este vorba de o formă de organizare școlară numită Coeteus. Ea a apărut în secolele XVI-XVII, odată cu organizarea învățământului gimnazial, după modelul conceput de Johannes Honterus. Rolul său era acela de a dezvolta armonios, personalitatea elevilor, spre folosul comunității, prin cultivarea sentimentului apartenenței, a spiritului de libertate, a simțului responsabilității și al încrederii în forțele proprii. Coetus-ul era un spațiu autonom de educație și solidaritate prin acțiunile comune ale elevilor. Mecanismele de funcționare contribuiau la transmiterea unor seturi de valori specifice lumii săsești, ca: libertate, mândrie, încredere, solidaritate, curaj, educație, credință, a viitoarei elite intelectuale a națiunii săsești, care era responsabilă și integrată în procesul reproducerii culturale esențiale pentru supraviețuirea națiunii săsești. Membrii Coetus-ului erau îmbrăcați într-o togă medievală, de unde și numele de *Togați*. Ei erau elevi ai claselor superioare, spre deosebire de cei mai mici care vor fi numiți *Chlamiydați*. Vezi: Ioan Popa, “Instrumente autoidentitate în mediul școlar. Studiu de caz: Coetus Cibiniensis (1849-1918)” în *Anuarul Cercului de Studii Istorice și Sociale/ Jahrbuch des Arbeitskreises für Geschichte und Sozialwissenschaften*, nr. VI, an școlar / Schuljahr 2010-2011, Colegiul Național “Samuel von Brukenthal” Gymnasium, Sibiu/Hermannstadt, pp. 133-136.

¹⁴ În limba română satul Rodbav (azi jud. Brașov).

preceptorului, de Crăciun și Anul Nou, cu ocazia târgurilor și a sacrificării porcilor, toate au fost ocaziile unde aprecierea părinților le-a exprimat într-un mod binevoitor. Cel mai frumos și mai gros cârnat, cel mai înverșunat “Hanklich”¹⁵ și cel mai ușor “Klotsch”¹⁶ erau suficient de bune pentru domnul preceptor; cu ocazia târgului sau a altui timp potrivit, prin băiat era a trimis preceptorului o bucată de pânză înălbită, câteva “tălpi” permanente sau ceea ce a fost produs în atelierul meșterului. Nu ar trebui să surprindă faptul, că aceasta făcea și o vizită aproape zilnică la una dintre casele părinților, chiar dacă, destul de ciudat, și-a aranjat vizitele, în așa fel încât erau apropiate de masa următoare, care, desigur, nu trebuia ratată. Preceptorul ei, Mätz făcea în “camera prefecturală” de la colț, unde este acum sala de consultanță găzduită în clădirea gimnaziului. Dimineța la ora 7, tinerii “elevi” trebuiau să se deplaseze cu o tablă, creion și Fiebel,¹⁷ apoi venea preceptorul, care dădea tema și mergea la școală. La 8 dimineța intra în clasă, verifica temele, prescria altele pentru următoarea oră și îi lăsa singuri din nou pe cei mici. Așa mergea până la ora 10. Apoi se verifica scrierea, se citirea puțin și acum micii trăgători ai A-B-C-ului erau trimiși acasă cu “latina”. Acesta din urmă a fost o raritate educațională; pentru ca cei mici să nu fie ispitiți de o nebunie în drum spre casă, preceptorul le-a dat un mic cuvânt în latină după încheierea lecției, care trebuia spus din nou și din nou pe drum, pentru că acasă prima întrebare a tatălui era strict despre acesta și vai de băiatul, care uitase de asta. Aceste “lecții” începeau din nou la orele două și dureau până la patru. Dacă cineva a citit și scris în mod rezonabil în acest fel și ar fi învățat multe din aritmetică, preceptorul anunța “praestantissimus vir”, rectorului, iar elevii, pe care îi folosisse până acum, pentru a deveni “rudimentiști”, în 1844 au fost 116 incluși în această clasă a quarta. Acest lucru s-a făcut fără niciun examen și clasa quarta la care s-a ajuns acum era nivelul inferior al școlii elementare. În anul 1846 și Höhr a ajuns quartaner. Clasa quarta număra în acest an 75 de elevi și clasa lor se găsea în marele spațiu din “vechea școală” (...). În această clasă pe lângă materiile predate până acum mai era și maghiara, care era predată de primul profesor de limbă maghiară, mai târziu șef al poliției, Josef Schmidt. Un frumos caiet scris de Höhr, care a fost prezentat în timpul examinării și, pe lângă care au fost termenii geografici de bază și termini cu conținut etic profund (...).”¹⁸

¹⁵ Lichiu, prăjitură, o specialitate săsească de pe valea Hârtibaciului.

¹⁶ Cozonac.

¹⁷ Abecedar

¹⁸ Adolf Höhr “Rector Daniel Höhr. Sein Leben und seine Lebensarbeit” in *Programm des Bischof Teusch Gymnasiums in Segesvár (Schäßburg)*, am Schlusse des Schuljahres 1905/1906 veröffentlicht von dr. Johann Wolff, Rektor, Schäßburg, Buchdruckerei W. Kraft, 1906, pp. 33-34.

La toate acestea pe parcursul anului s-au mai adăugat și alte taxe: “În clasa quart-a s-au introdus taxele școlare; noii intrați au trebuit să dea contribuția de novice domnului “Colaborator quartus” profesorul lor, să dea o jumătate de argint de douăzeci și două mături de mestecăn de către fiecare (probabil doar pentru măturatul clasei). Toamna, toți au adus doisprezece (bani n.n.) pentru lemnul necesar pentru a încălzi camera școlii, ceea ce rămânea era un bun al profesorului, întrucât obligația sa de a încălzi sala de clasă nu a fost niciodată înscrisă în conformitate cu întregul fond de bani pentru lemne. În plus, profesorul a primit 1-2 guldeni de la părinții fiecărui copil ca un cadou cu ocazia târgurilor sau a Anului Nou. Mai mult, părinții elevilor din clasa terțiară și secundară ad ordine au fost obligați să ofere “Koquinului”¹⁹, rectorului, corectorul, lectorilor și cantorul. Cancelaria era marele spațiu de sus de la <vechea școală> și aici de la casa părinților se aducea zilnic exact la ora amezii (...) într-o oală, ciorba și carnea obligatorie.”²⁰

În rândul elevilor existau și anumite funcții, în jurul cărora se îndeplineau o serie de activități. Una dintre ele era aprinderea și întreținerea focului în clasă: “În fiecare săptămână era un “Custode”. Serviciul său era ușor, chiar dacă era practicat cu mândrie și demnitate. Dimineața, pe timp de iarnă trebuia să se ocupe de încălzirea clasei, apoi de măturat, transportatul apei și chematul corpului etc. Anumite sarcini trebuiau atent monitorizate. În special pregătirea focului de către custode era urmărită. Iarna, când clopotul de la liceu a sunat fix ora 5, înarmat cu felinarul mic, a trebuit să urce scările școlii. Se întâmpla rareori să își îndeplinească singur sarcinile, de multe ori era acompaniat de colegi. Apoi făcea un foc puternic în soba veche din fontă, și stăteau, încă când era întuneric afară și în jarul aprins prăjea niște cartofi proaspeți și dacă erau povestitori buni, conform situației deveneau niște confidenți la ororile unor povești de groază”.²¹

O altă sarcină era așa numita “ducere a corpului”, prin care elevii de la școală aveau sarcina de a face anunțuri mortuare în întreaga urbe, cu ocazia morții unui cetățean, și de a invita pe vecini și cunoscuți la slujba de înmormântare. Pentru serviciul lor elevii erau plătiți, iar banii obținuți din urma prestării acestui serviciu erau dați de elevi spre un fond din care se cumpărau cărți necesare pentru biblioteca școlii: “Elevii gimnaziului inferior din clasa secunda și terția aveau obligația și dreptul < de a anunța corpul>, unde în cazul unui deces mergeau la casa decedatului, unde se ofereau să

¹⁹ Mâncarea (?!).

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, p. 35.

ducă mesajul decesului, inclusiv invitația de a participa la înmormântare din casă în casă în tot orașul. Taxa pentru fiecare, în casele cele mai bune era de 2-3 silberzwanzig și după ce făcea întreg anunțul, vestitorul decesului era cinstit cu Kipfel²² și cu vin. Elevii trebuiau să dea 1/3 din taxa lor către casa bibliotecii elevilor, care cu siguranță este un element unic din punct de vedere al istoriei culturale. (...) „²³

După moda vremii, locul ocupat de limba latină în cadrul curriculei școlare este unul esențial. În ultima clasă de școală primară, cea secundară, se realizează și o competiție școlară între elevi. Este un mod prin care sunt stimulați elevii să învețe. Cei meritoși sunt lăudați dându-le apelativul Cum laude, iar cei care nu învață sunt etichetați drept Turpis, fiind supuși și unei amenzi din partea școlii: „Clasa secundară era împărțită în două grupe numeric egale sau <părți>. Deasupra mesei lungi, din lemn, nevopsite, pe ambele părți ale căreia erau bănci similare, pentru fiecare parte atârna o tăbliță de lemn, de dimensiuni de aproximativ 20x30 cm, vopsită în negru, cu o inscripție pe fiecare parte: <Romani cum laude victories>, respectiv: <Graeci turpissime victi>. Fiecare grupă la începutul anului avea dreptul să stea de partea <Romani>; dacă unul dintre ei se comporta prost, de exemplu, dacă nu știa să răspundă la o întrebare, despre ceea ce se întâmplă pe partea opusă, ea trebuia să întoarcă tableta și acum purta numele neîncrezător al: <Graeci turpissime victi>. Elevii au numit pe scurt cele două părți <Cum laude> și <Turpis>, astfel încât nu a fost neobișnuit să aud: sunt pe: <Cum laude>, dar prietenul meu Hans stă pe <Turpis>. Dacă acesta din urmă continua să se comporte prost, atunci cu o astfel de ocazie, primul părții opuse a <strecurat> o linie groasă de cretă de-a lungul tăbliței, la indicația profesorului; dacă este necesar, urma o a doua și o a treia linie și aceasta era semnul unei dizgrații extreme ale măturii de mesteacăn, care a fost atârnată lângă tablă. Toate aceste linii trebuiau folosite împotriva celeilalte părți pentru a obține onorurile vechi ale <Cum laude>. În fiecare sâmbătă era o luptă fierbinte (...). Adversarului i s-au oferit cele mai complexe puzzle-uri gramaticale de rezolvat, Zumpt (!? n.n.) a fost redat până la cea mai mică imprimare a notelor de subsol și pentru a afla orice excepție ascunsă, o structură neobișnuită a unei propoziții sau orice altă întrebare dificilă, cu care, dacă era posibil, să-l încuiati pe adversar, pentru a aduce victoria. Câștigătorii au întors apoi <Cum laude>, în timp ce cei învinși au fost nevoiți să țină minte acuzația înfrângerii rușinoase o săptămână întreagă. Patru zile pe săptămână, elevii din școală trebuiau să interacționeze între ei și cu profesorul în probleme personale, exclusiv în

²² Produs de patiserie, corn.

²³ *Ibidem*, p. 36.

latină. Oricine a încălcat <Semnul> a primit o tijă de fier, care a fost mărită la ambele capete pentru a forma un cerc. Era firesc ca nefericitul proprietar al <Semnul> să fie ochii și urechi, oricând este posibil, în timpul pauzelor de curs, să-și aleagă o victimă; apoi cel care, la sfârșitul zilei de școală de la orele 10 dimineața la 4 după amiaza era proprietar al < Semnului> primea un crăițar ca amendă, și dacă până sâmbătă seara rămânea cu acest aspect urât amenda de la școală urma să fie dată tatălui elevului”.²⁴

Activitatea școlară era derulată de luni până sâmbătă, iar duminica dimineața elevii trebuiau să participe la o lecție teologică dimineața devreme, unde elevii erau familiarizați cu slujba luterană și le era prezentată și explicată paginile din Sfânta Scriptură, care erau citite la slujba duminicală: ”Elevii din clasa secunda și terția trebuiau să meargă de dimineață în fiecare duminică la biserică, unde de obicei predica un Togat. Apoi mergeau în marele auditoriu și aici se pregăteau pentru slujba de duminică dimineața cu explicații legate de pericopa evanghelică a acelei duminicii cu ajutorul unui profesor.”²⁵

Modul de predare a acestei lecții la prima oră a dimineții era unul deosebit. Referitor la acest aspect profesorul Joseph Haltrich relatează: ”Încă în anul 1816 rectorul Zey, când își ținea orele de teologie între 6 și 7 dimineața avea obiceiul să aprindă lumânarea, pe care o purta în buzunarul său, doar atât până ce citea 1-2 paragrafe, pentru ca apoi să stingă lumânarea și să o bage din nou cu grijă în buzunar, discutând în întuneric cu elevii despre cele citite”.²⁶

De altfel, mijlocul secolului al XIX-lea a adus o transformare în cadrul sistemului de învățământ. După cum am văzut mai sus, după revoluția de la 1848-1849 intervenția statului este tot mai importantă în materie de legislație și de programă școlară. Acest lucru stârnește, profesorului Joseph Haltrich un sentiment de nostalgie: ”Multe s-au schimbat în Sighișoara și în viața noastră față de trecut. Mai îmi amintesc câte ceva: Cartea A.B.C.(abecedarul) cu cocoșul pe spatele copertei și catehismul mic luteran, mă refer la formatul și legătura acestuia au ieșit din uzul școlii și de atunci s-au succedat mai multe cărți didactice, fără ca unul să păstreze o dominație a tradiției. Limba școlii sau //latina // care era frecventată de elevii școlii primare, care au fost pregătiți la seminar de către togații nu se mai întrebuințează de când, la școala primară au luat ființă, la 1850, clasele publice (...). Gimnastica este practică la Sighișoara din 1849, pentru a educa fizicește tinerimea școlară. Înaintea acestui timp, școlarii se urcau pe

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ *Ibidem.*

²⁶ Joseph Haltrich, *op. cit.*, pp. 68.

turnul și acoperișul Bisericii din Deal, pe zidurile cetății, pe ruinele Turnului Aurarilor, pe unii ulmi înalți (în primăvara anului 1836 vechii și puternicii ulmi au fost doborâți), iar profesorii auzeau în locul cântecului păsărilor, pe elevi recitând (...) sau priveau după amiaza, miercuri, la ora de joc cum (...) băteau mingea pe deal în sus și în jos...”²⁷

În analiza acestor lucrări memorialistice ne facem o imagine cu privire la modul în care era organizat sistemul școlar la nivelul claselor primare la mijlocul secolului al XIX-lea. Se observă faptul că școala în această perioadă se găsește într-o transformare profundă. Elemente educaționale vechi, venite de la sfârșitul evului mediu coexistă cu norme pedagogice noi, postulate la acea vreme. Este epoca în care noul și vechiul coexistă la nivelul modului de predare al profesorilor.

Tot acum, observăm faptul că, sistemul școlar are meritul de a responsabiliza pe elev, atât prin competiția dintre ei, cât și prin anumite sarcini, pe care un elev trebuia să le îndeplinească în beneficiul școlii: încălzirea clasei, apoi de măturat, transportatul apei și “chematul corpului”. Sarcini care aveau un scop precis și anume acela de a-l interoga pe copil într-o comunitate și de a-l face să fie responsabil, elemente care urmăreau pe durată lungă devenirea sa ca un bun membru al comunității, din care făcea parte.

Nu în ultimul rând, din paginile lucrărilor memorialistice se observă faptul că personalul didactic școlar era destul de slab retribuit, iar golul financiar al unui dascăl era compensat de către părinți, care se ofereau pe rând să ofere un prânz cald profesorilor.

Avem de a face cu o comunitate, în care rolul școlii este bine definit de mult timp. Comunitatea sighișoreană oferea instituțiilor de învățământ un rol important în viața de zi cu zi. Era un oraș în care locuitorii erau conștienți de rolul avut de școală în educarea tinerei generații și în formarea intelectuală a acesteia, rol exprimat prin deviza existentă și azi pe clădirea vechiului gimnaziu evanghelic și anume: *Scola seminarium reipublicae!* (Școala-pepineră a comunității!).

²⁷ *Ibidem*, p. 92.

THE SCHOOL IN SIGHIȘOARA MID 19th CENTURY REFLECTED IN MEMORIALISTS' DOCUMENTS

(Abstract)

For the urban communities in Transylvania, beginning with the Middle Ages, school has been one of the most important institutions, with a major role in the younger generation's development. The existence of a school in Sighișoara is first mentioned in 1522.

Because this was a town where schools had an important role, we have a rich memorialists' history regarding school years and the way the learning process functioned. Daniel Höhr's and Joseph Haltrich's memoirs are noticeable here. We can have a clear image, from the analysis of some memorialists' documents, of how the school system was organized for primary classes at the middle of the 19th century. We can observe that school in this period of time finds itself in a major transformation. Old educational elements, dating back to the end of the Middle Ages coexist with new pedagogical norms postulated at the time. It is the age when the new and the old coexist in the manner teachers teach.

At the same time, we observe that the school system has the merit of making students responsible, through competing against each other and through a number of tasks, which a student had to accomplish for the benefit of the school. These had a precise aim, that is to integrate the child in the community and making him responsible, elements that – in the long term – aimed to make him a good member of the community which he was part of.

We are dealing here with a community in which the role of the school has long been well defined. The community in Sighișoara offered educational institutions an important day to day role. It was a town where its citizens were aware of the role school has in shaping the younger generation and in forming it intellectually, a role which is today still present in words on the old evangelical gymnasium: *Scola seminarium reipublicae!* (*The school is the seed bank of the community!*).

Cuvinte cheie: Sighișoara, memorialistică, școală, pedagogic, elevi.

Key words: Sighișoara, memorialistic, school, pedagogic, students.

FEMEIA ȘI COMUNITATEA

Florina Ștefan

G

ândirea și acțiunile femeilor de-a lungul timpului, destinele lor au fost, în mare măsură, caracteristice vremurilor în care acestea au trăit. Cu certitudine, femeile nu au fost numai purtătoare ale propriilor destine ci și creatoare ale acestora. Această “îndrăzneală” de a-și influența propriul destin a stat la baza emancipării femeilor și la poziționarea lor în centrul vieții sociale, în centrul comunităților din care făceau parte.

Vorbind despre emancipare ca despre un proces care vizează modificarea mentalităților și comportamentelor membrilor unei societăți în privința diferențelor de gen dintre femeie și bărbat¹, putem afirma că acest proces s-a desfășurat și a evoluat prin câteva reprezentante de seamă și în micul nostru oraș, Sighișoara.

Un important element în acest proces a fost faptul că femeile și-au redefinit imaginea de sine, în primul rând.

O avem în prim plan pe Marie Stritt, născută Bacon, la Sighișoara în anul 1855, 18 februarie, fiica lui Martin Joseph Bacon și a Theresei Bacon (născută Wenrich). Tatăl Theresei și bunicul Mariei a fost mulți ani un bun primar al orașului Sighișoara. Marie a fost primul copil al familiei, o fată deosebit de inteligentă, avidă de cunoaștere care a știut de timpuriu să-și vadă viața așa cum și-o dorea ea, chiar dacă modul ei de a gândi era cumva atipic mentalității micii comunități sighișorene și normelor societății conservatoare de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Era primul copil, “fata cea mare” din cei zece copii ai familiei Bacon. Dintre aceștia, șase au murit încă de când erau mici. Fratele ei, Josef Bacon a

¹ Chelcea Septimiu, Iluț Petru, *Enciclopedie de psihosociologie*, București, 2003, Editura Economică, p. 133.

fost un medic pasionat de istorie și fondatorul Muzeului “Alt Schaessburg” din Turnul cu Ceas din Sighișoara. Mama Mariei, Therese Bacon, născută Wenrich (1824-1911) a fost un spirit progresist, ea a fost un pionier al mișcărilor feministe încă din perioada când acestea nu prea existau în forme organizate, instituționalizate. A fost un model și o susținătoare a Mariei, a fost cea care a introdus-o în mișcarea feministă în jurul anului 1890.

În *Manuscrisul neterminat al autobiografiei Marie Stritt*² găsim o radiografie a vieții cotidiene din Sighișoara de la sfârșitul secolului al XIX-lea, descrieri ale unor clădiri (astăzi monumente istorice) și locuri în care a copilărit Marie Stritt.

Casa părintească cu deschidere atât în strada Școlii, *Schulgasse*, principala stradă a cetății, (“...denumită în copilăria mea *Leichengasse-Strada Leșurilor-*, fiind drumul spre cimitir...”³) cât și în strada Cositorarilor, *Pfarreregässchen*, s-a dezvoltat și s-a mărit pe măsură ce părinții au cumpărat o clădire alăturată, unindu-le.

În fața casei, pe strada Școlii exista o fântână pe care autoarea o descrie foarte frumos: “fântâna cu pompă din fața casei cu împrejmuirea ei galbenă, diformă, din lemn, care împiedica circulația și strica priveliștea, cu brațul ei greu din fier cu care noi copiii ne măsuram puterile(...). Pentru tineretul străzii un loc de joacă, pentru slujnice punct de întâlnire și schimb de idei ore întregi, fântâna deseori atât de încăpățânată era un punct de maximă atracție. Între gospodine ea nu se bucura de aceeași apreciere, așa că niciuna dintre ele nu a vărsat vreo lacrimă când monstrul din lemn a fost sacrificat la propriu, -odată cu introducerea țevelor de apă la sfârșitul secolului –trebuind astfel să cedeze în fața tăvălugului civilizației”⁴.

Ulterior, familia a cumpărat o altă casă cu terenul aferent acesteia, în spatele casei mari, a unit toate parcelele de pământ, dobândind astfel o curte mare și luminoasă care dădea spre strada Cositorarilor. Casa din spate, după renovări, a fost închiriată pentru amenajarea unei tipografii (prima din Sighișoara), provocându-i Mariei, amintiri de neuitat: “Acest fapt a primit într-o oarecare măsură importanță istorică, întrucât la etaj s-a instalat prima tipografie din Sighișoara, înființată de un vajnic întreprinzător pe nume Karner-un eveniment care mi-a provocat o emoție și un sentiment de mândrie, ca și cum pe casa noastră ar fi căzut o rază din celebritatea lui

² Elke Schüller “Marie Stritt. Eine “Kämpferische Streiterin“ in der Frauenbewegung (1855-1928). Mit Marie Stritts unvollendeten “Lebenserinnerungen“, editat de Archiv der deutschen Frauenbewegung, editura Ulrike Helmen, Königsstein/Taunus, 2005, pasim.

³ *Ibidem*, p. 1.

⁴ *Ibidem*, p. 11.

Gutenberg”⁵. În această tipografie a apărut primul ziar politic din Sighișoara, “Sächsisches Volkblatt”, ziarul partidului “tinerilor sași”, care a fost tipărit timp de 10 luni, din ianuarie până în octombrie 1869, în timpul campaniei electorale a alegerilor pentru parlamentul de la Pesta.

Perioada copilăriei Mariei Bacon s-a suprapus peste începuturile Revoluției Industriale, când micile ateliere meșteșugărești erau absorbite de marile întreprinderi, când forța de muncă feminină începe să fie folosită în tot acest proces de dezvoltare, ceea ce a condus cumva și la anumite sacrificii în sânul familiilor, resimțite mai ales de copii.

Dar bucuriile copilăriei erau multe și intense, fiecare eveniment, anotimp sau obicei al casei venea cu doza sa de emoții și trăiri, generând amintiri de neuitat. Unul dintre aceste obiceiuri era culesul viei familiei de pe “Siechenberg” (Dealul Siechof, actuala Str. Ștefan cel Mare): *“Era minunat când în zilele însorite de septembrie, când peisajul patriei mele purta haine de gală, plecam cu mic cu mare în pelerinaj afară la vie, dotați din abundență cu cozonaci sau prăjituri, sau doar cu cornuri, pentru a ne înfrupta din soiurile indigene sau străine. La plecare, oaspeții erau îndemnați să ia câțiva struguri pentru părinți și frați. Ne distrăm întotdeauna pe seama celor care făceau mare uz de această permisiune; ca de exemplu două surori, care în general nu prea erau agreate; care se prezentau în acest scop înarmate nu cu coșulețele mici obișnuite, cu traiste din cele mai mari, și, după cum se povestea, își acopereau cu cele luate, tot necesarul pentru iarnă al familiei lor...”*⁶.

Tăiatul porcului în gospodărie: acest obicei avea loc de două ori pe iarnă, astfel încât să fie asigurată carnea și grăsimea necesară familiei pe toată perioada anului. Copiii așteptau cu interes deosebit acest eveniment senzational, mai ales că, după ce măcelarul, o figură pitorească, înjunghia animalul: *“...Datorită fricii de incendiu a mamei mele, rugul nu era înălțat în curte ci pe apropiatul Törle, într-un loc liber de pe Dealul Școlii, care pe atunci era încă fără copaci, unde animalul era condus culcat pe paie, cu ajutorul căruciorului sau a saniei de noi, copiii mai mari și de prietenii din vecini. La atmosfera potrivită acestei acțiuni, contribuia desigur și peisajul alb, de iarnă, și arăta minunat cum pe acest fundal, flăcările care înconjurau animalul se domoleau repede și jarul se stingea pe pământ. După care toată societatea se punea în mișcare spre casă, pentru a urmări cu entuziasm etapele următoare, nu mai puțin interesante, a sărbătorii tăierii porcului, până la umplerea diverselor feluri de cârnați, caltaboși și sângerete”*⁷.

⁵ Ibidem, p. 16.

⁶ Ibidem, p. 20.

⁷ Ibidem, p. 21.

În Sighișoara, în acea perioadă, aveau loc bâlciuri de trei ori pe an. O lume pestriță și oarecum străină sighișorenilor și mai ales copiilor se desfășura înaintea lor, aducându-le bucurie, emoție dar și provocări. Copiii familiei Bacon primeau un “buget” de 10 Kreuzer cu aceste ocazii, pe care îl puteau cheltui liber, după propriile dorințe. Marie economisea adesea aceste sume și le folosea ulterior pentru a-și cumpăra creioane colorate și altele necesare studiului.

Multe spectacole se organizau cu ocazia acestor bâlciuri, dar și cu alte ocazii, spectacole susținute de așa ziși actori amatori, “călăreții englezi”-cum erau denumiți pe atunci artiștii de circ-, maimuța pe flașnetă, acrobați arabi, muzicanți ambulanti, dansatori pe sârmă, magicieni, animale dresate, o lume colorată, nomadă, care o incita pe Marie și devenea reper de imaginație a lecturilor de gen viitoare.

În vacanțele de vară, Marie petrecea mult timp la Nadeș, la casa parohială a unchiului ei, preotul Friedrich Marienburg, binecunoscut atât ca poet popular cât și ca istoric. El era soțul surorii tatălui ei. Acolo, ea era preferata mătușii ei, o femeie extrem de bună și iubitoare, care din nefericire, bolnăvicioasă fiind, a murit relativ tânără. Împreună cu unchiul și mătușa, în casa de la Nadeș locuia și bunica Bacon (mama tatălui său), o femeie care a fost mereu în gândurile Mariei și cu siguranță și-a lăsat amprenta asupra gândirii ei și asupra credințelor și idealurilor de viață pe care și le-a conturat mai târziu. O impresionantă descriere a bunicii Bacon, făcută de Maria, confirmă acest fapt: *“Unchiul și mătușa erau amfitrionii cei mai dragi ai casei parohiale din Nadeș, însă stăpâna din umbră era de fapt – bunica mea Bacon. Care locuia ce ei pentru a o ajuta pe fiica ei în gospodărie. Fiind în același timp ministrul de interne – al bucătăriei și de externe – al întinsei gospodării agricole parohiale și proprie a unchiului meu – prestația ei în ambele domenii era de-a dreptul fenomenală.*

Dar pentru că obișnuia să aplice etalonul puterii sale de muncă, a energiei, atenției și conștiinciozității ei și mediului înconjurător: comanda argaților, slujnicilor, muncitorilor la câmp, trezirea la 4 dimineața, făcând câteodată, ca de exemplu la strânsul fânului din noapte zi, ca apoi să fie dimineața din nou la post pentru a pregăti mâncare pentru aceste cete și pentru familie, eventual și pentru musafiri neașteptați – toate acestea erau cum spuneam, în pofida vârstei ei pentru ea ceva de la sine înțeles și pentru că deja de acasă avea formate calități cam foarte pregnante de domnitor al unui regim absolutist, natural că nu era întotdeauna bine să te pui cu ea.

Dar spre deosebire de unii alți suverani nu îi revenea tot ei dreptatea până la urmă ci chiar avea de obicei dreptate cu ordinele ei dictatoriale. Deși nu era nicidecum dotată în mod deosebit din punct de vedere al intelectului și avea o

educație școlară egală cu zero (noi, copiii lipsiți de respect, credeam că am descoperit că ea nu putea citi ce era scris) avea în mare măsură una din virtuțile unui domnitor: aceea a prestanței. În timp ce ea prezida la masă cu poziția și demnitatea unei castelane, ca și cum ar fi făcut asta din totdeauna, nimeni nu ar fi bănuțit că doar cu un sfert de oră în urmă, cu obraji roșii, aplecată asupra focului deschis, din sobă, a învățat cu propriile-i mâini o friptură sau un purceluș de lapte la proțap – așa cum era obiceiul fermecător la Nadeș. Știa ce se cade și cu ce își era datoare, bătrâna și splendidă mea bunică. Desigur că nu era un înger, doamne ferește, era chiar un tiran, având multe din defectele unui tiran și cu un orizont foarte limitat. Dar era o personalitate puternică, verticală, de o rară destoinicie, și în amintirea ei, în timpurile ce au urmat, ficțiunea îndrăgită, - cum că femeia ar fi născută pentru a servi, pentru a se supune și că se poate simți fericită doar în sinea ei, - mi s-a părut totdeauna deosebit de stupidă și rizibilă.”⁸.

Trei instituții de învățământ erau dedicate instruirii fetelor din Sighișoara. Toate aceste trei școli erau subordonate Bisericii Evanghelice, ca autoritate spirituală specială. Fetele cu vârsta cuprinsă între 6 și 9 ani frecventau cele trei clase ale Școlii Elementare “La Spital” (zona actualiei clădiri MIU vechi), unde învățător era severul domn Unberath. Apoi, următoarea etapă de școlarizare era clasa numită *școala medie* pentru fetele de 9-10 ani, unde învățătorul Figuli, se pare mult mai sever, iniția elevele în știința ortografiei, povestiri biblice, bazele geografiei și biologiei și aritmetică, cele patru operațiuni de bază. Clasa școlii medii se afla *Im Umweg* – actuala strada Scării-. A treia etapă a educației tinerelor fete depindea de: “... *Cine se descurca cât de cât cu această materie principală –ortografia-, era promovat – în cazul în care părinții aveau destul orgoliu pentru fiica lor, în școala “superioară” de fete, care era formată de asemenea doar dintr-o singură clasă, sub conducerea unui învățător academic, care era în același timp predicatorul orașului, dar cu un program de învățământ mereu schimbător, astfel încât pentru o educație completă era necesară frecventarea acestei școli cel puțin timp de doi ani. Aici, la matematică se ajungea “în fracții”, comune și zecimale, în afară de aceasta la limba germană existau gramatica și compunere, apoi geografia, se alterna istoria antică, medie și nouă, istoria Transilvaniei, istorie naturală și fizică și ca materii secundare obligatorii desenul, cântatul, cusutul de lenjerie.*”⁹

Pe de altă parte, un rol important în educația tinerei Marie l-a avut învățământul particular agreat mai mult de tatăl ei decât învățământul public.

⁸ *Ibidem*, p. 25.

⁹ *Ibidem*, p. 27.

De asemenea, mama ei, Therese, și-a pus amprenta asupra educației fiicei sale, așa cum, foarte frumos ne descrie Marie: “În acel timp era încă valabilă ca axioma, cum că mama, în măsura în care era capabilă s-o facă, era învățătoarea înăscută și cea mai bună pentru copiii ei, mai ales pentru fete, și pentru că mama mea în ciuda altor tendințe progresiste ale ei, era la rândul ei pătrunsă de aceasta, a preluat orele mele de povestiri biblice și de franceză... Nemijlocit și colorat, mi se părea a fi, ceea ce știa mama mea să ne povestească despre mitologia greco-romană. Sursa din care se inspira, era – Schiller, care pentru ea era purtătorul tuturor idealurilor umanității, de care a fost atașată cu înflăcărare fanatică, toată viața ei. Știa fiecare rând de-al lui....”¹⁰.

Despre cursurile publice la Școala Superioară, Marie își amintește de învățătorul predicator Ludwig Fabritius, un om cu suflet mare, un spirit cald, temperamental, deschis uneori la o glumă nevinovată, iubitor de frumos: artă, natură. De asemenea, o figură marcantă în viața de elevă a Mariei a fost profesorul ei de desen, pictorul Ludwig Schuller, chiar dacă nu prea era talentată la desen, cum de altfel nu prea agreea cusutul, iar despre cântat nici măcar nu dorește să vorbească. Pe Ludwig Schuller, Marie îl descrie astfel: “Învățătorul nostru de desen, pictorul Ludwig Schuller, era un fin artist, cu un suflet sensibil de artist, însă la școală nu știa să nimerească tonul potrivit, timiditatea sa făcea ca deseori să pară neprietenos; din acest motiv nici nu era în general prea agreeat de băieții neciopliți de la gimnaziu cu atât mai puțin ca de fetele mai sensibile, care puteau întrezări cel puțin cu ocazia excursiilor școlare o parte din firea lui adevărată, amabilă și veselă.”(10)

La vârsta de 12 ani, o fată își încheia pregătirea școlară; în forme instituționalizate nu exista pentru o fată posibilitatea continuării pregătirii școlare. În același timp, terminarea școlii însemna cumva și sfârșitul copilăriei, iar dacă era și fata cea mai mare într-o familie, cum era și cazul Mariei, aceasta era instalată de către tată în poziția de “fiica cea mare a casei”. Acest lucru i-a displicut profund Mariei, perceput de subconștientul ei ca un lucru nefiresc și a manifestat o opoziție tacită împotriva *Haustochtersystem* patriarhal și naiv-egoist (*Haustochter* = fată în casă, termen folosit în secolul XIX și pentru a descrie o femeie tânără care trăia un anumit timp într-o familie, pentru a învăța acolo tainele conducerii unei gospodării. Se folosea și pentru ceea ce am numi astăzi “au pair”): “În orice caz în această perioadă de tranziție, nu m-am simțit deloc bine în pielea mea, ca fata model, cea mai vârstnică, și eram adeseori extrem de nefericită datorită dorului de școală. Câte lacrimi am vărsat în tăcere, atunci când, înarmată cu cârpa de șters praful, ascunsă după perdele, priveam în urma fraților mei și a colegilor lor

¹⁰ *Ibidem*, p. 29.

care urcau pe drumul înspre gimnaziu, lacrimi ale revoltei neputincioase și a ciudei cea mai amare pentru că această lume veselă, mai elevată avea să-mi rămână închisă pentru totdeauna, chiar dacă îmi era clar că m-aș fi putut măsura ca învățătură, cu toți acei băieți...”.¹¹

“Abia după ani, am aflat, că părinții mei arătau înțelegere pentru gândirea mea copilărească, și ca atare au acționat în acest sens. Chiar tatăl meu a înaintat o cerere către administrația școlară a bisericii evanghelice, care avea puterea de decizie asupra acestui lucru, pentru a mă admite la cursurile gimnaziale ale băieților. Bineînțeles că cererea a fost imediat respinsă ca fiind o samavolnicie cu totul inacceptabilă. Din relatările ulterioare ale unei mătuși, căreia îi datorez această poveste, care mi-a fost în mod înțelept ascunsă de către părinții mei, a reieșit că pe-atunci “tot orașul” a fost nu puțin revoltat, ci că se vorbea despre aceasta ca fiind o rătăcire bolnăvicioasă. Cu o jumătate de secol mai târziu, când necesitatea de a oferi femeilor accesul la o educație potrivită pentru accesul la poziții superioare nu mai putea fi trecută cu vederea, iar crearea unor gimnazii speciale pentru fete era irealizabilă în condițiile precare și cu mijloacele limitate ale bisericii, coeducația a fost generalizată în gimnaziile săsești de băieți. Însă fetelor nu aveau să le fie deschise prea larg porțile: doar elevelor eminente ale școlii de fete, cu rezultate permanent excepționale le era permis accesul la gimnaziu – ceea ce era de fapt o nedreptate strigătoare la cer, dar care implica astfel, involuntar, o recunoaștere a superiorității feminine și asigura fericitelor care au fost admise, de la început o poziție privilegiată.”¹²

Marie și-a continuat studiile în particular, acasă, împreună cu doi dintre frații ei și cu sora mai mică, Irene. A ajutat în permanență la treburile casei, atunci când mama lipsea, având responsabilități gospodărești multiple. Multe dintre aceste activități domestice le-a desfășurat învățând singură, mai ales că mama ei gândea cum că aceste treburi ale casei ar trebui știute “de la sine”. În timpul acesta, Marie se maturiza, creștea și gândea profund, făcea legături între ceea ce citea și realitate, între ceea ce simțea și ceea ce era deja strict reglementat de societate. Se gândea la femeie ca la o ființă al cărei potențial intelectual și nu numai, ar duce la schimbări majore într-o societate care îi părea ei că stă pe loc, încătușată de propriile ei prejudecăți: “Dintre toate ideile prostești preconceptuate, generalizatoare, despre “femei” nici una nu mi se pare mai prostească, ca opinia cum că munca în gospodărie ar fi “meseria naturală” a femeii; din toate erorile pedagogice ale educației moderne a femeii, nu este aproape nici una mai gravă decât educația gospodărească obligatorie pentru toate fetele, cu care se pierde atâta timp

¹¹ Ibidem, p. 39.

¹² Ibidem, p. 40.

prețios și se pregătește cu grijă, atât de multă incapacitate, pentru munca silnică pe viață. Înainte, când femeile, talentate sau netalementate, depindeau într-adevăr de treburile casnice, ca fiind singurul lor domeniu de activitate, această instituție ar fi avut oarecum o anumită justificare; dar în zilele noastre, când și fetele au libertatea de a-și alege o meserie corespunzătoare aptitudinilor lor, și când necesarul de hrană, îmbrăcăminte etc. pot fi asigurate de marile întreprinderi mult mai ieftin și mai bine decât chiar de cea mai bună mică întreprindere casnică – astăzi, această strădanie zeloasă de a pregăti întreaga feminitate pentru metode gospodărești învechite, este fără sens și rost.”¹³

Meditațiile particulare le erau ținute copiilor familiei Bacon de profesorii de la gimnaziu, printre ei, fiind și Michael Albert, care preda germana și literatura. Acesta a avut o influență deosebită asupra concepțiilor și dezvoltării spirituale ale Mariei: “mulțumită personalității dascălului meu Michael Albert, pe care sașii transilvăneni îl venerază astăzi ca fiind cel mai de seamă poet al lor. Pe atunci nimeni nu s-ar fi gândit, cred că cu atât mai puțin acel om nobil și modest însuși, care fiind un sensibil cunoscător și talentat exeget al clasicilor germani, a adus și creația sa pe cele mai înalte culmi. El cu siguranță nu s-a considerat poet, deși sensibilitatea sa poetică și o stăpânire rar întâlnită a formei, l-ar fi îndreptățit să o facă.” (13)

În acele vremuri, viața socială a fetelor începea, surprinzător, destul de devreme, pe la 12-13 ani, când se strângeau la așa zisele *Sonntagskränzchen*, unde veneau neinvitați dar nu neașteptați băieții de la gimnaziu și se pornea acolo un adevărat flirt. Mama Mariei, Therese Bacon i-a interzis fiicei sale participarea la aceste întâlniri, fapt ce a determinat în sufletul tinerei fete o furtună de sentimente contradictorii. A înțeles că de fapt, fetele se pregăteau de pe la acea vârstă de măritiș, lucru care ei îi dis plăcea profund și nu corespundea cu ideile și credințele ei: “De aceea, în pofida tinereții mele, nici nu am luat prea în serios această “atrakție a inimilor” și am privit-o doar ca pe un joc vesel, care se putea termina fără probleme în cazul în care cuiva nu îi mai convenea. Este o părere care în acord cu morala mic-burgheză de modă veche ar părea probabil frivolă, dar cu siguranță este mult mai puțin frivolă decât cea care privește iubirile nevinovate ale “prostimii tinere” doar din punctul de vedere a perspectivei încheierii unei căsătorii. Din totdeauna însă acea “zvâcnire prost înțeleasă a unei inimi needucate” cum atât de minunat o definește Dickens, era principala cauză a atâtor căsnicii nefericite, a nenumăratelor femei dezamăgite crunt. Dintre

¹³ Ibidem, p. 41.

toate conceptele vechi, neclare - din care azi în mod fericit unele au fost depășite – ale bărbaților despre “femeie” rareori a provocat una mai mult rău decât cea de a lua tânăra fată ca pe o “foaie nescrisă” pe care doar soțul avea menirea de a-și nota cugetările sale, deseori de valoare destul de îndoielnică.”¹⁴.

Anii au trecut, Marie se apropia de majorat și încerca diverse experiențe, cunoștea diverși oameni, participa la balurile care se țineau în sala de dans de la *Steaua*. În oraș se construia calea ferată și inginerii englezi care lucrau aici erau parteneri minunați de conversație și de exersare a limbii engleze.

Dar, între anii 1870 și 1873, familia Bacon a suferit enorm prin pierderea a trei copii: surioarele mai mici ale Mariei, Irene și Agnes și fratele ei de 14 ani, Alexander, un băiat foarte talentat. Mama lor, Therese a fost foarte afectată și s-a cufundat într-o durere fără seamăn. Marie a fost nevoită să se refugieze în singurătate, și: “am fost din ce în ce mai mult cuprinsă de o singură mare dorință: să scap din această poziție nesatisfăcătoare de fată a casei și să fac ceva adevărat din mine, într-o profesie corespunzătoare pregătirii mele.”¹⁵

Cu ocazia Expoziției Mondiale de la Viena din toamna anului 1873, părinții i-au permis Mariei să călătorească împreună cu o familie prietenă pentru a putea vizita expoziția. Era prima ei ieșire în lume! Impactul cu marele oraș a copleșit-o: “Absorbeam cu toți porii civilizația și minunatele farmece ale Vienei, comorile naturale și de artă ale ei...”, “a dat sufletului meu tânăr, însetat de viață, noi aripi.”¹⁶

Cel mai mult au impresionat-o teatrele și oamenii veseli și amabili. La acea vreme, doar la Viena se putea juca comedie și se putea cânta, lucru cunoscut de toată lumea. “Pentru mine, cartofiorul cel mic și naiv de la țară, ceea ce mi se înfățișa pentru prima dată cu cea mai înaltă perfecțiune la *Burgtheater*, părea a fi o revelație. Gândul la fericirea de basm adusă de profesia de actor a pus stăpânire pe sufletul meu și nu m-a mai părăsit, chiar dacă deocamdată doar ca o dorință nevinovată foarte tainică.”¹⁷.

La întoarcerea în “patrie”, Marie nu a mai putut fi aceeași. Gândurile ei se îndreptau spre zărilor unde aripile i se puteau deschide, unde putea gândi și face ceea ce își dorea mai mult: o profesie, profesia de actor, atât de reticent privită în micul nostru orașel, Sighișoara. Dar, nu avea să aștepte mult pentru că, după ce verișoara ei, Charlotte Schuller a fost pregătită de familia ei să

¹⁴ *Ibidem*, p. 47.

¹⁵ *Ibidem*, p. 50.

¹⁶ *Ibidem*, p. 51.

¹⁷ *Ibidem*, p. 51.

plece la Viena pentru a accede într-o poziție de soprană la Opera Vieneză, tot mătușa ei a fost cea care i-a găsit Mariei un anunț într-o publicație, *Neue Freie Presse*: “în care poetul și profesorul universitar Joseph Weilen expunea detaliat și tentant planul înființării în toamnă a unei școli de actorie (*Hochschule für Schauspielkunst*) sub egida societății vieneze a prietenilor muzicii. Școala, care avea să fie înființată la inițiativa lui și a poetului foarte cunoscut în acel timp, Mosenthal, și va fi prima instituție germană de acest fel organizată după modelul Conservatoire – ului de pe lângă Theatre française, va veni în întâmpinarea dorinței simțită de mult, de a controla mizeria artistică și socială a amatorilor și în același timp de a ridica nivelul artistic al acestora.”¹⁸

Acest mesaj, adus de mătușa sa, venea în întâmpinarea celor mai arzătoare dorințe ale Mariei și ea l-a perceput ca o “*eliberare pentru sufletul meu nemulțumit. Dacă deja impresiile copleșitoare de la Viena mi-au îndreptat voga mea dorință de a găsi profesia vieții și de a-i da un conținut și aspirația mea spre autonomie și independență, acum mi se arăta ca un dat - calea spre atingerea acestor țeluri.*”¹⁹

Și în acest demers, sprijinul Mariei a venit tot de la mama sa, Therese, care era convinsă de talentul și calitățile Mariei în domeniul actoriei și a încurajat-o și i-a dat multă încredere în forțele ei. Altfel, cu totul altfel stăteau lucrurile cu tatăl ei: “.... mama mea sprijinea acest plan în orice fel și cu toată puterea – chiar și împotriva rezistenței pasive a tatălui meu căruia din diverse motive acesta nu-i era pe plac. El avea încă vederi tradiționale: pe de o parte despre grelele pericole morale ale vieții în lumea teatrului, iar pe de altă parte privea doar căsnicia ca fiind singura cale spre fericire a unei femei. În afară de aceasta poate că avea, în ciuda principiilor sale democratice și unele rețineri în ceea ce privea casta, dar mai ales motive pecuniare întemeiate, deoarece fratele meu după ce a trecut cu bine bacalaureatul vroia de asemenea să-și înceapă la toamnă studiile universitare la Viena. Toate acestea tatăl meu mi le-a explicat prietenește, adăugând însă, că el nu va face uz de autoritatea sa de tată și că nu va așeza nici o piedică în calea dorințelor mele – doar că nu poate și nu dorește să susțină o acțiune pe care o consideră a fi greșită. În aceste condiții, acest plan nu ar fi avut sorți de izbândă, deoarece mama nu ar fi putut în nici un caz purta povara studiilor mele – dacă nu ar fi intervenit în mod cu totul surprinzător bunicul meu Wenrich.”²⁰”bunicul meu original era nu doar un om foarte inteligent, dar și unul nespus de bun la suflet, cu un deosebit spirit al dreptății, care în

¹⁸ *Ibidem*, p. 53.

¹⁹ *Ibidem*, p. 54.

²⁰ *Ibidem*, p. 55.

spiritul convingerilor sale individualiste – respecta dreptul la personalitate a fiecărui – și a ramurilor femeiești ale familiei sale. Natural, cu o excepție! Cea a propriei soții, față de care se comporta absolut ca un tiran de școală veche fără scrupule. Eu m-am gândit mult atunci și mai târziu la acest fenomen ciudat, și am tras anumite învățături din acesta – și din comportamentul bunicii mele: felul în care ea, cel mai iubitor, sensibil, răbdător suflet, modelul gospodinei și a mamei jertfitoare, suporta ieșirile voinței sale tiranice, nu rareori și jignirile lui disprețuitoare, zâmbind înțelegător și ridicând din umeri – pentru ca după aceea să facă tot cum considera ea că e mai bine.”²¹

În toamna anului 1874, într-o seară de septembrie, Marie Bacon, viitoare Stritt, a plecat din orașul său natal Sighișoara și nu s-a mai întors aici decât în vizită.

A urmat cursurile acestei Școli Superioare de Actorie la Viena și a lucrat pentru prima dată ca actriță în Karlsruhe, Germania. A profesat până în anul 1889, când s-a retras din cariera de actriță și s-a stabilit la Dresda.

S-a căsătorit cu Albert Stritt, un cântăreț de operă cunoscut, cu care a avut doi copii.

Încă din anul 1894 s-a implicat în mișcarea feministă germană și este considerată o pionieră a acestei mișcări. Era de acum o femeie care știa cum să se impună, care era verticală și credea cu tărie în principiile ei. Poate rigurile unei societăți conservatoare și de neclintit ale micului oraș de provincie, Sighișoara, pe care ea, de mică le judeca și cu siguranță îi stârneau revolta, poate exemplele feminine diverse din familia ei extinsă, fiecare cu experiențele și credințele sale, poate toate acestea au dus-o pe drumul acestei lupte a emancipării femeii în lume.

În anul 1904, cu ocazia Congresului Internațional al Femeilor, pe care l-a prezidat în calitate de președintă a Uniunii Asociațiilor Feministe Germane, a apărut pe coperta celebrei publicații ilustrate de masă “Berliner Illustrierten Zeitung”. Un lung șir de participări la manifestații pentru credințele sale, un lung șir de articole și lucrări scrise, apariții în presa vremii pe aceeași temă, redactor timp de 20 de ani al publicației Uniunii Asociațiilor feministe Germane, “Frauenfrage”, consilier local al orașului Dresda. A muncit și s-a dedicat cauzei femeilor, a crezut până la sfârșit în potențialul intelectual imens al semenelor sale.

Marie Stritt a decedat în anul 1928, tot într-o zi frumoasă de 16 septembrie, la Dresda.

²¹ *Ibidem*, p. 56.

DIE FRAU UND DIE GEMEINSCHAFT **(Zusammenfassung)**

Vorliegender Beitrag handelt von der Emanzipation der Frau, als ein Prozess, der darauf abzielt, die Mentalitäten und Verhaltensweisen der Mitglieder einer Gesellschaft zu ändern.

Im Vordergrund steht Marie Stritt, geb. Bacon, 18. Februar 1855 in Schäßburg Tochter von Martin Joseph Bacon und Theresa Bacon. Seit 1894 engagiert sie sich in der deutschen feministischen Bewegung und gilt als Pionierin dieser Bewegung. Sie arbeitete und widmete sich der Sache der Frauen, glaubte bis zuletzt an das immense intellektuelle Potenzial ihrer Mitmenschen. Marie Stritt starb 1928, am 16. September, in Dresden.

Schlüsselworte: Marie Stritt, Schäßburg, Frauenbewegung.

Cuvinte cheie: Marie Stritt, Sighișoara, mișcarea feministă.

PARTICIPAREA ROMÂNILOR DIN FOSTUL JUDEȚ TREISCAUNE LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (1914-1918)

**Alexandru Bucur
Vasile Mărculeț**

Izbucnirea Primului Război Mondial, în anul 1914, a implicat participarea unui mare număr de locuitori români din Transilvania, în cadrul armatei austro-ungare. Până în 1918, la sfârșitul conflagrației mondiale, un număr mare de români transilvăneni au luptat pe diferitele fronturi în cadrul armatei austro-ungare, plătind un însemnat tribut de sânge. Alături de aceștia, la efortul de război al dublei monarhii au contribuit masiv și celelalte comunități locale.

Românii transilvăneni în Primul Război Mondial. Numărul românilor transilvăneni participanți la prima conflagrație mondială, în cadrul armatei austro-ungare, rămâne necunoscut cu exactitate. Diferitele cercetări, mai vechi sau mai recente, au condus la rezultate diferite.

Conform statisticii realizate de Teodor V. Păcățian, numărul acestora ar fi fost de 489.544 de persoane¹. Dintre aceștia, 41.739 au căzut pe câmpul de luptă, 11.275 au murit în detenție, în părăsire, în spital sau acasă din cauza rănilor sau a bolilor contactate în timpul războiului, 29.839 au fost dați dispăruți, 343.387 s-au întors din război complet sănătoși, 25.406 au revenit acasă invalizi, iar 37.898 s-au întors răniți și bolnavi, dar ulterior s-au însănătoșit. Populația a dat contribuții benevole pentru armată, cifrate la suma aproximativă de 11.884.169 lei. Pagubele înregistrate în urma acțiunilor militare au fost mult mai mari și s-au ridicat la suma aproximativă de 285.598.471 lei².

Într-un studiu realizat cu peste trei decenii în urmă, Liviu Maior susținea că au fost mobilizați 483.373 de români din Transilvania, cifră care reprezenta 52% din totalul soldaților transilvăneni și 5,3% din totalul soldaților austro-ungari³. Potrivit aceluiași autor, dintre românii mobilizați,

¹ T.V. Păcățian, *Jertfele românilor din Ardeal, Bănat, Crișana, Sătmăr și Maramurăș aduse în războiul mondial din anii 1914-1918* (cit. în continuare, Păcățian, 1923a), în "Transilvania", LIV, 1923, 1-2, p. 50; T.V. Păcățian, *Jertfele românilor din Ardeal, Bănat, Crișana, Sătmăr și Maramurăș aduse în războiul mondial din anii 1914-1918* (cit. în continuare, Păcățian, 1923b), Sibiu, 1923, p. 21.

² Păcățian 1923a, p. 49; Păcățian 1923b, p. 20.

³ L. Maior, *Soldați români din armata austro-ungară*, în vol. "Civilizație medievală și modernă românească", îngrijit de N. Edroiu, A. Răduțiu, P. Teodor, Cluj-Napoca, 1985, p. 357.

449.796 soldați și ofițeri, adică 92,4% au fost trimiși la partea activă, fiind repartizați unităților din prima linie, și doar 34.578, respectiv 7,6% au fost distribuiți la partea sedentară pentru servicii auxiliare sau mobilizați pe loc⁴. Dintre militarii români repartizați la partea activă 52.954 au căzut pe diferitele câmpuri de luptă, iar alți 25.402 au rămas invalizi⁵.

Potrivit calculelor de dată mai recentă, realizate de Ioan I. Șerban, care valorifică informațiile transmise de Octavian C. Tăslăuanu, numărul românilor – transilvăneni și bucovineni – încorporați în armata austro-ungară s-ar fi ridicat la peste 651.000 soldați, subofițeri și ofițeri⁶. În rândul acestora s-au înregistrat, în cei patru ani de război, 82.588 de morți și dispăruți și 63.304 de răniți, invalizi și bolnavi⁷.

Identificarea românilor transilvăneni participanți la Primul Război Mondial, din toate localitățile provinciei, a fost realizată în urma solicitărilor adresate de ASTRA autorităților locale. Inițiativa a aparținut ziaristului Teodor V. Păcățian, care a conceput modelul tabelului și a făcut demersuri repetate și insistente pentru completarea lui⁸. În pofida acestor eforturi, ca urmare a dezinteresului manifestat de unii reprezentanți ai autorităților locale față de această inițiativă, rezultatele au rămas incomplete⁹.

Prezentarea documentelor. Studiul nostru își propune să prezinte aportul locuitorilor de naționalitate română din fostul județ Treiscaune. Demersul inițiat de noi se bazează pe un set de documente inedite, care apare cu titlul *XXIII. Județul Treiscaune*, care este în realitate un centralizator al localităților rurale ale fostului județ Treiscaune (tabel nominal al localităților rurale) și două *Tablouri* (tabele) *nominales* cu participanții din fostele comune urbane Sfântul-Gheorghe (azi Sfântu Gheorghe, municipiul de reședință al jud. Covasna) și Târgul-Săcuiesc (azi Tîrgu Secuiesc, municipiu în jud. Covasna). Acestea sunt incluse în pachetul intitulat *Listele participanților la Primul Război Mondial*, aflat la Arhivele Naționale, Serviciul Județean Sibiu, în Fondul Astra, pachet nr. 15, act nr. 15a¹⁰. Din păcate, din județ au fost

⁴ *Ibidem*, p. 357-358.

⁵ *Ibidem*, p. 358.

⁶ I.I. Șerban, *Românii în armata austro-ungară în anii Primului Război Mondial*, în “Annales Universitatis Apulensis, Series Historica”, 2-3, 1998-1999, p. 207.

⁷ *Ibidem*, p. 208.

⁸ Păcățian 1923a, p. 32-50; Păcățian 1923b, p. 3-21.

⁹ *Ibidem*, p. 49; *Ibidem*, p. 20.

¹⁰ Arhivele Naționale, Serviciul Județean Sibiu, Fond ASTRA, *Listele participanților la Primul Război Mondial*, pachetul nr. 9, act nr. 9: *XXIII. Județul Treiscaune* (citată, în continuare, SJANSB, FA, 15a), 120 file.

înaintate doar 68 *Tablouri nominale*, din cele 101 de localități care compuneau respectivul județ¹¹.

Documentele studiate de noi, pe care le reproducem în facsimil (primul și al treilea, în totalitate, al doilea parțial), conțin: primul, 3 file, numerotate de la 1 la 3; al doilea, 2 file, numerotate 4 și 5; al treilea o filă, numerotată 6. La primul document, fila 1r cuprinde doar denumirea actului, iar fila 3r conține două comune și un centralizator ("*Totalizare*"), care înregistrează rezultatele celor trei pagini ale localităților recensate. Filele 2r, 2v conțin date despre celelalte 62 de localități¹². Cel de-al doilea document conține date despre participanții din orașul Sfântu Gheorghe iar cel de-al treilea despre cei din Târgu Secuiesc¹³. Setul a fost realizat în urma demersurilor ASTREI, pe lângă autoritățile locale. Inițiativa, în acest sens, a aparținut istoricului și ziaristului Teodor V. Păcățian, care a realizat calculele centralizatoare și a publicat rezultatele demersului său¹⁴.

Documentul centralizator, un tabel nominal al localităților rurale, cuprinde 10 rubrici principale. Patru dintre acestea sunt împărțite în alte 11 rubrici secundare. Dintre rubricile secundare, două sunt compuse din câte alte trei subrubrici. În total, actul cuprinde 21 de rubrici (principale, secundare și subrubrici)¹⁵.

1. Prima rubrică principală, *Numărul curent*, înregistrează în ordine crescătoare un număr de 64 de poziții. Acestea corespund celor 64 de localități recensate.

2. A doua rubrică principală este intitulată *Comunele din județ*. Ea cuprinde cele 64 de localități înregistrate, în ordine aproximativ alfabetică.

3. Cea de-a treia rubrică principală, *Poporațiunea română a comunei*, înregistrează numărul total de locuitori români ai fiecărei localități. Precizăm faptul că cifra reprezintă numărul locuitorilor români domiciliați în localitate la momentul completării tabelului de către autoritățile locale, nu la izbucnirea războiului.

4. Rubrica a patra principală, intitulată *Numărul celor decorați în cursul războiului*, înregistrează numărul decorațiilor din fiecare localitate. Nu

¹¹ C. Martinovici, N. Istrati, *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, Cluj, 1921, p. 49, 50; *Anuarul Statistic al României 1922 / Annuaire Statistique de la Roumanie*, București, 1923 (citată, în continuare, *Anuar Statistic 1923*), p. 12; *Împărțirea administrativă a României însoțită de Legea pentru unificarea administrativă și de Legea pentru organizarea administrațiunii comunale a orașului București*, București, 1926 (citată, în continuare, *Împărțirea României 1926*), p. 295, 296 (97 comune + 6 sate).

¹² SJANSB, FA, 15a, f. 1r-3r.

¹³ *Ibidem*, f. 4r-5r; 6r-6v.

¹⁴ Păcățian 1923a, pass.; Păcățian 1923b, pass.

¹⁵ SJANSB, FA, 15a, f. 1r-3v.

sunt precizate nici numele celor decorați, nici numele sau clasele decorațiilor primite, nici numărul decorațiilor primite de fiecare.

5. A cincea rubrică principală, *S-au făcut contribuiri benevole pentru armată*, precizează doar valoarea totală, aproximativă, în lei, a contribuțiilor și donațiilor locuitorilor, pentru susținerea efortului de război. Actul nu precizează însă în ce au constat aceste contribuții benevole.

6. Cea de-a șasea rubrică principală, *Pagubele de război ale comunei în total*, înregistrează valoarea totală, aproximativă, în lei, a pagubelor produse de război fiecărei localități recensate. În cadrul documentului nu sunt precizate nici contextul concret în care s-au produs aceste pagube, nici în ce au constat ele.

7. A șaptea rubrică principală, intitulată *Au luat parte la mișcările impuse de război*, precizează pentru fiecare localitate numărul locuitorilor români concentrați în timpul războiului. Rubrica cuprinde alte două rubrici secundare, anume *Chemați fiind*, în care sunt înregistrați numeric toți cei concentrați în perioada conflagrației, în funcție de statutul avut în timpul războiului, și *Au fost refugiați*, care cuprinde numărul persoanelor care, în timpul războiului, din motive legate de acesta, și-au părăsit locuințele plecând în refugiu.

Prima rubrică secundară cuprinde trei subrubrici, anume: *La partea activă, ca soldați pe front*, care îi include numeric pe toți cei care au participat la război în calitate de combatanți; *La partea sedentară, pentru servicii auxiliare sau mobilizați pe loc*, înregistrează numărul celor mobilizați ca necombatanți; *Pentru a fi arestați sau internați*, cuprinde numărul persoanelor indezirabile regimului dualist, care în timpul războiului au fost încarcerate sau deportate.

8. Cea de-a opta rubrică principală, intitulată *Soarta îndurată în timpul războiului*, precizează numeric situația celor mobilizați, la sfârșitul conflagrației. Rubrica cuprinde alte patru rubrici secundare. Prima rubrică secundară, *Morți pe câmpul de luptă*, înregistrează numărul celor căzuți pe front din fiecare localitate. A doua rubrică secundară *Morți în temniță, în pribegie, în spital, în urma boalelor sau rănilor*, precizează numărul concentraților, care și-au pierdut viața în timpul războiului, în afara luptelor, dar din motive determinate de acesta. A treia rubrică secundară, *S-au reîntors acasă*, cuprinde numărul celor concentrați, care au supraviețuit războiului. A patra rubrică secundară, intitulată *Sunt dispăruți*, înregistrează numărul celor care au dispărut pe front.

Cea de-a treia rubrică secundară cuprinde alte trei subrubrici: *Ca invalizi*, în care sunt înregistrați numeric toți cei care au suferit în urma războiului, dar au rămas cu grade diferite de invaliditate; *Răniți, bolnavi, însă*

în prezent sănătoși, îi cuprinde, de asemenea numeric pe cei care au revenit din război cu diferite traume, precum răni sau boli, dar care până la data recenzării se însănătoșiseră complet.

9. A noua rubrică principală, intitulată *În urma decedaților și dispăruților au rămas*, înregistrează statutul social al urmașilor celor morți sau dispăruți în timpul războiului. Rubrica cuprinde două rubrici secundare, anume *Văduve* și *Orfani*, în care este înregistrat numărul văduvelor și orfanilor rămași în urma celor morți sau dispăruți pe câmpul de luptă sau din cauze legate de război.

10. Cea de-a zecea rubrică principală, *După clasele sociale au luat parte la mișcările impuse de război*, cuprinde alte trei rubrici secundare, *Intelectuali*, *Comercianți și meseriași* și *Plugari*. În cadrul celor trei rubrici secundare este înregistrat numărul celor concentrați din fiecare categorie socială¹⁶.

*

Documentele referitoare la orașele Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc, studiate de noi, conțin: primul, 2 file, numerotate de la 4 la 5; al doilea, doar o filă, 6¹⁷. *Tabloul nominal* (Tabelul nominal) cuprinde 10 rubrici principale. Trei dintre acestea sunt împărțite în alte opt rubrici secundare. Două dintre rubricile secundare sunt compuse din câte alte trei subrubrici. În total, *Tabloul nominal* cuprinde un total de 19 rubrici principale, rubrici secundare și subrubrici.

1. Prima rubrică principală, *Numărul curent*, înregistrează în ordine crescătoare, 26 de poziții la Sfântu Gheorghe, și 32 de poziții, la Târgu Secuiesc.

2. A doua rubrică principală, *Numele și Pronumele*, îi cuprinde pe toți cei recrutați, fără respectarea ordinii alfabetic.

3. Cea de-a treia rubrică principală, *Născut în comuna*, înregistrează locul de naștere al celor recenzați, care locuiau în momentul respectivului demers la Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc.

4. Rubrica a patra principală, intitulată *Ocupațiune civilă*, nominalizează profesiile și ocupațiile practicate de cei concentrați, în viața civilă.

5. A cincea rubrică principală, *Gradul avut în miliție*, precizează gradele militare deținute de cei mobilizați în timpul războiului.

6. Cea de-a șasea rubrică principală, *A fost decorat cu medalia*, înregistrează denumirea ordenelor și decorațiilor primite de cei decorați în urma participării la război, gradul decorațiilor și numărul acestora.

¹⁶ *Ibidem*, f. 2r-3r.

¹⁷ *Ibidem*, f.: 4r-5r; 6r-6v.

7. A șaptea rubrică principală, intitulată *A luat parte la mișcările impuse de război*, precizează pentru fiecare dintre cei concentrați statutul avut în timpul războiului. Rubrica conține alte două rubrici secundare, anume *Chemat fiind*, în care sunt înregistrați toți cei concentrați în timpul războiului, în funcție de statutul avut în timpul conflagrației, și *A fost refugiat*, care cuprinde persoanele care, în timpul războiului, din motive legate de acesta și-au părăsit locuințele plecând în refugiu.

Prima rubrică secundară cuprinde trei subrubrici, anume: *La partea activă ca soldat pe front*, care îi include pe toți cei care au participat la război în calitate de combatanți; *La partea sedentară, pentru servicii auxiliare sau mobilizați pe loc*, care îi include pe toți cei mobilizați ca necombatanți; *Pentru a fi arestat sau internat*, înregistrează persoanele indezirabile regimului dualist, care în timpul războiului au fost încarcerate sau deportate.

8. Cea de-a opta rubrică principală, intitulată *Soarta îndurată în timpul războiului*, precizează situația fiecărei persoane concentrate, la sfârșitul conflagrației. Rubrica cuprinde alte patru rubrici secundare. Prima rubrică secundară, *Mort pe câmpul de luptă*, îi înregistrează pe cei căzuți pe front. A doua rubrică secundară, *Mort în temniță, în pribegie, în spital, în urma boalelor sau rănilor*, include toate persoanele concentrate, care și-au pierdut viața în timpul războiului, în afara luptelor, dar din motive determinate de acesta. A treia rubrică secundară, *S-a reîntors acasă*, îi cuprinde pe toți concentrații, care au supraviețuit războiului. A patra rubrică secundară, intitulată *Dispărut*, îi înregistrează pe toți cei care au dispărut pe front.

Cea de-a treia rubrică secundară conține alte trei subrubrici: *Ca invalid*, în care sunt înregistrați toți cei care au supraviețuit războiului, dar au rămas cu grade diferite de invaliditate; *Rănit, bolnav, însă în prezent sănătos*, îi cuprinde pe cei care au revenit din război cu diverse traume, precum răni sau boli, dar care până la data recenzării se însănătoșiseră.

9. A noua rubrică principală, intitulată *În urma decedatului sau dispărutului a rămas*, înregistrează statutul social al urmașilor celor morți sau dispăruți în timpul războiului. Rubrica conține două rubrici secundare, anume *Văduvă* și *Numărul orfanilor*, în care este înregistrat numărul văduvelor și orfanilor rămași în urma celor morți pe câmpul de luptă, dispăruți sau din cauze legate de război.

10. Cea de-a zecea rubrică principală, *Observare*, cuprinde diferite observații, precizări și adnotări referitoare la unele aspecte, care nu au fost incluse în celelalte rubrici sau cărora nu li s-a consacrat o rubrică proprie.

Conținutul documentelor. *Tabloul nominal* cu localitățile rurale recenzează 64 de așezări cu acest statut, din cele 101 existente în județ la data

respectivă¹⁸. Vom trece, în paranteză, denumirea actuală a localității – acolo unde se impune acest lucru –, județul din care acum fac parte (mai puțin cele din jud. Covasna) și, tot în paranteză, 0, acolo unde nu au avut participanți la război. Localitățile sunt înregistrate în ordine aproximativ alfabetică, împreună cu numărul de locuitori români pe care îl aveau, astfel: [1r] XXIII. Județul Treiscaune [2r] 1. Aita mare (azi Aita Mare), 162; 2. Aita mijlocie (azi Aita Medie), 142; 3. Aita seacă (azi Aita Seacă), 217; 4. Arcuș, 70 (0); 5. Azini (azi Arini, jud. Brașov), 500; 6. Ariușd, 244; 7. Arpătac (azi Araci), 717; 8. Baraolt, 9 (0); 9. Bățanii mari (azi Bățanii Mari), 194; 10. Belini (azi Belin), 667; 11. Bicfalău, 1.196; 12. Bicsad (azi Bixad), 370; 13. Bită, 430 (0); 14. Bodoc, 3 (0); 15. Bodoș, 29; 16. Boroșneul mare (azi Boroșneu Mare), 14 (0); 17. Boroșneul mic (azi Boroșneu Mic), 1.059; 18. Brateș, 10 (0); 19. Brețicu (azi Brețcu), 999; 20. Budila (jud. Brașov), 898; 21. Buzeul ardelean¹⁹, 5.172; 22. Cernatul de jos (azi Cernat), 92; 23. Chepet (azi Căpeni), 69; 24. Chichiș, 375; 25. Chileni (azi Chileni), 27; 26. Comălău (înglobat la Reci), 79 (0); 27. Covasna (azi oraș), 1.008; 28. Dobârlău, 1.588; 29. Doboli de jos (azi Dobolii de Jos), 1.095; 30. Ghelinta, 148; 31. Ghidfalău, 5 (0); [2v] 32. Haghigh (azi Hăghig), 1.272; 33. Hilib, 18 (0); 34. Ilieni, 49 (0); 35. Imeni, 420 (0); 36. Lemnia, 43 (0); 37. Letfalău (azi Leț), 9 (0); 38. Lisnău, 399; 39. Lunga, 5 (0); 40. Lutoasa, 727 (0); 41. Macșa (azi Moacșa), 3 (0); 42. Măgheruș, 62; 43. Malnaș, 825; 44. Marcoș (azi Mărcuș), 729; 45. Mărtănuș, 380; 46. Mărtineni, 4 (0); 47. Micfalău, 1.011; 48. Micloșoara, 4 (0); 49. Ojdula, 198; 50. Ozun, 204; 51. Păpăuți, 371; 52. Pava (înglobat la Zăbala), 49; 53. Poiana sărată (azi Poiana Sărată, jud. Bacău), 1.080; 54. Saciova, 3 (0); 55. Sântion Lunca (azi Sântionlunca), 32 (0); 56. Sânzieni, 12 (0); 57. Săsăuși (înglobat la Lunga), 257 (0); 58. Tămașfalău (azi Tamașfalău), 646; 59. Teliu (jud. Brașov), 1.369; 60. Turia, 19 (0); 61. Vâlcele (azi Vâlcele), 592; 62. Valea Crișului, 34; [3r] 63. Zăbala, 452; 64. Zagon, 2.493²⁰.

¹⁸ C. Martinovici, N. Istrati, *op. cit.*, p. 49, 50; *Împărțirea României 1926*, p. 295-296.

¹⁹ Buzăul Ardelean era compus din mai multe localități: Sita Buzăului; Întorsura Buzăului, azi oraș (ambele din jud. Covasna); Vama Buzăului (jud. Brașov); Floroia; Brădet; Crasna (toate din jud. Covasna). C. Suciu, *Dicționarul localităților din Transilvania*, vol. I, București, 1967, p. 116.

²⁰ SJANSB, FA, 15a, f. 1r-2r; Pentru denumirile actuale a se vedea: C. Martinovici, N. Istrati, *op. cit.*, pass.; *Împărțirea României 1926*, p. 295, 296, 329; C. Suciu, *op. cit.*, vol. I-II, București, 1967-1968, pass.; I. Iordan, P. Gâstescu, I.D. Oancea, *Indicatorul localităților din România*, București, 1974, pass.; Eliza Ghinea, D. Ghinea, *Localitățile din România. Dicționar*, București, 2000, pass.; *Codul poștal al localităților din România*, vol. I, București, 2003, pass.; Listă localități din jud. Brașov: https://ro.wikipedia.org/wiki/List%C4%83_de_localit%C4%83%C8%9Bi_din_jude%C8%9Bul_Bra%C8%99ov (accesat: 10.01.2019); Lista de localități din jud. Covasna: https://ro.wikipedia.org/wiki/List%C4%83_de_localit%C4%83

Potrivit conținutului documentelor analizate, la momentul redactării acestora, în fostul județ Treiscaune trăiau 31.814 (31.359+380+75)²¹ locuitori de naționalitate română²², reprezentând aproximativ 21,95% din totalul locuitorilor din fostul județ Treiscaune (144.905) și 1,07% din cel al românilor transilvăneni și bănățeni²³.

Între 1914 și 1918 din rândul locuitorilor români au fost concentrați, sub diferite forme, pentru a lua parte la prima mare conflagrație mondială, un număr de 4.464 (4.407+26+31) locuitori de naționalitate română²⁴. Aceștia au reprezentat 0,91% din totalul românilor transilvăneni mobilizați, conform datelor oferite de Teodor V. Păcățian și de Liviu Maior sau 0,92%, conform datelor lui Ioan I. Șerban. Dintre aceștia, un număr de 4.175 (4.127+24+24) au fost încadrați la partea activă, ca soldați pe front, reprezentând: 93,53% din totalul mobilizaților treiscăunenii; 0,93% din totalul românilor transilvăneni mobilizați la partea activă, conform datelor oferite de Teodor V. Păcățian și Liviu Maior. La partea sedentară, pentru activități auxiliare sau mobilizați pe loc, au participat 289 (280+2+7) persoane, reprezentând: 6,47% dintre concentrații români treiscăunenii; 0,84%, dintre românii transilvăneni mobilizați pe loc, conform calculelor furnizate de Teodor V. Păcățian și Liviu Maior²⁵. Se remarcă, prin numărul mare de participanți, localitățile: Buzeul Ardelean, cu 600 activi și 11 la partea sedentară²⁶; Teliu, cu 272 activi și 50 la partea sedentară²⁷; Ojdula, cu 300 activi²⁸; Dobârlău, cu 224 activi și 9 mobilizați pe loc²⁹; Poiana Sărată, cu 177 activi și 32 la partea sedentară³⁰.

Autoritățile austro-ungare nu i-au scăpat din vedere nici pe cei ostili dublei monarhii. Ca urmare, între 1914 și 1918, un număr de 134 (134+0+0) locuitori români au fost reținuți pentru a fi înțemnițați sau internați în lagăre,

%C8%9Bi_din_jude%C8%9Bul_Covasna (accesat: 12.01.2019); Localități din România cu nume schimbate: din jud. Brașov, https://ro.wikipedia.org/wiki/Localit%C4%83%C8%9Bi_din_Rom%C3%A2nia_cu_nume_schimbate#Jude%C8%9Bul_Bra%C8%99ov (accesat: 13.02.2019); din jud. Covasna, https://ro.wikipedia.org/wiki/Localit%C4%83%C8%9Bi_din_Rom%C3%A2nia_cu_nume_schimbate#Jude%C8%9Bul_Covasna (accesat: 14.02.2019).

²¹ În paranteză vom trece numărul total al locuitorilor din localitățile rurale + Sfântu Gheorghe + Țirgu Secuiesc Odorheiu.

²² SJANSB, FA, 15a, f. 2r-3r; 4r-5r; 6r-6v; Păcățian, 1923a, p. 54; Păcățian, 1923b, Anexa A.
²³ Anuar Statistic 1923, p. 23, 27.

²⁴ SJANSB, FA, 15a, f. 2r-3r; 4r-5r; 6r-6v; Păcățian, 1923a, p. 54; Păcățian, 1923b, Anexa A.

²⁵ SJANSB, FA, 15a, f. 2r-3r; 4r-5r; 6r-6v; Păcățian, 1923a, p. 54; Păcățian, 1923b, Anexa A.

²⁶ SJANSB, FA, 15a, f. 2r, nr. crt. 21.

²⁷ Ibidem, f. 2v, nr. crt. 59.

²⁸ Ibidem, f. 2v, nr. crt. 49.

²⁹ Ibidem, f. 2r, nr. crt. 28.

³⁰ Ibidem, f. 2v, nr. crt. 53.

cel mai probabil datorită implicării lor în lupta națională (7,73% din totalul românilor transilvăneni omonimi), iar 281 (280+0+1) au ales calea refugiului (8,18% din totalul românilor transilvăneni refugiați)³¹. Dintre localitățile care au avut astfel de cazuri, nominalizăm următoarele: Brețicu, cu 36 reținuți și 223 refugiați³²; Teliu, cu 33 reținuți și 37 refugiați³³; Păpăuți, cu 20 reținuți³⁴; Boroșneul Mic, cu 5 arestați și 8 refugiați³⁵; Buzeul Ardelean, cu 12 reținuți³⁶.

Totalul celor care au fost implicați în acțiunile impuse de război s-a ridicat, conform documentului, la un număr de 4.879 (4.821+26+32) persoane (9,97% din totalul românilor transilvăneni implicați). Dintre aceștia, pe categorii sociale, situația a fost următoarea: 99 (84+0+15) au fost intelectuali, reprezentând 2,03% din participanții treiscăuneni și 1,51% din totalul intelectualilor ardeleni implicați; 166 (146+3+17) comercianți și meseriași, reprezentând 3,40% din participanții treiscăuneni și 1,13% din totalul comercianților și meseriașilor ardeleni implicați iar 4.614 (4.591+23+0) agricultori (plugari), reprezentând 94,57% din participanții treiscăuneni și 0,98% din totalul agricultorilor ardeleni implicați³⁷. Cei mai mulți intelectuali au provenit din localitățile rurale: Brețicu, 17³⁸; Buzeul Ardelean, 9³⁹; Covasna, Ojdula și Poiana Sărată, câte 840; Hoghig, 6⁴¹. Numărul cel mai important de comercianți și meseriași a provenit din următoarele localități: Poiana Sărată, 34⁴²; Budila, 28⁴³; Covasna, 22⁴⁴; Aita Mare, 17⁴⁵; Buzeul Ardelean, 8⁴⁶. Agricultorii cei mai numeroși au fost mobilizați din localitățile: Buzeul Ardelean, 606⁴⁷; Teliu, 388⁴⁸; Ojdula, 289⁴⁹; Breșicu, 251⁵⁰; Doboli de Jos, 231⁵¹.

³¹ *Ibidem*, f. 2r-3r; 4r-5r; 6r-6v; Păcățian, 1923a, p. 54; Păcățian, 1923b, Anexa A.

³² SJANSB, FA, 15a, f. 2r, nr. crt. 19.

³³ *Ibidem*, f. 2v, nr. crt. 59.

³⁴ *Ibidem*, f. 2v, nr. crt. 51.

³⁵ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 17.

³⁶ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 21.

³⁷ *Ibidem*, f. 2r-3r; 4r-5r; 6r-6v; Păcățian, 1923a, p. 54; Păcățian, 1923b, Anexa A.

³⁸ SJANSB, FA, 15a, f. 2r, nr. crt. 19.

³⁹ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 21.

⁴⁰ *Ibidem*, f.: 2r, nr. crt. 27; 2v, nr. crt. 49, 53.

⁴¹ *Ibidem*, f. 2v, nr. crt. 32.

⁴² *Ibidem*, f. 2v, nr. crt. 53.

⁴³ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 20.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 27.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 1.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 21.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 21.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 2v, nr. crt. 59.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 2v, nr. crt. 49.

Pierderile suferite au fost, de asemenea, însemnate. Din rândul celor mobilizați, 449 (448+1+0) participanți au căzut pe front, reprezentând 9,20% din participanții treiscăuneni și 1,08% din totalul omonimilor ardeleni, alți 103 (102+1+0) au murit în detenție, în pribegie, de pe urma bolilor contactate sau a rănilor primite, reprezentând 2,11% din participanții treiscăuneni și 0,91% din totalul omonimilor ardeleni iar 218 (217+1+0) au fost dați dispăruți, reprezentând 4,47%⁵² din participanții treiscăuneni și 0,73% din totalul ardelenilor dispăruți. Localitățile care au avut cel mai mult de suferit, prin decesul participanților pe câmpul de luptă, au fost: Buzeul Ardelean, 49⁵³; Teliu, 47⁵⁴; Ojdula, 44⁵⁵; Poiana Sărată, 35⁵⁶; Doboli de Jos și Zagon, câte 31⁵⁷. Cei mai numeroși participanți la conflagrație, care au decedat în detenție, în pribegie, de pe urma bolilor contactate sau a rănilor primite, au provenit din următoarele localități: Teliu, 18⁵⁸; Budila, 17⁵⁹; Zagon, 8⁶⁰; Buzeul Ardelean, Lisnău, Marcoș și Poiana Sărată, cu câte 7⁶¹. Numărul cel mai mare de dispăruți a fost din localitățile: Buzeul Ardelean, 29⁶²; Boroșneul Mic, 27⁶³; Vâlcele, 19⁶⁴; Budila, 17⁶⁵; Marcoș, 16⁶⁶.

La sfârșitul războiului au revenit acasă un număr de 4.109 (4.054+23+32) persoane (84,22% dintre participanții treiscăuneni și 1,01% din totalul ardeleni reveniți), dintre care, 3.379 (3.342+21+16) deplin sănătoase (69,26% din participanții treiscăuneni și 0,98% din totalul omonimilor ardeleni), 430 (415+1+14) rănite sau bolnave (8,81% din participanții treiscăuneni și 1,13% din totalul omonimilor ardeleni), care până la data realizării recenzării s-au însănătoșit complet și 300 (297+1+2) invalide (6,15% din participanții treiscăuneni și 1,18% din totalul invalizilor ardeleni)⁶⁷.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 19.

⁵¹ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 29.

⁵² *Ibidem*, f. 2r-3r; 4r-5r; 6r-6v; Păcățian, 1923a, p. 54; Păcățian, 1923b, Anexa A.

⁵³ SJANSB, FA, 15a, f. 2r, nr. crt. 21.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 2v, nr. crt. 59.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 2v, nr. crt. 49.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 2v, nr. crt. 53.

⁵⁷ *Ibidem*, f.: 2r, nr. crt. 29; 3r, nr. crt. 64.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 2v, nr. crt. 59.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 20.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 3r, nr. crt. 64.

⁶¹ *Ibidem*, f.: 2r, nr. crt. 21; 2v, nr. crt. 38, 44, 53.

⁶² *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 21.

⁶³ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 17.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 2v, nr. crt. 61.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 20.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 2v, nr. crt. 44.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 2r-3r; 4r-5r; 6r-6v; Păcățian, 1923a, p. 54; Păcățian, 1923b, Anexa A.

Localitățile rurale care au avut cel mai mare număr de răniți sau bolnavi au fost: Buzeul Ardelean, 53⁶⁸; Micfalău, 4369; Budila, 35⁷⁰; Bicfalău și Dobârlău, câte 34⁷¹; Marcoș, 33⁷². Cei mai mulți participanți la război, care s-au întors cu diverse invalidități, au fost mobilizați din următoarele localități rurale: Buzeul Ardelean, 4373; Bicfalău, 22⁷⁴; Dobârlău, 20⁷⁵; Budila și Teliu, câte 14⁷⁶; Arpătac și Boroșneul Mic, câte 13⁷⁷.

Actele de curaj și vitejie au fost recompensate prin acordarea de decorații ale statului austro-ungar. Din totalul celor participanți la război, un număr de 549 au fost decorați, reprezentând 13,15% din participanții treiscăuneni și 1,24% din totalul românilor ardeleni decorați⁷⁸. 535 au provenit din localitățile rurale (97,45%) iar 14 (1+13) din orașele Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc (2,55%). Cei care s-au remarcat prin cele mai multe fapte de vitejie și au fost decorați au provenit din următoarele localități: Buzeul Ardelean, 58⁷⁹; Dobârlău, 40⁸⁰; Ojdula, 38⁸¹; Arpătac, 37⁸²; Bicfalău, 29⁸³.

Grav afectate au fost familiile celor morți sau dispăruți. În urma acestora au rămas 288 (287+1⁸⁴+0) văduve, reprezentând 0,75% din totalul văduvelor transilvănene și 944 (941+3+0) de orfani, reprezentând 1,19% din totalul general al orfanilor transilvăneni⁸⁵. Localitățile rurale care au înregistrat cel mai mare număr de văduve și orfani au fost următoarele: Ojdula, cu număr neprecizat de văduve⁸⁶ și 145 orfani⁸⁷; Buzeul Ardelean, cu

⁶⁸ SJANSB, FA, 15a, f. 2r, nr. crt. 21.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 2v, nr. crt. 47.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 20.

⁷¹ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 11, 28.

⁷² *Ibidem*, f. 2v, nr. crt. 44.

⁷³ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 21.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 11.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 28.

⁷⁶ *Ibidem*, f.: 2r, nr. crt. 20; 2v, nr. crt. 49.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 7, 17.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 2r-3r; 4r-5r; 6r-6v; Păcățian, 1923a, p. 54; Păcățian, 1923b, Anexa A.

⁷⁹ SJANSB, FA, 15a, f. 2r, nr. crt. 21.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 28.

⁸¹ *Ibidem*, f. 2v, nr. crt. 49.

⁸² *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 7.

⁸³ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 11.

⁸⁴ La: Păcățian, 1923a, p. 54; Păcățian, 1923b, Anexa A, eronat trecut "0".

⁸⁵ SJANSB, FA, 15a, f. 2r-3r; 4r-5r; 6r-6v; Păcățian, 1923a, p. 54; Păcățian, 1923b, Anexa A.

⁸⁶ Din studiul *Tabloului nominal* al localității Ojdula am constatat că nici acolo nu este specificat numărul văduvelor. Acesta ar fi putut fi cuprins între 44 și 59.

⁸⁷ SJANSB, FA, 15a, f. 2v, nr. crt. 49.

45 văduve și 140 orfani⁸⁸; Poiana Sărată, cu 26 văduve și 70 orfani⁸⁹; Teliu, cu 24 văduve și 51 orfani⁹⁰.

Informațiile cuprinse în document evidențiază, de asemenea, efortul de război al comunităților rurale. Potrivit actului analizat, donațiile și contribuțiile benevole ale locuitorilor din respectivele localități s-au ridicat, pe parcursul războiului, la valoarea de 241.175 (241.175+0+0) lei, reprezentând 2,03% din contribuția Transilvaniei⁹¹. De câteva ori mai mari au fost însă pagubele suferite. Acestea s-au ridicat la valoare totală de 3.590.000 (3.590.000+0+0) lei⁹², reprezentând 1,26% din valoarea pagubelor înregistrate în Transilvania. Cele mai importante contribuții benevole au provenit din localitățile: Belini, 120.000 lei⁹³; Boroșneul Mic, 40.500 lei⁹⁴; Zagon, 22.000 lei⁹⁵; Teliu, 20.000 lei⁹⁶; Budila, 15.000 lei⁹⁷. Au suferit cele mai mari pagube, următoarele localități: Dobârlău, 657.000 lei⁹⁸; Boroșneul Mic, 540.000 lei⁹⁹; Păpăuți, 500.000 lei¹⁰⁰; Bățanii Mari, 252.000 lei¹⁰¹; Teliu, 250.000 lei¹⁰².

⁸⁸ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 21.

⁸⁹ *Ibidem*, f. 2v, nr. crt. 53.

⁹⁰ *Ibidem*, f. 2v, nr. crt. 59.

⁹¹ *Ibidem*, f. 2r-3r; 4r-5r; 6r-6v; Păcățian, 1923a, p. 54; Păcățian, 1923b, Anexa A.

⁹² SJANSB, FA, 15a, f. 2r-3r; 4r-5r; 6r-6v; Păcățian, 1923a, p. 54; Păcățian, 1923b, Anexa A.

⁹³ SJANSB, FA, 15a, f. 2r, nr. crt. 10.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 17.

⁹⁵ *Ibidem*, f. 3r, nr. crt. 64.

⁹⁶ *Ibidem*, f. 2v, nr. crt. 59.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 20.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 28.

⁹⁹ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 17.

¹⁰⁰ *Ibidem*, f. 2v, nr. crt. 51.

¹⁰¹ *Ibidem*, f. 2r, nr. crt. 9.

¹⁰² *Ibidem*, f. 2v, nr. crt. 59.

**ROMANIANS FROM THE FORMER COUNTY OF TREISCAUNE
PARTICIPATED IN THE FIRST WORLD WAR (1914-1918)
(Abstract)**

The First World War also marked the lives of the Romanian inhabitants and the communities in which they lived that were part of the former-county Treiscaune. In the actions imposed by the war were involved 4,879 persons from the 66 localities reviewed.

Between 1914 and 1918 from the localities of the county were concentrated 4,464 Romanian inhabitants. Among those called to arms, 4,175 were employed in the active part, as soldiers on the frontline, and 289 in the sedentary part for auxiliary activities or mobilized on the spot. 134 other Romanian inhabitants were detained to be incarcerated or imprisoned in camp most likely because of their involvement in the national fight and 281 of them chose the path of refuge.

During the war, among the Romanians mobilized, 449 died on the front, 103 died in detention, in exile, due to the diseases they caught or from the injuries and 218 went missing. At the end of the war the number of survivors was 3,379 of them returned home fully healthy, 430 ill or injured which afterwards would make a full recovery and 300 of them disabled. 549 medals were received. Those that were dead or had disappeared left behind 288 widows and 944 orphans.

The communities of the county had their own contribution in sustaining the war. The donation and voluntary contributions made by the inhabitants of those communities reached a total value of 241,175 lei during the entire war. At the same time, they suffered damages that reached a total value of 3,590,000 lei.

Cuvinte cheie: Treiscaune, români, ofițeri, soldați, subofițeri, plugari, meșteșugari, comercianți, intelectuali.

Keywords: Treiscaune, Romanians, officers, soldiers, NCOs (noncommissioned officers), farmers, officials, craftsmen, intellectuals.

1. Centralizator al localităților rurale din fostul județ Treiscaune, f. 1r-3r (integral)

f. 1r

f. 2rf. 2v

f. 3r

104

Populație: *Prisaceni* Cămin: *Prisaceni*
 Paza: *Prisaceni* Populația română: *10.000*

Tablou nominal

despre locuitorii români, cari au luat parte la războiul din anii 1914—1918

Numele și pronumele	Născut în comună	Căminul unde se naște	Căminul unde se naște	A luat parte la războiul din anii 1914—1918		Observații
				În armată	În rezervă	
1. <i>Popescu, George</i>						
2. <i>Popescu, Mihail</i>						
3. <i>Popescu, Ion</i>						
4. <i>Popescu, Petre</i>						
5. <i>Popescu, Andrei</i>						
6. <i>Popescu, Constantin</i>						
7. <i>Popescu, Nicolae</i>						
8. <i>Popescu, Vasile</i>						
9. <i>Popescu, Gheorghe</i>						
10. <i>Popescu, Ștefan</i>						
11. <i>Popescu, Alexandru</i>						
12. <i>Popescu, Maria</i>						
13. <i>Popescu, Elena</i>						
14. <i>Popescu, Ana</i>						
15. <i>Popescu, Sofia</i>						
16. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
17. <i>Popescu, Maria</i>						
18. <i>Popescu, Elena</i>						
19. <i>Popescu, Ana</i>						
20. <i>Popescu, Sofia</i>						
21. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
22. <i>Popescu, Maria</i>						
23. <i>Popescu, Elena</i>						
24. <i>Popescu, Ana</i>						
25. <i>Popescu, Sofia</i>						
26. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
27. <i>Popescu, Maria</i>						
28. <i>Popescu, Elena</i>						
29. <i>Popescu, Ana</i>						
30. <i>Popescu, Sofia</i>						
31. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
32. <i>Popescu, Maria</i>						
33. <i>Popescu, Elena</i>						
34. <i>Popescu, Ana</i>						
35. <i>Popescu, Sofia</i>						
36. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
37. <i>Popescu, Maria</i>						
38. <i>Popescu, Elena</i>						
39. <i>Popescu, Ana</i>						
40. <i>Popescu, Sofia</i>						
41. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
42. <i>Popescu, Maria</i>						
43. <i>Popescu, Elena</i>						
44. <i>Popescu, Ana</i>						
45. <i>Popescu, Sofia</i>						
46. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
47. <i>Popescu, Maria</i>						
48. <i>Popescu, Elena</i>						
49. <i>Popescu, Ana</i>						
50. <i>Popescu, Sofia</i>						
51. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
52. <i>Popescu, Maria</i>						
53. <i>Popescu, Elena</i>						
54. <i>Popescu, Ana</i>						
55. <i>Popescu, Sofia</i>						
56. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
57. <i>Popescu, Maria</i>						
58. <i>Popescu, Elena</i>						
59. <i>Popescu, Ana</i>						
60. <i>Popescu, Sofia</i>						
61. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
62. <i>Popescu, Maria</i>						
63. <i>Popescu, Elena</i>						
64. <i>Popescu, Ana</i>						
65. <i>Popescu, Sofia</i>						
66. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
67. <i>Popescu, Maria</i>						
68. <i>Popescu, Elena</i>						
69. <i>Popescu, Ana</i>						
70. <i>Popescu, Sofia</i>						
71. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
72. <i>Popescu, Maria</i>						
73. <i>Popescu, Elena</i>						
74. <i>Popescu, Ana</i>						
75. <i>Popescu, Sofia</i>						
76. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
77. <i>Popescu, Maria</i>						
78. <i>Popescu, Elena</i>						
79. <i>Popescu, Ana</i>						
80. <i>Popescu, Sofia</i>						
81. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
82. <i>Popescu, Maria</i>						
83. <i>Popescu, Elena</i>						
84. <i>Popescu, Ana</i>						
85. <i>Popescu, Sofia</i>						
86. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
87. <i>Popescu, Maria</i>						
88. <i>Popescu, Elena</i>						
89. <i>Popescu, Ana</i>						
90. <i>Popescu, Sofia</i>						
91. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
92. <i>Popescu, Maria</i>						
93. <i>Popescu, Elena</i>						
94. <i>Popescu, Ana</i>						
95. <i>Popescu, Sofia</i>						
96. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
97. <i>Popescu, Maria</i>						
98. <i>Popescu, Elena</i>						
99. <i>Popescu, Ana</i>						
100. <i>Popescu, Sofia</i>						

Alt-Schaessburg, România, 10.10.1918
Popescu, George
 Popescu, George

Populație: *Prisaceni* Cămin: *Prisaceni*
 Paza: *Prisaceni* Populația română: *10.000*

Tablou nominal

despre locuitorii români, cari au luat parte la războiul din anii 1914—1918

Numele și pronumele	Născut în comună	Căminul unde se naște	Căminul unde se naște	A luat parte la războiul din anii 1914—1918		Observații
				În armată	În rezervă	
1. <i>Popescu, George</i>						
2. <i>Popescu, Mihail</i>						
3. <i>Popescu, Ion</i>						
4. <i>Popescu, Petre</i>						
5. <i>Popescu, Andrei</i>						
6. <i>Popescu, Constantin</i>						
7. <i>Popescu, Nicolae</i>						
8. <i>Popescu, Vasile</i>						
9. <i>Popescu, Gheorghe</i>						
10. <i>Popescu, Ștefan</i>						
11. <i>Popescu, Alexandru</i>						
12. <i>Popescu, Maria</i>						
13. <i>Popescu, Elena</i>						
14. <i>Popescu, Ana</i>						
15. <i>Popescu, Sofia</i>						
16. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
17. <i>Popescu, Maria</i>						
18. <i>Popescu, Elena</i>						
19. <i>Popescu, Ana</i>						
20. <i>Popescu, Sofia</i>						
21. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
22. <i>Popescu, Maria</i>						
23. <i>Popescu, Elena</i>						
24. <i>Popescu, Ana</i>						
25. <i>Popescu, Sofia</i>						
26. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
27. <i>Popescu, Maria</i>						
28. <i>Popescu, Elena</i>						
29. <i>Popescu, Ana</i>						
30. <i>Popescu, Sofia</i>						
31. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
32. <i>Popescu, Maria</i>						
33. <i>Popescu, Elena</i>						
34. <i>Popescu, Ana</i>						
35. <i>Popescu, Sofia</i>						
36. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
37. <i>Popescu, Maria</i>						
38. <i>Popescu, Elena</i>						
39. <i>Popescu, Ana</i>						
40. <i>Popescu, Sofia</i>						
41. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
42. <i>Popescu, Maria</i>						
43. <i>Popescu, Elena</i>						
44. <i>Popescu, Ana</i>						
45. <i>Popescu, Sofia</i>						
46. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
47. <i>Popescu, Maria</i>						
48. <i>Popescu, Elena</i>						
49. <i>Popescu, Ana</i>						
50. <i>Popescu, Sofia</i>						
51. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
52. <i>Popescu, Maria</i>						
53. <i>Popescu, Elena</i>						
54. <i>Popescu, Ana</i>						
55. <i>Popescu, Sofia</i>						
56. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
57. <i>Popescu, Maria</i>						
58. <i>Popescu, Elena</i>						
59. <i>Popescu, Ana</i>						
60. <i>Popescu, Sofia</i>						
61. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
62. <i>Popescu, Maria</i>						
63. <i>Popescu, Elena</i>						
64. <i>Popescu, Ana</i>						
65. <i>Popescu, Sofia</i>						
66. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
67. <i>Popescu, Maria</i>						
68. <i>Popescu, Elena</i>						
69. <i>Popescu, Ana</i>						
70. <i>Popescu, Sofia</i>						
71. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
72. <i>Popescu, Maria</i>						
73. <i>Popescu, Elena</i>						
74. <i>Popescu, Ana</i>						
75. <i>Popescu, Sofia</i>						
76. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
77. <i>Popescu, Maria</i>						
78. <i>Popescu, Elena</i>						
79. <i>Popescu, Ana</i>						
80. <i>Popescu, Sofia</i>						
81. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
82. <i>Popescu, Maria</i>						
83. <i>Popescu, Elena</i>						
84. <i>Popescu, Ana</i>						
85. <i>Popescu, Sofia</i>						
86. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
87. <i>Popescu, Maria</i>						
88. <i>Popescu, Elena</i>						
89. <i>Popescu, Ana</i>						
90. <i>Popescu, Sofia</i>						
91. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
92. <i>Popescu, Maria</i>						
93. <i>Popescu, Elena</i>						
94. <i>Popescu, Ana</i>						
95. <i>Popescu, Sofia</i>						
96. <i>Popescu, Ecaterina</i>						
97. <i>Popescu, Maria</i>						
98. <i>Popescu, Elena</i>						
99. <i>Popescu, Ana</i>						
100. <i>Popescu, Sofia</i>						

Alt-Schaessburg, România, 10.10.1918
Popescu, George
 Popescu, George

Populație: Prisaceni
Cămin: Prisaceni

Cămin: Prisaceni
Populația română: 10.000

Tablou nominal

despre locuitorii români, cari au luat parte la războiul din anii 1914—1918

Numele și pronumele	Născut în comună	Căminul unde se naște	Căminul unde se naște	Căminul unde se naște	A luat parte la războiul din anii 1914—1918		Observații
					În armată	În rezervă	
1. <u>Popescu, George</u>							
2. <u>Popescu, Mihail</u>							
3. <u>Popescu, Ion</u>							
4. <u>Popescu, Petre</u>							
5. <u>Popescu, Paul</u>							
6. <u>Popescu, Vasile</u>							
7. <u>Popescu, Constantin</u>							
8. <u>Popescu, Alexandru</u>							
9. <u>Popescu, Nicolae</u>							
10. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
11. <u>Popescu, Ștefan</u>							
12. <u>Popescu, Lucian</u>							
13. <u>Popescu, Eugen</u>							
14. <u>Popescu, Florin</u>							
15. <u>Popescu, Andrei</u>							
16. <u>Popescu, Ștefan</u>							
17. <u>Popescu, Constantin</u>							
18. <u>Popescu, Alexandru</u>							
19. <u>Popescu, Nicolae</u>							
20. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
21. <u>Popescu, Ștefan</u>							
22. <u>Popescu, Lucian</u>							
23. <u>Popescu, Eugen</u>							
24. <u>Popescu, Florin</u>							
25. <u>Popescu, Andrei</u>							
26. <u>Popescu, Ștefan</u>							
27. <u>Popescu, Constantin</u>							
28. <u>Popescu, Alexandru</u>							
29. <u>Popescu, Nicolae</u>							
30. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
31. <u>Popescu, Ștefan</u>							
32. <u>Popescu, Lucian</u>							
33. <u>Popescu, Eugen</u>							
34. <u>Popescu, Florin</u>							
35. <u>Popescu, Andrei</u>							
36. <u>Popescu, Ștefan</u>							
37. <u>Popescu, Constantin</u>							
38. <u>Popescu, Alexandru</u>							
39. <u>Popescu, Nicolae</u>							
40. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
41. <u>Popescu, Ștefan</u>							
42. <u>Popescu, Lucian</u>							
43. <u>Popescu, Eugen</u>							
44. <u>Popescu, Florin</u>							
45. <u>Popescu, Andrei</u>							
46. <u>Popescu, Ștefan</u>							
47. <u>Popescu, Constantin</u>							
48. <u>Popescu, Alexandru</u>							
49. <u>Popescu, Nicolae</u>							
50. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
51. <u>Popescu, Ștefan</u>							
52. <u>Popescu, Lucian</u>							
53. <u>Popescu, Eugen</u>							
54. <u>Popescu, Florin</u>							
55. <u>Popescu, Andrei</u>							
56. <u>Popescu, Ștefan</u>							
57. <u>Popescu, Constantin</u>							
58. <u>Popescu, Alexandru</u>							
59. <u>Popescu, Nicolae</u>							
60. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
61. <u>Popescu, Ștefan</u>							
62. <u>Popescu, Lucian</u>							
63. <u>Popescu, Eugen</u>							
64. <u>Popescu, Florin</u>							
65. <u>Popescu, Andrei</u>							
66. <u>Popescu, Ștefan</u>							
67. <u>Popescu, Constantin</u>							
68. <u>Popescu, Alexandru</u>							
69. <u>Popescu, Nicolae</u>							
70. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
71. <u>Popescu, Ștefan</u>							
72. <u>Popescu, Lucian</u>							
73. <u>Popescu, Eugen</u>							
74. <u>Popescu, Florin</u>							
75. <u>Popescu, Andrei</u>							
76. <u>Popescu, Ștefan</u>							
77. <u>Popescu, Constantin</u>							
78. <u>Popescu, Alexandru</u>							
79. <u>Popescu, Nicolae</u>							
80. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
81. <u>Popescu, Ștefan</u>							
82. <u>Popescu, Lucian</u>							
83. <u>Popescu, Eugen</u>							
84. <u>Popescu, Florin</u>							
85. <u>Popescu, Andrei</u>							
86. <u>Popescu, Ștefan</u>							
87. <u>Popescu, Constantin</u>							
88. <u>Popescu, Alexandru</u>							
89. <u>Popescu, Nicolae</u>							
90. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
91. <u>Popescu, Ștefan</u>							
92. <u>Popescu, Lucian</u>							
93. <u>Popescu, Eugen</u>							
94. <u>Popescu, Florin</u>							
95. <u>Popescu, Andrei</u>							
96. <u>Popescu, Ștefan</u>							
97. <u>Popescu, Constantin</u>							
98. <u>Popescu, Alexandru</u>							
99. <u>Popescu, Nicolae</u>							
100. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
101. <u>Popescu, Ștefan</u>							
102. <u>Popescu, Lucian</u>							
103. <u>Popescu, Eugen</u>							
104. <u>Popescu, Florin</u>							
105. <u>Popescu, Andrei</u>							
106. <u>Popescu, Ștefan</u>							
107. <u>Popescu, Constantin</u>							
108. <u>Popescu, Alexandru</u>							
109. <u>Popescu, Nicolae</u>							
110. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
111. <u>Popescu, Ștefan</u>							
112. <u>Popescu, Lucian</u>							
113. <u>Popescu, Eugen</u>							
114. <u>Popescu, Florin</u>							
115. <u>Popescu, Andrei</u>							
116. <u>Popescu, Ștefan</u>							
117. <u>Popescu, Constantin</u>							
118. <u>Popescu, Alexandru</u>							
119. <u>Popescu, Nicolae</u>							
120. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
121. <u>Popescu, Ștefan</u>							
122. <u>Popescu, Lucian</u>							
123. <u>Popescu, Eugen</u>							
124. <u>Popescu, Florin</u>							
125. <u>Popescu, Andrei</u>							
126. <u>Popescu, Ștefan</u>							
127. <u>Popescu, Constantin</u>							
128. <u>Popescu, Alexandru</u>							
129. <u>Popescu, Nicolae</u>							
130. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
131. <u>Popescu, Ștefan</u>							
132. <u>Popescu, Lucian</u>							
133. <u>Popescu, Eugen</u>							
134. <u>Popescu, Florin</u>							
135. <u>Popescu, Andrei</u>							
136. <u>Popescu, Ștefan</u>							
137. <u>Popescu, Constantin</u>							
138. <u>Popescu, Alexandru</u>							
139. <u>Popescu, Nicolae</u>							
140. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
141. <u>Popescu, Ștefan</u>							
142. <u>Popescu, Lucian</u>							
143. <u>Popescu, Eugen</u>							
144. <u>Popescu, Florin</u>							
145. <u>Popescu, Andrei</u>							
146. <u>Popescu, Ștefan</u>							
147. <u>Popescu, Constantin</u>							
148. <u>Popescu, Alexandru</u>							
149. <u>Popescu, Nicolae</u>							
150. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
151. <u>Popescu, Ștefan</u>							
152. <u>Popescu, Lucian</u>							
153. <u>Popescu, Eugen</u>							
154. <u>Popescu, Florin</u>							
155. <u>Popescu, Andrei</u>							
156. <u>Popescu, Ștefan</u>							
157. <u>Popescu, Constantin</u>							
158. <u>Popescu, Alexandru</u>							
159. <u>Popescu, Nicolae</u>							
160. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
161. <u>Popescu, Ștefan</u>							
162. <u>Popescu, Lucian</u>							
163. <u>Popescu, Eugen</u>							
164. <u>Popescu, Florin</u>							
165. <u>Popescu, Andrei</u>							
166. <u>Popescu, Ștefan</u>							
167. <u>Popescu, Constantin</u>							
168. <u>Popescu, Alexandru</u>							
169. <u>Popescu, Nicolae</u>							
170. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
171. <u>Popescu, Ștefan</u>							
172. <u>Popescu, Lucian</u>							
173. <u>Popescu, Eugen</u>							
174. <u>Popescu, Florin</u>							
175. <u>Popescu, Andrei</u>							
176. <u>Popescu, Ștefan</u>							
177. <u>Popescu, Constantin</u>							
178. <u>Popescu, Alexandru</u>							
179. <u>Popescu, Nicolae</u>							
180. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
181. <u>Popescu, Ștefan</u>							
182. <u>Popescu, Lucian</u>							
183. <u>Popescu, Eugen</u>							
184. <u>Popescu, Florin</u>							
185. <u>Popescu, Andrei</u>							
186. <u>Popescu, Ștefan</u>							
187. <u>Popescu, Constantin</u>							
188. <u>Popescu, Alexandru</u>							
189. <u>Popescu, Nicolae</u>							
190. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
191. <u>Popescu, Ștefan</u>							
192. <u>Popescu, Lucian</u>							
193. <u>Popescu, Eugen</u>							
194. <u>Popescu, Florin</u>							
195. <u>Popescu, Andrei</u>							
196. <u>Popescu, Ștefan</u>							
197. <u>Popescu, Constantin</u>							
198. <u>Popescu, Alexandru</u>							
199. <u>Popescu, Nicolae</u>							
200. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
201. <u>Popescu, Ștefan</u>							
202. <u>Popescu, Lucian</u>							
203. <u>Popescu, Eugen</u>							
204. <u>Popescu, Florin</u>							
205. <u>Popescu, Andrei</u>							
206. <u>Popescu, Ștefan</u>							
207. <u>Popescu, Constantin</u>							
208. <u>Popescu, Alexandru</u>							
209. <u>Popescu, Nicolae</u>							
210. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
211. <u>Popescu, Ștefan</u>							
212. <u>Popescu, Lucian</u>							
213. <u>Popescu, Eugen</u>							
214. <u>Popescu, Florin</u>							
215. <u>Popescu, Andrei</u>							
216. <u>Popescu, Ștefan</u>							
217. <u>Popescu, Constantin</u>							
218. <u>Popescu, Alexandru</u>							
219. <u>Popescu, Nicolae</u>							
220. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
221. <u>Popescu, Ștefan</u>							
222. <u>Popescu, Lucian</u>							
223. <u>Popescu, Eugen</u>							
224. <u>Popescu, Florin</u>							
225. <u>Popescu, Andrei</u>							
226. <u>Popescu, Ștefan</u>							
227. <u>Popescu, Constantin</u>							
228. <u>Popescu, Alexandru</u>							
229. <u>Popescu, Nicolae</u>							
230. <u>Popescu, Gheorghe</u>							
231. <u>Popescu, Ștefan</u>							
232. <u>Popescu, Lucian</u>							
233. <u>Popescu, Eugen</u>							
234. <u>Popescu, Florin</u>							
235. <u>Popescu, Andrei</u>							
236. <u>Popescu, Ștefan</u>							
237. <u>Popescu,</u>							

“ISTORIA ASCUNSĂ” A VIEȚII SPORTIVE DIN TRANSILVANIA ȘI BANAT ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Ciprian Marinuț

Mulți dintre pasionații de sport sunt probabil familiarizați cu succesele din perioada interbelică înscrise în palmaresul unor cluburi precum Chinezul Timișoara, Ripensia Timișoara, UD Reșița, CA Oradea, Universitatea Cluj, CAM Petroșani, Colțea Brașov, Politehnica Timișoara ori IAR Brașov. Aceste grupări sportive au intrat în istoria sportului românesc prin performanțele de excepție obținute, prin numărul mare de sportivi pe care l-au furnizat loturilor naționale ori pe care i-au trimis la Jocurile Olimpice și Campionatele Mondiale. Dar viața cluburilor și asociațiilor sportive din Transilvania și Banat, în perioada interbelică, a cuprins mai mult decât “istoria vizibilă” reprezentată de performanțele obținute și de participarea în competiții a sportivilor din respectivele grupări. Există și o parte pe care am putea să o numim “istoria ascunsă” a activității acestor organizații sportive din Transilvania și Banat care este mai puțin cunoscută și care reprezintă preocuparea principală a acestui articol.

În anii de început ai perioadei interbelice, pentru o mare parte a populației României sportul era o activitate stranie, puțin cunoscută, și care încă provoca reticență în viața socială. Elocvent pentru a ilustra la ce nivel de “straniu” era sportul în unele regiuni ale României este un articol apărut în anul 1931 care prezintă o întâmplare prin care a trecut un ofițer înalt, spătos, un adevărat Hercule. Acest militar, care era printre altele recordman național la pentatlon, transferat din mediul sportiv de la Bistrița într-un orașel din Moldova a fost la un pas de a fi snopit în bătaie de localnici, pe motiv că ar fi nebun, pentru că alerga îmbrăcat sumar pe stradă, având în mână o sulită și un disc, la întoarcerea de la antrenamentul efectuat pe dealuri. Ofițerul a fost scăpat din mâinile celor care îl credeau nebun pentru că alerga, doar pentru că a fost recunoscut de niște soldați din unitatea sa care treceau întâmplător pe acolo¹.

Pe baza acestor coordonate, se poate spune încă din start că multe dintre acțiunile celor care cochetau cu sportul în cadrul cluburilor sportive din Transilvania și Banat au stat sub semnul naivității și nepriceperii. Vom analiza și ilustra aceste aspecte prin prisma unor documente de constituire

¹ R., *Ca la noi la nimeni*, în “Gazeta sporturilor”, 25 aprilie 1931, p. 1.

a unor cluburi, dar și prin cea a problemelor întâmpinate în omologarea unor recorduri.

Un alt element specific al activității cluburilor sportive din Transilvania și Banat care va fi analizat este de reprezentat problemele cu minoritățile. Au existat conflicte inter-etnice și un dublu standard în judecarea sportivilor având o etnie diferită de cea română. Recunoscuți și aplaudați, în general, pentru valoarea și performanțele lor, aceștia au fost în multe situații acuzați în urma rezultatelor nefavorabile doar pentru simplul fapt că nu erau români. Punctele extreme ale acestor situații au fost reprezentate de unele campanii și politici de românizare ale echipelor și cluburilor, însă succesul acestora a fost relativ mic.

Articolul de față își propune să ilustreze și atitudinea diferită a cluburilor din Transilvania și Banat comparativ cu cele din Vechiul Regat în privința profesionalismului jucătorilor de fotbal. Grupările din fostele teritorii habsburgice au fost acuzate de multe ori – și uneori pe bună dreptate – de practicarea unui profesionalism mascat, dar au fost și primele care și-au asumat oficial adoptarea profesionalismului și au militat pentru acceptarea acestuia. În legătură directă cu profesionismul a existat și fenomenul de racolaj al jucătorilor de la cluburile din Transilvania și Banat de către echipele profesioniste din Ungaria și apoi și de către grupările din București. Vom face referiri și la tangențele sportului cu politica, arătând că sportul era promovat în zona marilor unități economice cu scopul de a distra astfel atenția de la eventualele preocupări politice sau că se încerca folosirea sa ca mijloc de atragere de capital electoral. Un alt aspect specific al vieții cluburilor din Transilvania și Banat în perioada interbelică care va fi analizat în cadrul lucrării este reprezentat de componenta socială a celor care erau implicați, pentru a ilustra difuzarea sportului la nivelul diferitelor clase sociale.

Cele mai multe dintre aceste tematici care vor fi abordate și analizate în cadrul articolului pot fi asociate într-un fel sau altul cu cele șase arii majore de cercetare ale istoriei sportului identificate de Allen Guttman, unul dintre cei mai valoroși istorici sportivi americani. “Istoriografic, la intersecția sportului cu politica pot fi identificate șase arii majore de cercetare. Germani, italienii și într-o mai mică măsură japonezii au scris extensiv despre rolul sportului în cadrul regimului fascist. Au fost de asemenea numeroase eforturi de a analiza rolul sportului în societățile comuniste și s-a acordat o atenție considerabilă sportului muncitoresc al anilor 1920 și 1930. Mulți istorici, în special, dar nu exclusiv, din Africa de Sud, USA, Australia și Irlanda, s-au preocupat de intersecția sportului cu politica și cu problemele de rasă și etnie (etnicitate). Istoricii europeni și americani au scris de asemenea cu considerabilă pasiune despre politică, sport și discriminarea de gen. Jocurile

Olimpice pe care fondatorul le-a creat și cu intenția de a fi o forță politică au suscitât al cincilea nivel de atenție din partea istoricilor sportului. Un mic, dar prolific grup de istorici și sociologi germani și francezi neo-marxiști, au argumentat că sporturile moderne sunt o oglindă perfectă a instituțiilor capitaliste și sunt inerent represive”².

Naivitate și nepricepere locală

Evident primele semne de naivitate și lipsă de viziune le-am semnalat în documentele de constituire ale unor cluburi apărute între anii 1919-1921, când s-a înregistrat un elan la capitolul fondării de asociații sportive, fără a se ști însă exact ce înseamnă o astfel de entitate. Aceste documente erau clare și bine puse la punct din perspectiva organizatorică, a colectării de taxe și a stabilirii limbii de comunicare. Însă erau aproape goale de conținut și lipsite de concretețe în privința activităților sportive propriu-zise și, în plus, erau total lipsite de viziune asupra vremurilor. Astfel, “Statutele Clubului Sportiv Român din Deva care ia ființă în 1 Iunie anul Dlui 1919 cu sediul în Deva”³ are doar două-trei rânduri rezervate scopului societății. La capitolul doi intitulat “Scopul, limba și sigiliul” se arată că: “Scopul societății acesteia este: deprinderi în exercițiile gimnastice, în scrima etc. Întrucât se poate și favorizează timpul, se fixează termin anumit și pentru deprinderi de înot și nu exclude nici tenisul”.⁴ Nu se precizează sub ce formă se vor organiza aceste acțiuni și ce manifestări vor fi întreprinse în acest sens și nici cine se va ocupa de aceste activități, liniile de activitate ale clubului fiind foarte vagi comparativ cu claritatea acțiunilor de colectare a taxelor, spre exemplu. Lipsa de viziune asupra vremurilor și de conectare la realitate este ilustrată de o prevedere a Capitolului “5. Membrii clubului”, unde se precizează că numai bărbații pot fi membrii ai clubului, deși femeile erau deja acceptate în numeroase competiții sportive, cu toate că, în România, nu aveau încă drept de vot: “Membru al acestui Club Sportiv poate fi numai bărbat viguros, independent, cu trecut și mai cu seamă cu prezent neescepționabil”.⁵ De altfel, acest Club Sportiv Român din Deva a avut viață scurtă, dispărând în anul 1924, fără a avea vreo activitate cât de cât notabilă.

O altă fațetă a nepriceperii am constatat în legătură cu modul de amenajare a bazelor sportive și a instalațiilor de concurs. Astfel, deși nou

² Allen Guttman, *Sport, Politics and the engaged historian*, în “Journal of Contemporary History”, 38, 3, *Sport and Politics*, 2003, p. 363-375.

³ DJHAN (Direcția Județeană Hunedoara a Arhivelor Naționale), fond *Clubul Sportiv Român Deva*, dosar 106/1920, f. 1-12.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

inauguratul Stadion din Brașov era unul foarte modern pentru vremea respectivă, s-a dovedit că pistele de alergare sunt neregulate, iar recordurile stabilite nu au putut fi omologate. Din cauza necunoașterii regulamentelor, pista de atletism a bazei sportive de la Brașov a fost construită cu o înclinare superioară celei regulate, iar toate recordurile stabilite în anul 1923 au fost anulate. “(...) omologarea recordurilor stabilite la Campionatele Naționale de Atletism, ținute în 1923, la Brașov este ținută în suspensie, pe motiv că panta arenei ar fi superioară cotei reglementare. Comisia Centrală de Atletism a orânduit o expertiză inginerescă și putem spune azi că rezultatul este absolut defavorabil arenei de la Brașov. Dl. căpitan Aron Laurian a trimis un raport din care se constată că înclinarea pistei de 100 de metri este de 3 cm (...) prin urmare o înclinare superioară la înclinarea reglementară. Prin urmare toate recordurile stabilite la Brașov, nu se vor putea omologa spre marele regret al tuturor”⁶.

Lamentări după eșecurile internaționale

Cel mai evident și specific aspect al receptării și evaluării activității sportive din această perioadă este dublul standard în judecarea sportivilor “minoritari”, manifestat prin lamentări și acuzații, atunci când echipele noastre erau învinse de cele din străinătate. Astfel dacă sportivii minoritari erau laudabili și adevărați campioni atunci când contribuiau major la o victorie a clubului lor sau a echipei naționale a României, aceeași “minoritari” deveneau țapi ispășitori în caz de eșec. Exemplul cel mai relevant în acest sens este oferit de reacția presei vremii după înfrângerea echipei naționale de fotbal a României la Jocurile Olimpice din anul 1924, de la Paris, scor 0-6 în fața Olandei. “(...) Printre altele am zis că nu este oportun pentru prestigiul nostru național să facem prima apariție la marile concursuri olimpice cu un produs care nu a izvorât din munca sportului românesc, ci care a fost moștenit prin evenimente politice de la o națiune cu care astăzi încă nu avem raporturi prietenești⁷. Pe aceeași idee, dar utilizând acuzații directe, un ziar din Cluj a avut un mesaj extrem de dur la adresa jucătorilor ne-români din reprezentativa tricoloră. “(...) Din spusele distinșilor membri ai clubului Universitatea care au fost la Olimpiadă, și anume ale domnilor Guga, Bonciucat și Lazăr, reiese că înfrângerea se datorește în bună parte lipsei de însuflețire a jucătorilor ne-români din reprezentativă. Atât în timpul meciului,

⁶ *Atletism: Spre decepția tuturor, recordurile stabilite la Brașov nu se vor putea omologa*, în “Ecoul sportiv”, 19 ianuarie 1924, p. 1.

⁷ *Olanda - România 6-0. Înfrângere rușinoasă la prima întâlnire*, în “Ecoul sportiv”, 31 mai 1924, p. 1.

cât și după, ei nu făceau nici un secret că le este indiferent succesul sau insuccesul României”⁸.

Naivitatea, ignoranța și distanța ce separa România și sportul românesc față de alte țări care erau mult mai dezvoltate din această perspectivă este bine ilustrată de o paralelă între realitatea sportivă a țării noastre și cea din Franța. “Ar fi desigur ridicol să ne comparăm cu alte neamuri mai bătrâne în sport și, în fața inferiorității noastre, să ne socotim nemernici, și să tragem concluzia de mai sus. Valoarea intrinsecă a sportului românesc oricât de redusă ar fi ne dă speranța că într-o zi vom fi și noi mai sus. (...) Ceea ce însă este de natură să ne îngrijoreze este faptul că sportul nu a ajuns ceva general admis în viața socială a țării noastre. Și lucrul acesta are o deosebită importanță, o importanță pe care n-o poți aprecia la justa valoare decât trecând în altă țară. (...) Pe masă sunt 10-12 cotidiene franceze. Fiecare are cel puțin trei coloane de sport, indiferent de culoarea politică sau socială. Intri în orice școală și ești sigur că găsești la tabela de afișaj convocări și programe de asociații sportive ale școlii. În marile magazine sau întreprinderi industriale, același lucru. Fiecare om care trece pe stradă dacă nu este vreun practicant în vreo ramură de sport, știe în orice caz ce înseamnă, ce rost are mișcarea sportivă. (...) Într-un cuvânt, viața sportivă și-a câștigat locul în societate și în viața economică sau cea artistică. (...) În schimb, sportul românesc contează în viața publică tot atât cât contează o întreprindere de cârnați sau o societate de pompe funebre. Poate chiar mai puțin. Aici, pe tărâmul acesta al ignoranței, trebuie să se dea lupta cea mare. (...) De aceea fiecare sportiv de la noi ar trebui să-și asume un rol de propagandă. Cred că nu ar fi rău, dacă o dată pe an, la o dată fixă, s-ar organiza o procesiune pe străzi a tuturor cluburilor cu toți membri îmbrăcați în costume de sport. Transformarea aceasta colectivă în oameni - sandwich ar aduce poate interesul masei pentru nebunia secolului”⁹.

Elementul românesc vs. elementul minoritar

Disputele cu caracter inter-etnic au fost la ordinea zilei în activitatea sportivă a perioadei interbelice, fiind mai pregnante în primii ani de după Unirea de la 1 decembrie 1918. Schimbările majore generate de trecerea Transilvaniei și Banatului în cadrul României au fost îmbrățișate de populația românească majoritară, dar au displăcut celei minoritare, în special celei de etnie maghiară. Pentru a avea o imagine de ansamblu asupra populației României Mari în perioada interbelică trebuie precizat că la recensământul

⁸ *Odissea fotbaliștilor la Olimpiadă. Raportul către Comitetul Regional. Declarațiile jucătorilor români de rasă*, în “Clujul românesc”, 15 iunie 1924, p. 4.

⁹ Petre Sadoveanu, *Suntem în urmă...*, în “Gazeta sporturilor”, 28 octombrie 1925, p. 1.

din 1930 structura etnică a populației era diversă. Majoritatea de 71,9 la sută erau români, însă 7,9 la sută erau unguri, 4,1 la sută germani și 4 la sută evrei, în vreme ce ucraineni, ruși, bulgarii, țigani și alte etnii au avut o prezență respectabilă¹⁰. Analizată însă din perspectiva urban – rural, situația era radical schimbată, întrucât românii constituiau doar 58,6% din populația urbană. La fel se prezentau lucrurile și din perspectivă regională, întrucât în 1930, în Transilvania și Banat românii reprezentau puțin mai mult de jumătate din populație (57,8%), iar maghiarii erau aproape de un sfert (24,4%). În plus, din perspectiva regionalismului sportiv, maghiarii erau mai bine reprezentați în mediul urban, cu 37,9% din populația urbană transilvană față de 35% care erau români¹¹, iar sportul era mai dezvoltat la orașe decât la sate.

Așa stând lucrurile, au existat frecșuri, neînțelegeri, dispute, iar scena competițiilor sportive a fost una dintre principalele locații în care acestea s-au manifestat. În cadrul activităților competiționale sportive, aceste divergențe au avut tot soiul de manifestări concrete, de la declarații și acuzații, la bătăi și lovituri sub centură. Cel mai frecvent aceste conflicte s-au consemnat la Cluj, Arad, Satu Mare, Oradea și Timișoara, între echipele nou apărute cu scopul afirmării elementului românesc și cele ale minoritarilor maghiari, și au fost ne semnificative numeric în confruntările între echipele din Vechiul Regat și cele ale minoritarilor din Transilvania. O astfel de situație în care războiul s-a purtat la nivelul declarațiilor este prezentată de un oficial al unui club din Banat care susținea că toate relele ce se spun despre clubul său sunt născocirea minților celor care sunt împotriva cluburilor românești. “(...) Clubul Unirea nu este amenințat de nici un pericol de dizolvare. Știrile ce au circulat în această direcție sunt lansate de oameni care privesc cu ochi răi înălțarea unui club românesc în Banat. Situația societății noastre este foarte bună și sperăm că am făcut o operă prea trainică pentru a fi expusă așa ușor la dispariție. Conștienți de rolul ce-l avem de îndeplinit noi ne îndreptăm atenția spre tinerele elemente românești ce intră în club. Avem actualmente oameni luminați, printre care și un excelent doctor, care își dau toată osteneala pentru prepararea acestor juniori. Tragem nădejdea ca să avem în curând o echipă curat românească. (...)”¹². Un caz de boicot din partea echipelor minoritare din cauza unor presupuse decizii favorabile clubului românesc Victoria Cluj ale conducerii regionale a avut loc la Cluj. Toate

¹⁰ Irina Livezeanu, *Cultural politics in greater Romania: Regionalism, nation building, and ethnic struggle, 1918-1930*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1995, p. 9-10.

¹¹ *Ibidem*, p. 135.

¹² *De vorbă cu dl. maior Mihăilescu, de la clubul Unirea*, în “Ecoul sportiv”, 15 martie 1924, p. 2.

cluburile din localitate cu excepția Victoriei au decis să intre în grevă și au solicitat Comisiei de la București să intervină pentru a face dreptate: “Duminica trecută, cluburile clujene, cu excepția Victoriei, au făcut o manifestare de nemulțumire contra conducerii regionale pe care o învinovătesc de conduită arbitrară. S-a telegrafiat la București, cerându-se o serioasă anchetă. În semn de solidaritate, echipele figurând pe program au refuzat să joace. Publicul a fost înștiințat de situația imposibilă creată de instanțele regionale prin pancarte și prin grai de către conducătorii celor nouă cluburi de categoria I-a. Se pare că aceste neînțelegeri pornesc de la unele decizii luate în contra regulamentului de către fostul președinte al Comisiei centrale în favoarea clubului Victoria Cluj”¹³. O altă situație în care s-a ajuns la scandal și bătaie din cauza divergențelor dintre români și minoritari a fost semnalat în 1930 la turneul universitar de la Cluj, unde studenții minoritari clujeni au avut de împărțit și altceva în afara sportului cu colegii lor români de la alte universități. “Da! Este adevărat! Și la Cluj au fost scandaluri!. Și încă la turneul universitar. (...) Arbitri au lăsat jocul să degenereze și atunci când n-au mai putut să-l stăpânească au șters-o. (...) Gazdele au provocat scandalul, oaspeții plecând fiecare cu câțiva răniți grav și ne doare ca români, pentru că în fața minoritarilor studenții clujeni - jucători (cu câteva excepții - onoare lor) - și-au martelat pur și simplu colegii din București și Timișoara. Opinia publică românească din Cluj este profund indignată de purtarea localnicilor (...)”¹⁴. În fine, o altă formă de manifestare a divergențelor interetnice a fost reprezentată de faptul că unificarea în sport și în viață socială între vechile și noile regiuni ale țării nu s-a produs decât pe alocuri și că în multe situații competițiile se organizau pe criterii regionale și nu pe cele ale valorii. “Șapte ani au trecut de la memorabila adunare generală a Federației Societăților de Sport, la care au fost reprezentate toate regiunile României întregite. Șapte ani de activitate - mai mult sau mai puțin intensă - și totuși UNIFICAREA, atât de necesară oricăror îndeletniciri sociale în țara noastră, nu s-a produs decât pe alocuri și într-o normă insuficientă. (...) Regionalismul absurd și incompetența - unul aici, altul dincolo - se manifestă în cele mai dăunătoare și odioase ale lor urmări. (...) Duminica trecută s-au desfășurat la Brăila Campionatele Naționale de ciclism. Au participat numai concurenți din localitate, din Galați și din Capitală. Regiunile Arad și Timișoara, unde ciclismul a luat un mare avânt, unde există un velodrom, unde alergătorii de mare valoare abundă, nu au găsit cu cale să participe. Tot duminica trecută s-a disputat pe parcursul Brăila - Galați cea mai importantă probă nautică din România. Regiunile Arad, Timișoara, Oradea mare și Cluj,

¹³ *La Cluj, nu domnește înțelegerea*, în “Gazeta Sporturilor”, 22 aprilie 1926, p. 1.

¹⁴ *Și la Cluj, scandaluri*, în “Gazeta Sporturilor”, 23 octombrie 1930, p. 1.

unde sportul nautic înflorește, și specialiștii de valoare nu lipsesc, n-au participat. (...) La Cluj, s-au disputat iarna trecută Campionatele Naționale (de patinaj) cu participarea exclusivă a localnicilor. La Timișoara, s-au disputat campionatele naționale de luptă cu participarea exclusivă a regiunilor Arad și Timișoara. La Târgu Mureș, s-au disputat campionatele naționale de vâslă și natație numai între localnici. Exemplele ar putea ajunge la o cifră înfricoșătoare. Singurul sport în care rezultatele conlucrării regiunilor cu centrul se manifestă strălucit este tenisul. Toți devotații celorlalte sporturi să ia exemplu (...) Șapte ani de rătăcire ajung!”¹⁵.

Un alt aspect al confruntărilor inter-etnice l-am identificat într-un raport al Districtului de fotbal Aiud¹⁶ care era subordonat Ligii Nord, cu sediul la Cluj. Pus să investigheze situația echipelor din districtul înființat în 1934 pe cenușa Districtului Turda, căpitanul Eugen Bedeleanu, care fusese numit președinte, a constatat că din cauza problemelor etnice la Turda își încetaseră activitatea toate echipele de fotbal din localitate. Astfel, cluburile Muncitorii și Sticla formate în majoritate din jucători minoritari (maghiari) care aparțineau de cele două fabrici din localitate și încetaseră activitatea din cauza divergențelor cu noul club românesc Energia. “Jucătorii acestor echipe ca origine erau amestecați și nu se făcea caz de naționalitate, întrucât fabrica dădea prioritate angajaților. Însă prin faptul că Turda este un oraș în majoritate cu minoritari, natural că și aceste echipe erau compuse din minoritari. De doi ani a încolțit ideea de a se face un club exclusiv românesc și în felul acesta s-a născut Energia (...). Clubul era ideea unor funcționari din Primărie. Pentru formarea unei echipe ei nu puteau avea jucători români decât dacă lua de la cele două echipe deja existente, fapt ce a dus la neînțelegeri între cele trei cluburi și la realitatea tristă că în Turda nu mai activa nici un club”¹⁷.

Profesionalism mascat și forțat și o mai bună adaptare la vremuri

Având în componență oameni care au trăit sub asuprirea unor străini, cluburile din Transilvania au adoptat uneori în strategia lor de organizare și funcționare sintagma cu care românii au rezistat vremurilor “zic ca ei și fac ca mine”. Cel mai clar s-a manifestat această atitudine în privința profesionalismului jucătorilor de fotbal, un subiect arzător și foarte disputat în acele vremuri. Pe plan internațional, existau câteva țări precum Anglia, Ungaria, Cehoslovacia și Austria care trecuseră la profesionalism și avuseseră

¹⁵ *Regionalism absurd și incompetență*, în “Gazeta Sporturilor”, 30 august 1927, p. 1.

¹⁶ Arhivele Naționale Alba Iulia, Fond *Districtul de Fotbal Aiud*, 1934/1935, fila 39.

¹⁷ *Ibidem*.

din această cauză divergențe cu FIFA și cu organizatorii Jocurilor Olimpice care le refuzaseră participarea la competițiilor lor. Existau și țări mai abile, precum Italia și Elveția, unde se acceptase prin regulament atât existența jucătorilor profesioniști, cât și a celor amatori care puteau să evolueze în aceeași competiție. În România, la modul oficial, fotbalul era practicat de jucători amatori, iar orice suspiciune de profesionalism era atacată cu ferocitate de presă, în special de cea din vechiul regat. Totuși, spre finalul deceniului doi (1927, 1928, 1929), în realitate existau destule echipe, în special din Transilvania, dar și din Vechiul Regat, care practicau măcar o formă mascată de profesionalism, în sensul că își plăteau într-un fel sau altul jucătorii. Cel mai evident caz este al clubului Chinezul Timișoara, multiplu campion național, care a și ajuns în situația de a se confrunta cu mari probleme financiare, din cauza sumelor imense, pentru vremea respectivă, cu care își plătea jucătorii. Dar practici asemănătoare au avut și alte cluburi, în special cele muncitorești, exemple în acest sens fiind Clubul Athletic al Minerilor din Petroșani sau UD Reșița.

O primă acuzație împotriva profesionalismului celor de la Chinezul a apărut în anul 1927 și a venit din partea rivalilor de la Clubul Athletic Timișoara, supărați că oficialii clubului campion le racolează jucătorii, ademenindu-i cu bani. “Clubul Athletic Timișoara (CAT) a depus o reclamație împotriva Chinezului pe care îl acuză de profesionism, sub cuvânt că a remis jucătorului Rafinsky, trecut de la CAT la campioană, o sumă însemnată de bani și că a încercat cu mirajul banilor să atragă pe portarul emerit al CAT-ului, Csermak. Reclamația care a epuizat mai multe ședințe ale subcomisiei de fotbal a fost respinsă. După ce jucătorii Rafinsky și Rabb au trecut de la CAT la Chinezul cele două cluburi au încheiat un cartel prin care se obligă a nu mai primi nici un membru activ dintr-un club în celălalt. Un cartel de același fel s-a încheiat și între Banatul și RGMT”¹⁸. Comisia Centrală de Fotbal de la București a dat credit Comisiei locale care a respins acuzația, însă un an mai târziu “buba profesionalismului” s-a inflammat. Cluburile din Timișoara, Arad, Cluj și Oradea aveau de ținut piept echipelor profesioniste din Ungaria care își făcuseră o practică obișnuită din ademenirea celor mai buni jucători din Transilvania și Banat cu numeroase oferte foarte atractive financiar, iar unica variantă de supraviețuire era trecerea la profesionism. O primă inițiativă asumată deschis aparținea unor grupări din Timișoara, iar rodul acesteia a fost apariția clubului Ripensia. “De mult sub inocenta mască a amatorismului se practică în anumite grupări un profesionism fără pereche. Această măsură a fost luată în urma faptului că echipele din Timișoara,

¹⁸ *Activitatea sportivă în țară / Timișoara / Din Cluburi*, în “Gazeta Sporturilor”, 3 mai 1927, p. 2.

alarmate de plecările jucătorilor în Ungaria, caută prin profesionalism să păstreze jucătorii care se mai găsesc în țară. (...) La Timișoara, cartierul general al mișcării profesioniste, s-a ținut o importantă consfătuire. (...) Discuțiile au fost foarte ample și din ansamblul dezbaterilor reiese în mod clar, în anumite centre din Ardeal, încercarea de profesionalizare. (...) Primul club profesionist din România va exista, la Timișoara (...) Noua grupare se va numi Ripensia. (...) Trebuie multe cluburi profesioniste și în acest sens se face în Ardeal o propagandă foarte serioasă. Astfel, s-a sondat terenul la Cluj, Arad și Oradea. Sondajul făcut a dat roade și se pare că în aceste centre s-au găsit numeroase simpatii și nu va trece mult și vom afla despre crearea în aceste orașe a unor societăți similare cu Ripensia. Problema mare care se pune este aceea a relațiilor cu FSSR. Federația Societăților de Sport nu va putea agreea o asemenea grupare. (...) Programul de activitate al clubului profesionist Ripensia este compus din meciuri internaționale”¹⁹. Inițiativa rămâne în suspensie până în anul 1930, când odată cu înființarea Federației Române de Fotbal se acceptă și o variantă de profesionalism. Asumarea ideii de profesionalism de către cluburile din Timișoara și alături de ele de cele din Transilvania și Banat ilustrează o mai bună adaptare la vremuri și o înțelegere superioară a realității din partea a conducătorilor acestor entități și a oamenilor și sportivilor de aici. Reprezentanții cluburilor din Transilvania și Banat au fost primii din România care au sesizat cum merg lucrurile în sport și care va fi viitorul acestui sector de activitate și și-au asumat rolul de a promotori ai noilor curente, în ciuda piedicilor și opoziției celor din Vechiul Regat care s-au dovedit mai conservatori.

Noile idei promovate cu curaj de cluburile din Transilvania și Banat au avut ca efect apariția unui serial de dezvoltări inițiat de Gazeta sporturilor, singurului ziar de sport din România, la vremea aceea, în care se ofereau informații despre profesionalismul mascat practicat în fotbalul din România. Primul episod al seriei a fost dedicat Clubului Athletic al Minelor din Petroșani, deși numele clubului nu era precizat clar în text, unde jucătorii erau angajați ai companiei, dar desfășurau doar o activitate sportivă, fără să muncească efectiv. “La mirarea mea că n-am văzut niciodată minieri cu manichiuri asemeni vânzătorilor din magazinele de mode, am aflat multe despre traiul pseudo-minierilor fotbaliști. În primul rând, de muncă în sine nu este vorba. Fotbaliștii se bucură de o situație privilegiată. Muncă puțină, atât cât trebuie ca să se distreze. Toate acestea nu împiedică cu nimic asupra salariului care este bine cifrat și are o serie de anexe foarte importante. Zilele

¹⁹ *Profesionalismul în România / Inițiativa de la Timișoara / Prima consfătuire / Cluj, Arad și Oradea, centre viitoare / Relațiile cu FSSR*, în “Gazeta sporturilor”, 1 noiembrie 1928, p. 1.

de antrenament sunt respectate cu sfințenie, ele procurând celor ce se antrenează formă și fonduri. Dar golurile marcate nu sunt și ele o sursă de venituri? Desigur, se grăbește să răspundă ispravnicul cu care ne întreținem. Redăm textual: Noi înțelegem să stimulăm jucătorii, de ce nu încerci și dumneata?. Prin urmare fiecare punct este o sursă de venituri pentru minierii care joacă fotbal. (...)”²⁰. Un alt episod al serialului tratează chestiunea echipei unei uzine, după toate probabilitățile a celei din Reșița, și prezintă un sistem similar al angajării jucătorilor în funcții diverse și plata acestora cu salarii și prime speciale. “Funcție mică, renumerație mare: Am avut prilejul să discut cu un funcționar cunoscător al întregului aparat administrativ al uzinelor. M-am interesat de jucătorii echipei fabricii. (...) Un cunoscut jucător ocupă o funcție în care în mod regulat trebuie să primească un salariu egal cu cel primit de cei ce ocupă posturi similare. Adevărul este că salariul lui întrece mult cel normal, iar diferența reprezintă serviciile publicitare pe care le face întreprinderii, jucând în echipa ei. Totuși jucătorul cu pricina este amator și tratat la fel cu toți jucătorii din vestul regiunii. (...) Dar pericolul în acest fel de a vedea lucrurile nu este că se face profesionismul cel mai deșănțat sub masca sportului corporativ. Altfel, trebuie să dea de gândit. Ușurința cum asemenea grupări practică un racolaj dezastruos. Astfel, nu de mult, am auzit de un internațional cu renume care părăsește orașul său, unde are o ocupație excelentă, ca să vină în regiunea în cauză și să capete o întrebuințare mult mai producătoare (...)”²¹. Alt articol din aceeași serie tratează cazul unor prime speciale oferite la pauza meciurilor, ca stimulent pentru rezultate bune în cadrul unui turneu care trebuia să fie o afacere de succes. “(...) La pauză, tabela de afișaj indica 0-0, rezultat care nu convenea managerului, mai ales că sconta și alte angajamente la București. (...) În cabină, unul dintre conducători, în loc să facă un apel înflăcărat la jucători, îi anunță că rectificarea rezultatului va aduce fiecărui jucător câte 500 de lei. (...) Hipnoza celor 500 și-a făcut efectul și victoria a fost a lor. (...)”²². O altă dezvăluire se referă la un soi de deconturi false practicate chiar de componenții echipei naționale. “De câte ori un meci important reclamă aducerea la București a unei serii de jucători din provincie, nu există lucru mai interesant decât cele câteva ore care urmează meciurilor (...) Amatorii se prezintă cu notele (deconturile n.r.). O lectură a unei asemenea note îți produce o impresie penibilă și vezi în intenția celui care a redactat-o nu o

²⁰ *Cluburi, conducători și jucători / Aspecte din culisele fotbalului românesc (I)*, în “Gazeta sporturilor”, 26 octombrie 1929, p. 3.

²¹ *Cluburi, conducători și jucători / Aspecte din culisele fotbalului românesc (V)*, în “Gazeta sporturilor”, 14 noiembrie 1929, p. 3.

²² *Cluburi, conducători și jucători / Aspecte din culisele fotbalului românesc (IV)*, în “Gazeta sporturilor”, 9 noiembrie 1929, p. 3.

dorință de despăgubire, ci una vădită de profit. (...) Deși fără altă ocupație decât jucător de fotbal amator, nababul de la Timișoara decontează trei zile de lucru pierdute a 300 de lei, bilet de tren la vagon de lux dus-întors, precum și o sumă destul de importantă pentru spețe diverse. Alt amator, funcționar ceferist, deși are permis de circulație gratuit, face un decont în care trece costul biletului întreg. Mai mult, după ce că are concediu oficial, trece în nota de cheltuieli despăgubiri pentru zilele de muncă pierdute. În sfârșit, un al treilea amator, medicinist de profesie, trece în decont despăgubiri pentru zilele pierdute ca intern la un spital de unde a avut concediu oficial, și nu uită să reclame o sumă destul de rotundă, pentru un presupus locșitor.(...)”²³.

Tangențele sportului cu politica și mașinile elegante

Într-un alt episod dedicat tot Clubului Athletic al Minelor din Petroșani se insinuează ideea că sportul este promovat în zona marilor unități economice și cu scopul de a oferi muncitorilor alături de pâine și ceva circ, pentru a le distra astfel atenția de la eventualele preocupări politice ce s-ar putea dovedi dăunătoare patronilor. “(...) S-a putut observa din alți ani că în regiunea noastră minieră se face sport mai mult decât în alte părți ale țării. (...) În primul rând sportul în aceste regiuni este organizat de însuși întreprinderile din partea locului care își fac în acest fel o publicitate vie, din cele mai eficace. (...) Afară de aceasta este și un mijloc de a îndepărta muncitorii de la o activitate politică nu tocmai potrivită cu interesele ordinii într-o asemenea instituție. Un cunoscut club din regiunea unde au avut loc de curând incidente sângeroase dispune de un fond de câteva milioane anual, compus din contribuția directorilor minei, precum și din ce se reține muncitorilor, fie că fac sau nu sport. Buna stare ce domnește în acest club se manifestă și prin semne exterioare. De pildă, cu prilejul vizitei făcute la București de echipa clubului s-a putut admira eleganța echipamentelor jucătorilor, precum și ținuta impecabilă a echipierilor care numai drept minieri nu puteau fi luați. Mai degrabă păreau acționari. Unul dintre jucători, vechi internațional, venise la București, cu o mașină proprie de o eleganță impresionabilă. Într-o discuție pe care am avut-o cu el ne-a explicat că ocupă un apartament elegant și se bucură de o situație materială excepțională. Ne-am gândit la biete cluburi, rezultatul unei pasiuni pentru sport, de multe ori în situația de a abandona din cauză că nu au 11 tricouri de o culoare...”²⁴. Dacă în zonele miniere și industriale, fotbalul era mijloc de îndepărtare al

²³ Cluburi, conducători și jucători / Aspecte din culisele fotbalului românesc (VII), în “Gazeta sporturilor”, 21 noiembrie 1929, p. 3.

²⁴ Cluburi, conducători și jucători / Aspecte din culisele fotbalului românesc, în “Gazeta sporturilor”, 24 octombrie 1929, p. 1.

atenției de la viața și activitatea politică, la Timișoara, oraș modern și cochet, fotbalul a fost ales ca armă de campanie electorală de un partid minoritar, după un model cunoscut și practicat deja cu succes în Ungaria. “Între alte particularități ale fotbalului timișorean e bine de citat un club care a intrat în solda unui partid politic. (...) La Timișoara se va stabili în curând cartierul general al unui partid minoritar care proiectează o ofensivă politică. S-a ales între alte arme și sportul. E o practică veche de mult cunoscută în Ungaria. (...) Noua sa situație de oficină politică nu este lipsită de interes. În primul rând clubul va beneficia de un sediu spațios, dar ce interesează este chestiunea fondurilor. Bani destinați propagandei partidului vor alimenta cu prisosință necesitățile secției sportive. Avem nevoie de o echipă puternică - astfel s-a exprimat unul din fruntașii partidului, altfel nu e posibil să facem vreo propagandă. Bani sunt și achizitorii au început să circule. Nu e de mirare ca dat fiind sumele care se promet, echipa de reclamă a partidului politic să capete o consistență care să aducă partidului deplin succes în alegeri (...)”²⁵.

La atletism, premiul național pentru sport pentru un amator sută la sută

În contrast cu profesionalismul din fotbal, la atletism toată activitatea se baza pe pasiune. Ludovic Gall, unul dintre sportivii cu merite deosebite în slujba atletismului românesc, a devenit în luna iunie a anului 1935 primul atlet român care a fost onorat cu “Premiul național pentru sport”. Sportivul brașovean a intrat astfel într-o galerie selectă alături de alți mari sportivi ai României interbelice. “Premiul național pentru sport a fost acordat anul acesta lui Gall. Alergătorului Ludovic Gall din Brașov, care - pentru a treia oară - a câștigat maratonul balcanic. Până-n prezent premiul acesta - omagiu suprem pentru un atlet - a fost acordat echipajului Frim-Dumitrescu după performanța de la campionatul mondial de bob și lui Băzu Cantacuzino”²⁶.

Totuși, într-un interviu cu nuanțe personale Gall s-a dezvăluit a fi un sportiv amator get beget care practica atletismul din plăcere și pasiune. Reporterul a fost surprins să descopere “un Hercule pirpiriu”, de profesie croitor care se antrena când apuca, oriunde se putea, după orele de muncă. “În imaginația mea, Gall era un munte de om, un atlet, un Hercule. Cum altfel putea fi un maratonist, un om care înghite kilometri și pe care-l cheamă Gall și Ludovic? Dar am descoperit un Hercule pirpiriu ... de meserie croitor cu clientelă bună, mai ales sportivi. Care se antrenează dimineața, la prânz, seara, oricând are timp liber, pe unde apucă, pe stadion, la poalele Tâmppei, pe șosea. Mai ales pe șosea... Antrenamentul îl face de 2-3 ori pe săptămână. Se echipează, pleacă de la magazinul său și aleargă. Aleargă 5-10-15 km, după

²⁵ Cluburi, conducători și jucători / Aspecte din culisele fotbalului românesc (VI), în “Gazeta sporturilor”, 16 noiembrie 1929, p. 3.

²⁶ Premiul național pentru sport, în “Gazeta sporturilor”, 7 iunie 1935, p. 1.

dispoziție. Uneori uită să marcheze. Și aleargă până i se face foame. Iar când mănâncă e ... vegetarian. “De zece ani de zile păzesc cu sfințenie (și cu plăcere) acest regim. Și mă simt foarte bine”²⁷. Imaginea creionată de acest paragraf este definitorie pentru conceptele de sport și de sportivi în România în perioada interbelice. Chiar și pentru un campion de nivel internațional cum era Gall, sportul era doar o pasiune, o activitate desfășurată după orele de muncă, fără un program riguros de antrenament și conceput pe criterii științifice. Tot acest interviu a scos la iveală faptul că primul atlet laureat cu premiul național pentru sport a început să alerge din întâmplare, dintr-un capriciu, cum se spunea în epocă. “În 1926 se disputa la Brașov, campionatul național de maraton. Nu eram deloc antrenat. Am intrat în cursă așa dintr-un capriciu. A câștigat căpitanul Vasile Cristescu. Iar eu am venit al treilea. Am prins curaj și de atunci concurez mereu. La Atena am atins 2 ore și 50 de minute. Nu e rău, dar pot să fac și mai bun”²⁸. Gall s-a relevat reporterului ca un burlac în vârstă de 35 de ani cu vise modeste, speranțe realiste și un simț al umorului tipic transilvănean. “Sper, orice sportiv trebuie să spere atunci când intră în concurs. Să nu vă închipuiți...știți eu nu am fost decât la Atena și Zagreb... Să nu vă închipuiți că mă sperie Parisul.... Eu vreau să-mi fac cursa mea. Să realizez sub 2 ore și 50 de minute. Poate voi face 2 ore și 40 de minute. Și atunci e bine... Dar dacă câștigi ce faci? Mă însor! Adică te lași de sport? Da!”²⁹. De-a lungul carierei sale, Gall a câștigat proba de maraton la Jocurile Balcanice de trei ori (în 1932, 1933 și 1935), s-a clasat pe locul doi în 1935 și pe poziția a treia în 1937 și 1939 și a cucerit numeroase titluri naționale. Premiul național pentru sport care i s-a conferit în 1935 a fost și un fel de recunoaștere pentru activitatea athletică mai performantă a cluburilor din Transilvania în fața celor din Vechiul Regat.

Conducere de club cu ștaif, jucători cu apucături

Un alt aspect specific al vieții cluburilor din Transilvania și Banat în perioada interbelică este reprezentat de componenta socială a celor care erau implicați. Majoritatea persoanelor din conducerea cluburilor sau a activității sportive din interiorul arcului carpatic aveau un statut social peste medie, cei mai mulți fiind doctori, profesori ori ingineri, însă unii dintre jucători, indiferent de meserie sau gradul de educație, aveau apucături mai puțin civilizate și corecte din punct de vedere moral.

²⁷ Gall în vizită la *Gazeta Sporturilor* / O deziluzie repede spulberată. Croitorul lumii bune a Brașovului. Cum, când și unde se antrenează. Vegetarian la masă și în dragoste. Iluzii, speranțe, realități, în “*Gazeta sporturilor*”, 11 septembrie, 1935, p. 1.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

Astfel, la Cluj, Comitetul Regional al FSSR Cluj îl avea ca președinte pe dl. dr. Coriolan Tătaru, iar secretar general era dr. V. Mitter. De asemenea, la Timișoara, majoritatea Comitetului Regional era format din doctori și ingineri: “Alegerile pentru Comitetul Regional au dat următoarele rezultate: Comitetul regional: dr. Kovacs, dr. Lulia, dr. Bellu și dr. Frinksz; Subcomitetul regional: Murărescu - președinte, dr. Diminescu, dr. Hirber, Doslea, Lobi; Fotbal: Ing. Suciul Maior, Dr. Balasz, Zăgănescu (...); judecată (dr. Lazăr, Dr. Wiener (...); Subcomisia sportivă - dr. Bellu; Juniori - dr. Kovacs; Feminine - Dra Vidrighin; Caransebeș - dr. Repede”³⁰. Mai mult, clubul Banatul Timișoara avea pe lângă doctori și profesori în comitetul de conducere și pe primarul orașului de pe Bega. “Duminică, 8 februarie a avut loc, în sala festivă a primăriei, adunarea generală anuală a societății sportive Banatul. (...) Dl. Eugen V. Vlad, președintele Comitetului Regional al FSSR, suflul mișcării sportive din întreg cuprinsul Banatului și unul dintre pionierii acestui club, propune lista candidaturilor. Adunarea primește cu aclamații următorul Comitet: președinte - d. primar dr. Lucian Georgevici; vicepreședinți: d-nii. dr. S. Șagovici, Gh. Birăescu, prof. S. Bejan, dr. Bardossy, dr. T. Căpețianu, (...)”³¹. Chiar și între jucători existau numeroși oameni cu carte, iar unii chiar cu studii și titluri universitare, un exemplu în acest sens fiind jucătorul Universității Cluj, Hațiegan care, culmea ghinionului, a suferit o accidentare chiar în ziua când obținuse titlul de doctor în drept.” (...) În decurs de un ceas trei jucători de primă categorie au căzut victimă unor accidente nenorocite (...) Primul accident s-a întâmplat în meciul Victoria Cluj - RMS (Regia Monopolurilor Statului) Cluj (...). Celelalte două s-au petrecut în timpul meciului de campionat național Universitatea Cluj - UCAS Petroșani și au avut ca imediată consecință întreruperea jocului în minutul 29, la scorul de 1-0 pentru echipa din Valea Jiului. (...) În minutul 17, Rusu cade jos și își rupe mâna dreaptă, astfel încât Universitatea continuă în zece jucători. (...) În minutul 29, Peterffy și Hațiegan cad jos și în această cădere cel dintâi îl lovește pe cel de al doilea în față, provocându-i o fractură la baza nasului. Peterffy este exclus din joc de către arbitru, dar doctorul Mitter, președintele subcomisiei de Fotbal dă ordin ca meciul să fie întrerupt (...) accidentul este cu atât mai mult regretat cu cât în aceeași zi Hațiegan căpătase titlul de doctor în drept.”³² Pe de altă parte, analiza meseriilor practicanților de fotbal din Districtul de fotbal Aiud scoate

³⁰ *Adunarea generală a Comitetului Regional FSSR Cluj / Noul comitet regional Timișoara*, în “Gazeta sporturilor”, 30 decembrie 1924, p. 3.

³¹ *Timișoara - Adunarea Generală a CS Banatul*, în “Gazeta sporturilor”, 17 februarie 1925, p. 4.

³² *Ziua fracturilor în Cluj*, în “Gazeta sporturilor”, 9 iulie 1925, p. 2.

la iveală faptul că majoritatea jucătorilor erau muncitori (mecanici, trăgători sârmă, tehnicieni) întrucât cluburile activau în jurul unor fabrici sau uzine. Totuși, în loturile echipelor, se regăseau și practicanți ai altor meserii precum măcelar, tâmplar, pantofar, zidar, brutar, comerciant, croitor, sau frizer, în vreme ce numărul funcționarilor ori studenților era foarte redus.

Indiferent de meseriile avute în afara terenului, printre jucători existau și “uscături”, unii având pretenții exagerate, alții fiind mârșavi și necinstiți la negocierea contractelor etc. Un episod din serialul de dezvăluiri invocat anterior prezintă cazul unui jucător vedetă care a pretins și a primit o motocicletă, pentru a nu părăsi clubul și al altora care au solicitat sprijin pentru promovarea bacalaureatului. “(...) Între ultimele vedete rămase la club se găsea un tânăr în repetate rânduri selecționat. În ajunul campionatului, fără să creadă pretențiile exagerate, acesta anunță managerul echipei că dorește să i se cumpere o motocicletă (...) Credeți că tânărul a fost refuzat? Nu, cererea a fost satisfăcută, cu o mică întârziere determinată de alegerea mașinuței. (...) De câțiva ani conducătorii de club au dat de altă pacoste: bacalaureatul. Nu este jucător care în situația de a da examenul de bacalaureat să nu facă apel la club. Bieții conducători nu au încotro și trebuie să facă uz de relații și posibilități ca jucătorii să fie satisfăcuți. (...)”³³. În fine, ultimul exemplu din aceeași serie de dezvăluiri prezintă cazul unui jucător care a luat bani de la un club și apoi a refuzat să își onoreze angajamentul. “(...) Jucătorul ... avea nevoie de bani și în acest scop semnase un contract și intră în posesia sumei. (...) Pe vremea aceea nu se vorbea încă de profesionism. Erau însă oarecare speranțe că prefacerile iminente din fotbalul românesc să aducă și profesionismul. (...) Ținând seama de aceste perspective, clubul având intenția de a forma și o secțiune profesionistă a acceptat chiar să verse prin intermediul unei bănci din Timișoara câteva zeci de mii. (...) Jucătorul nu a vrut însă să rămână în clubul față de care se obligase cu toate că avea contract sever. (...) Deținătorii contractului s-au agitat și anunțau cel mai mare scandal. S-au liniștit însă oamenii. (...) O simplă mișcare de fonduri și în cea mai desăvârșită tăcere s-a făcut un transfer care a mirat multă lume”³⁴.

Concluzii

În privința specificului și fenomenelor din viața sportivă a perioadei interbelice, putem afirma că reprezentanții cluburilor din Transilvania și

³³ *Cluburi, conducători și jucători / Aspecte din culisele fotbalului românesc*, în “Gazeta sporturilor”, 31 octombrie 1929, p. 3.

³⁴ *Cluburi, conducători și jucători / Aspecte din culisele fotbalului românesc (VI)*, în “Gazeta sporturilor”, 16 noiembrie 1929, p. 3.

Banat au fost primii din România care au sesizat cum merg lucrurile în fotbal și care va fi viitorul acestui sector de activitate și și-au asumat rolul de a promotori ai noilor curente, în ciuda piedicilor și opoziției. Astfel, adoptând profesionalismul și militând pentru acceptarea sa, cluburile din fostele regiuni habsburgice au contribuit în mod semnificativ la transformarea sportului, în principal a fotbalului, dintr-o variantă de petrecere a timpului liber, într-o meserie aducătoare de câștiguri financiare. Curajul timișorenilor care au fost susținuți și urmați de majoritatea echipelor din Transilvania și Banat ilustrează o mai bună adaptare la vremuri și o înțelegere superioară a realității sportului.

Disputele cu caracter inter-etnic au fost la ordinea zilei în activitatea sportivă a echipelor din Transilvania și Banat în timpul perioadei interbelice. Din această perspectivă, trebuie spus că relațiile sportive româno-maghiare în perioada interbelică au avut chipul și asemănarea conviețuirii dintre etnicii români și maghiari pe teritoriul Transilvaniei, Banatului și Crișanei. La nivel personal românii și ungurii s-au înțeles decent în majoritatea cazurilor. În schimb, la nivel de grup, fie partide, fie cluburi, relațiile au fost cu două fețe, existând atât înțelegere, cât și dispute. În fine, la nivel de organizații cu caracter național, naționalismul a dat de multe ori în clocot, iar relațiile au fost mai mereu tensionate. Pentru sportivii de la cluburile din Transilvania și Banat practicarea diverselor sporturi a reprezentat atât o cale de ascensiune socială, datorită avantajelor sau câștigurilor financiare, cât și o sursă de necazuri și probleme, existând sportivi care s-au confruntat cu probleme de sănătate, cu pierderea locului de muncă în urma participării la unele competiții. Trăgând linie putem afirma că activitatea cluburilor din Transilvania și Banat în perioada interbelică a contribuit la transformarea sportului dintr-un obicei straniu sau un simplu mod de petrecere a timpului liber într-un fenomen social major.

THE “HIDDEN HISTORY” OF SPORTS LIFE FROM TRANSYLVANIA AND BANAT IN INTERWAR PERIOD

(Abstract)

Many sports enthusiasts are probably already familiar with the successes of the interwar period marked in the clubs’ record for clubs such as Chinezul Timișoara, Ripensia Timișoara, UD Reșița, CA Oradea, Universitatea Cluj, CAM Petroșani, Colțea Brașov, Politehnica Timișoara or IAR Brașov. These sports clubs are part of the history of Romanian sport through the exceptional performances they achieved, through the large number of athletes that they provided for the national teams or that they referred to take part in the Olympic Games and World Championships. But the life of clubs and sports associations in Transylvania and Banat, in the interwar period, included more than the “visible history” represented by the performances achieved and the athletes from the clubs, that took part in competitions. There is also a part that we could call the “hidden history” of the activity of these sports organizations in Transylvania and Banat, which is less known, and this is the main concern of this article. Among the specific, but less known, phenomena of the sports movement in Romania during the interwar period we identified and analyzed the naivety in equipping sports facilities, minorities issues, attitudes towards sport professionalism, the social component of teams or the tangents of sport with politics.

Cuvinte cheie: perioada interbelică în România; cluburi sportive; minorități etnice; fenomene specifice; profesionalism mascat.

Keywords: interwar Romania; sports clubs; ethnic minorities; specific phenomena; masked professionalism.

CÂTEVA CONSIDERAȚII DESPRE BOCET SAU “CÂNTATUL MORTULUI” ÎN SIGHIȘOARA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Ion Eugen Sârbu

Problema morții a reprezentat o temă constantă a gândirii umane. Persoane din diferite domenii de activitate, inclusiv istorici au fost atrași de acest subiect. Moartea a fost și este percepută în mentalul colectiv ca o ultimă inițiere a omului, pragul spre o altă stare a ființei.

În secolul XX în civilizațiile industrializate din Europa și America de Nord, moartea devine un subiect care deranja și de care lumea se îndepărta. Fenomenul morții devine unul tehnic, care-l izolează pe muribund și-l ține la distanță pe cei apropiați, astfel riturile funerare se simplifică¹. Dacă în prima jumătate a secolului XX pentru istoriografie moartea era un subiect tabu, în ultimele decenii problematica morții devine un subiect “la modă” și pentru unii istorici².

Mai ales în societățile tradiționale, trăirile în fața morții sunt manifestare printr-o serie de practici funerare, magice, religioase. Putem afirma că moartea în sine nu este cea care provoacă durerea, ci dispariția aproapei. În fața acestei dureri provocate de moartea unei persoane dragi, a celuilalt, omul încearcă să renege moartea, devenind pretextul unei reflecții, meditații asupra fragilității vieții, un pretext pentru a trăi mai bine. Strigăt de durere acompaniat de gest și mimică, bocetul stabilește un dialog între cei rămași în *Lumea cu Dor* și cel plecat în *Lumea de Dincolo*. Actul bocirii indică o stare de criză, dar conduce și la o ușurare sufletească, la o atenuare a tristeții familiei îndoliate³.

Ca formă de manifestare a regretului în fața pierderii persoanelor importante din viața noastră, de-a lungul timpului au fost create diferite forme de înmormântare și doliu, simbolizate prin diverse rituri funerare, simboluri, datini și obiceiuri⁴. Cu toate acestea riturile de doliu și de înmormântare nu pot compensa pierderea suferită.

În spațiul românesc începând cu a doua jumătate a sec. al XIX- lea au fost publicate bocete din Bucovina, Dobrogea, Banat, Muntenia. La vechile

¹ Toader Nicoară, *9 teme de antropologie istorică*, Cluj-Napoca 2012, p. 211,

² *Ibidem*, p. 212-215.

³ Loredana-Maria, Ilin-Grozoiu, “Strigătul de durere oltenes manifestat prin bocetul tradițional”, în *Arhivele Olteniei*, serie nouă, nr. 32, 2018, p. 211-218.

⁴ Păcurar Lavinia, “Atitudini în fața morții: Aspecte generale”, în *BiblioRev*, Biblioteca Centrală Universitară “Lucian Blaga” – Cluj-Napoca, nr. 18.

popoare actul bocitului era obligatoriu, bocetele românești fiind reminiscențe arhaice preistorice⁵. Indiferent de forma de exprimare a tristeții – bocet liber (practicat în Oltenia, Muntenia, sudul Moldovei și Dobrogea) sau bocet versificat (practicat în Banat, Transilvania, Maramureș, Bucovina și nordul Moldovei), aceste lamentații îndeplinesc o dublă funcție: îmbunarea mortului și redobândirea echilibrului psihic al celor îndoliați⁶.

Plângerea morților (jelirea), întâlnită sub o formă sau alta la toate popoarele lumii, nu era numai expresia spontană a durerii, ci avea și un caracter îndatinat, ce presupunea îndeplinirea unei obligații sociale.

Zona geografică la care face referire titlul se afla în perioada interbelică în aceeași unitate teritorial-administrativă – jud. Târnava Mare – până la reorganizarea administrativă din 1968. O dată cu industrializarea și migrația forței de muncă la oraș satele și-au diminuat posibilitatea de a-și conserva sau de a transmite mai departe obiceiurile și tradițiile. Încă în perioada interbelică atât românii cât și sașii trăiau în comunități conservatoare, pentru care obiceiul locului avea valoare și era păstrat cu sfințenie. În cazul românilor unul dintre aceste obiceiuri este „cântatul mortului”. Autorii Monografiei Județului Târnava Mare, apărută la editura Miron Neagu din Sighișoara în 1942, au cules o serie de bocete și cântece rituale de înmormântare. Bocetul, așa cum este numit el în literatură, era determinat de durerea provocată de pierderea unei ființe dragi. În majoritatea satelor din zonă se folosea termenul de „a cânta mortul”. Pe lângă expresia spontană a durerii, provocată de pierderea unui membru al familiei, a cânta mortul era aproape o datorie după cum spune chiar un vers: *Să nu te duci supărat, / Să nu te duci necântat*. În acest „cântat al mortului” erau surprinse o serie de aspecte din viața celui decedat și relația lui cu lumea. De cele mai multe ori versificarea era spontană, dar în unele cazuri era mai atent construită și notată de cea care își pierdea tatăl, mama sau copilul. În rândurile de mai jos am reprodus câteva dintre aceste bocete.

Bocet după copil, din Bârghiș, 1935⁷: *Dragul mumii iar mă'ntorc / Și de tin'dragă mă rog / Tu sa faci cum vii putea / Și-aicia de-ai rămâne / Că dragu mumii, știi bine / Că io nu mai am pe nimeni / Numa ăla care'n lume / Vai, care-i străin de mine. / Dragu mumii io m-am bucurat / Că am pe cineva'n sat; / Dragu mimii ai fost fată / Și mă stâmpărai v'odată / Că de câte ori ai ceva / Vai na'i cui te văera. / Că dacă spui la străin / Până mâne-i satu plin / (Că) la străin îi pare bine / Când aude rău de tine. / Draga munii.*

⁵ Loredana-Maria, Ilin-Grozoiu, *op. cit.*, p. 211-218.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Monografia Județului Târnava Mare*, editura Miron Neagu, Sighișoara, 1942, p. 445,

Când vine duminica / Mi-i tot friptă inima / Vai unde văz fetele / Cum își cotă numele, / Eu mă duc și stau în casă / Si-s tot cu inima arsă.

Bocet după bunic, Bârghiș, 1935: *Moșu meu si dragu meu, / Moșu meu, mai zi ceva / Că nu-ți era sama (felul) așa. / Când veneam la dumneata / Câtă mine așa ziceai / - Marie, cum ar fi de bine / Dac'ai fi în sat la mine. / Moșu meu, ai cunoscut / Că la mine-ai milă mai mult, / Că mie' ntotdeauna / Mi-o fost milă de dumneata / Că io-am am știut că n'ai fată / Să te mai stâmperi vreodată. / Moșu meu io te-aș ruga / Când în codru mi-i intra / De mama știu că vi da / Si să-i spui moșule așa / Să-mi grijească copila, / Și să mi-o grijească bine / Ca cum mo grijit pe mine. / Vai moșu meu la plecare / Eu te rog să-mi dai ertare / Că' n lume, cât am trăit / Poate te-am mai necăjit. / Moșu meu / Să nu te duci supărat, / Să nu te duci necântat / Că dacă n' ai avut fată, Vai moșu meu ai nepoată. / Moșu meu io te-oi cânta / Până când m' oi stâmpăra. / Moșu meu m' oi cânta bine / Să-mi stâmpăr doru de mine. / Că de când m-am măritat, / Dorul nu l' am mai gătat. / Vai Doamne, cum îi de rău / Când nu iești în satul tău, / Că de-ai avea cât de bine / N' ai pe nime lângă tine.*

Aceste două bocete au același autor, Maria S. Roman în vârstă de 25 de ani căsătorită de 6 ani în Bârghiș (atunci jud. Târnava Mare, în prezent jud. Sibiu) și surprind o serie de aspecte interesante atât despre cel mort, cât și despre cel ce-l “cântă”. În cazul de mai sus aflăm faptul că femeia era căsătorită în sat străin, că și-a pierdut o fiică, că-i murise mama, iar bunicul ei nu mai avea o altă fată care “să-l cânte”, astfel că această “datorie” a fost împlinită de ea. Dincolo de datoria socială, acest cântat, care era însoțit de plâns (jelire), avea rolul de a crea emoție pentru auditoriu, iar pentru cea care bocea de-a o elibera, “stâmpăra”, după cum spune versul: *Moșu meu io te-oi cânta / Până când m' oi stâmpăra.*

Un alt bocet care ne-a atras atenția este un “bocet după mamă” din Paloș, 1934⁸: *Muma mea, tinăra mea / Scumpă măicuțița mea / Da ieși maico din pământ / Muma mea Măicuțiță dulce / Stai cu min' nu te mai duce. / Scumpă măicuțița mea. / Că toate ficuțele / Dragă – s cu măicuțele. / Muma mea, cu vorbe bune, / Prea curând te duci din lume / Muma mea cu vorbe dragi / În fundu pământului / Când îi timpu lucrului. / Muma mea tânăra mea, / Nu mă lăsa singurea. / Că cin' n' are mumă'n lume / N'are-o vorbă cui îi spune;/ Si-i rău, Doamne dacă n'ai / O vorba cui să i-o dai. / Si-i rău, Doamne dacă n'ai / O vorba cui să i-o spui. / Că ce zice muma cu fata / Intră cuvântul ca'n piatră / Da când zici către-un strein / Până mâne, satu-i plin. / Muma mea, tinăra mea, / Nu-ți băga mila'n pământ, / Da ți-o lăsa pe mormânt / Să răsaie-un pomișor, / Pomișor cu foaie lată / Să știu unde-ești*

⁸ Ibidem, p. 446.

îngropată, / Și în pomi flori de-a rândul / Ca să-ți cunosc mormântul. / Muma mea, tinăra mea, / Că te mănă pământul / Și pe mine urātu / Și te mănă țărâna / Și pe mine inima rea. / Muma mea, harnica mea, / Cât de mult de te-aș cânta / Nu-și plătesc hărnicia, / Cât de mult de-aș ocoli / Tot nu poti maico plăti. / Dragă cât te-ai necăjit / Până pe noi ne-ai crescut. / Tinde maică mâna dreaptă / Și fă bine și mă iartă.

Aceste bocete exprimau durerea personală a celui care pierdea pe cineva apropiat și aduceau în discuție regretul plecării mortului din lumea aceasta și golul pe care-l lăsa în cadrul familiei, astfel “cântatul mortului” era personalizat, chiar dacă unele expresii erau preluate.

Un bocet cules din satul Retiș (1933) de la Silvia Cocișiu (42 ani), care își pierde fata de pe urma căreia a rămas un copil mic, este un alt exemplu de exprimare emoționantă a durerii sufletești⁹: *Draga mea harnica mea, / Draga mea, meștera mea / Tu, mâna pe ce puneai/ Draga mea parcă scriai./ Așa ți le potriveai./ Lasă dragă pământul / Și stăi și-ți lucră lucru/ Și - ți crești, dragă, copilu./ Că io, dragă m' oi sili / Din cât pot ți l-oi griji/ De l-aș griji cât de bine/ Că tot nu-l grijesc ca tine./ Emilie, cu boală multă,/ Boală multă'n vreme scurtă, / Ți-o fost boala necrezută./ C'altă boală de aveai crezământ mai mult aveai/ dar ți-o fost boala din băiat/ Cu aia ne-am înșelat./ Dar iartă mă, buna mea,/ Să te ierte precesta,/ Că io nu te-oi fi grijit/ Pe cum ar fi trebui./ Hai, Emilie din pământ/ Că nu mai pot de urât;/ Da hai de-ți vezi colpilu/ Cum o crescut, săracu./ Patru ani o împlinit/ Și tu, dragă, n' ai mai vint./ Și-acușă's cinci ani de zile/ Și tu nu mai vi la mine./ Da hai, de-ți vezi copilu,/ Cum o crescut săracu,/ Că trei mume l-o crescut,/ Toate ți l-o grijit bine/ Da, tot nu, dragă, ca tine./ Când mă'ntreabă, dulcea mea,/ - "Mumă dragă muma mea,/ Da de ce-o murit muma?" / - "Da dac'o vrut Dumenzeu/ Să rămâi tu, dragul meu!" / - "Dumnezeu dice-o luat/ Ori dice s'o mâniaț?! / Oei numa s'o mâniaț/ Că io nu o-am ascultat?! / - "Ba, ea nu s-o mâniaț/ Că tu o-ai ascultat/ Că tu ai fost de zece zile,/ Ce s'aștepte de la tine?!" / - "Io-am rămas că chinuiesc,/ Pe mumă-ta s'o doresc!" / Când tot întreabă de tine/ Îmi arde inima'n mine./ Da hai dulce fiia mea/ De-mi stâmpără inima./ Că frate-tău-i de înșurat/ Sorut-ta de măritat/ Și tu nu ne-ai mai căutat/ Copilu-i de grădinuță/ Și-are lipsă de măicuță./ Dulcea mea, și buna mea,/ Da hai, dragă, după mine/ nu mă lăsa chin în lume/ Că io, dragă, nu trăiesc/ Că numa mă chiniesc.*

Așa cum au remarcat și cei care au cules aceste versuri, “chemarea insistentă a fetei, descrierea felului cum a crescut copilul și mai ales

⁹ Ibidem, p. 447.

conversația dintre bunică și nepot, fac din acest bocet una din cele mai impresionante poezii improvizate sub o puternică trăită durere”¹⁰.

Pe lângă bocet, în secolul trecut o practică întâlnită, mai ales la moartea unei persoane tinere, era interpretarea unor “*cântece ritual de mort*”. Cântecul ritual de mort este o creație mai atent construită și care era interpretat, în general de un grup de femei, la un moment anume în cadrul ritului de înmormântare. În unele localități din zona la care ne referim acesta era numit “*Cântecul ăl mare*”. Acesta era deja o creație cultă, nu mai poate fi numit o creație populară spontană. Cântecul face referire la trecerea într-o nouă etapă: *Susu-i sus, Doamne, mai sus/ Sus, la poarta cerului/ De-a dreapta tatălui/ I-o chilie de tămâie/ Unde șede sfânta Mărie...*¹¹. Versurile erau compuse de preot, preoteasă sau învățător și erau adaptate doar într-o anumită măsură la situația în cauză. Spre exemplu în localitatea Boiu (jud. Mureș), acest obicei a fost păstrat până spre sfârșitul secolului trecut, iar cea care obișnuia să compună asemenea versuri era învățătoare, fiica preotului ortodox Gheorghe Dănilă (1918-1950)¹².

Un asemenea vers la moartea unei fete, a fost cules în 1932 de învățătorul satului Boiu, de la cantorul Dafin Ioan¹³: *Câți voiesc să mă asculte, / Să plângă cu lacrimi multe. / Pentru această întâmplare. / Oh! Amar și jale mare. / Ah! Moarte tirană ești / Unde vrei curând sosești. / Că nu-mi dai loc de răgaz / La al meu mare necaz. / Ah! Moarte tirană ești, / Te bagi unde nimerești / Nu ție frică de' împărați / Cu taberi înconjurați. / De bătrâni nu ți-e rușine. / La tineri încă vine. / Ție moarte nu ție greață / A mă scoate din viața. / Că n'traceastă lume mare / Fost-am și eu mândră floare / Floare fui, floare trecui / Parte de lume n'avui. / Rea boală m'a pucat / Trupul mi-la uscat. / Și mi-a rupt firul vieții / Și m-a făcut prada morții. / Rămâi lume cu mult bine / Că eu azi mă duc din tine / Rămâi lume cu-i ești dată / Mie nu mi-ai fost lăsată / Veniți frați veniți surori / Și mă n'podobiți cu flori, / Și-mi spălați fața cu apă / Mă petreceți pân'la groapă. / O! iubită surioară, / Și voi iubiți frățiori / Și taică și mamă dulce / Acum dintre voi m-oi duce. / Pe o cale ne umblată / Iarăși voi venii vr'odată / La venirea omului / Sus pe norii cerului. / Căci îmi văd aceia lume, / Care prorocul o spune, / Astă lume ce rămâne / Este o deșertăciune. / Acum vă rog să iertați / Pentru*

¹⁰ *Ibidem*, p 448,

¹¹ *Ibidem*, p. 449.

¹² Marcu Mihail Deleanu, *Memorial istoric și etnolingvistic*, editura Timpul, Reșița, 2003, p. 297.

¹³ Nicolae Zamfir, “Monografia comunei Boiu”, 1932, manuscris aflat în arhiva parohiei ortodoxe Boiu, jud. Mureș.

mine vă rugați / Vă rugați la Dumnezeu / Pentru sufletelel meu. / Că, zis'a Domnul iată viu, / Să vă slobozesc din chin / Acum și în veci amin.

Așa cum se poate observa aici apare o simbolică creștină: *Astă lume ce rămâne / Este o deșertăciune/ ...* și continuă cu *Pentru mine vă rugați / Vă rugați la Dumnezeu / Pentru sufletelel meu*. Asemenea aspecte nu prea sunt întâlnite în versurile în care femeia “*își cântă mortul*” și își strigă durerea personală.

În ultimele decenii societatea a cunoscut importante transformări ceea ce a determinat și o schimbare de atitudine în fața morții în mediul urban, dar chiar și în mediul rural. În marile metropole europene, dar mai ales americane putem vorbi de o exilare a morții în afara cotidianului, în afara familiei, închiderea ei în spitale sau în azilul de bătrâni, atitudine specifică marilor centre industriale sau societăților post industriale¹⁴. Orașul a copiat, într-o anumită măsură, modelul orașelor europene, unde se constată o simplificare a ritului înmormântării. Satul, confruntat cu o îmbătrânire a populației și cu “exodul” tinerilor la oraș, rămâne cu morții “*necântați*” după cum se obișnuia: *Să nu te duci supărat,/ Să nu te duci necântat*.

¹⁴ Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 219.

**SOME CONSIDERATION ABOUT MOUMING OR “ THE WAILING OF THE DEAD” ÎN AREA OF SIGHIȘOARA IN THE INTERWAR PERIOD
(Abstract)**

The geographical area to which the title refers was in the same territorial-administrative unit - Târnava Mare country in the interwar period. The lament, as it is called in literature, meant for the one who suffered the loss of a loved one “the wailing of the dead.” The lament, as it is called in literature, meant for the one who suffered the loss of a loved one “the wailing of the dead.” In addition to the spontaneous expression of grief caused by the loss of a family member, wailing the dead was almost a duty. In this “wailing of the dead” were captured a number of aspects of the deceased's life and his relationship with the world. In the last decades, the society has undergone important transformations, which have determined a change of attitude towards death not only in urban, but also in rural areas.

Cuvinte cheie: zona Sighișoarei, problema morții, “cântatul mortului”, cântec ritual de înmormântare, perioada interbelică.

Keywords: Sighisoara area, the problem of death, the wailing of the dead, funeral ritual song, the interwar period.

PATRIMONIU

RESTAURAREA UNUI OBIECT NUMIT “HIRUL MIRESEI”, FOLOSIT ÎN CEREMONIALUL NUNȚII ÎN ZONA PALOȘ, JUD. BRAȘOV (SEC.XIX-SEC.XX)

Sorina Daniela Parchirie

Una din cele mai răspândite forme de cultură ale unui popor este portul popular pe baza căruia s-au realizat numeroase cercetări privind originalitatea istorică, etapele principalele de evoluție precum și particularitatea lui față de portul altor popoare.¹

Tainele meșteșugului de a confecționa piesele din portul popular nu se învâță din cărți, ci se transmite din generație în generație, de la mama la fiică.

Sobru sau plin de culoare, costumele populare au marcat fiecare aspect din viața oamenilor, cum ar fi bucuria sau tristețea, tinerețea sau bătrânețea, evenimente precum botezul, nunta sau înmormântarea. Costumele naționale nu mai sunt o îmbrăcăminte zilnică. “El a rămas ca un tip special de haine pentru festivități, el a devenit o parte integrantă în ritualurile sărbătorilor”.²

Frumusețea costumului tradițional românesc este subliniată și de podoabele cu care fetele își împodobeau straiile populare la zi de sărbătoare. “Cercetările ornamenticii populare duc la definirea nivelelor constitutive ale acestui domeniu de artă populară”.³

Cromatică și compoziții decorative ale costumului popular tradițional aveau capacitatea de a comunica vizual vârsta, statutul civil și tipul de manifestare în care se aflau purtătorii.⁴

Diferențele de vârstă și stare socială erau marcate în primul rând prin pieptănătura și acoperământul capului, podoabele puteau fi purtate atât de femei, cât și de bărbați. Podoabele se purtau cu un motiv, cu o credință cu o însemnătate, nu doar pentru că arătau bine, dar și pentru că se dorea să se transmită un mesaj - tinerețe, fertilitate, zestre, bogăție. Pline de culoare și strălucire, ele pot fi confecționate din fire colorate, mărgelă, cioburi, paiete, nasturi, pene, flori, panglici și reprezintă o îmbinare armonioasă între

¹ Lute Ana Luana Elisabeta, *Costumul popular românesc*, https://www.academia.edu/43497688/COSTUMUL_POPULAR_ROM%C3%82NESC, accesat la data de 26.05.2021.

² Constantin Schifirne, “Identitatea românească în contextul modernității tendențiale”, în *Revista Română de Sociologie*, serie nouă, anul XX, nr. 5–6, 2009, p. 461.

³ Nicolae Dunăre, *Ornamentică tradițională comparată*, Editura Meridiane, București, 1979, p. 20.

⁴ *Ibidem*, p. 70.

material, tehnică, funcționalitate. Sunt purtate la gât, pe piept, pe cap, la mână, la talie. Pe cap se poartă cununi de flori, panglici, coronițe, diademe, “vălitori”, ace de păr, cercei. Găteala capului diferă de la o regiune la alta, de la un eveniment la altul sau în funcție de vârsta femeilor. Împodobirea capului este cea mai minuțioasă îndeletnicire, începând de la împletirea părului, împodobirea acestuia cu diferite podoabe, culminând cu împodobirea miresei, a nașei, a nevestei în anumite zone, cu ocazia nunții, cele mai simple fiind cununile care erau realizate din ramuri verzi și flori, iar cele mai complexe, confecționate din material precum sârma, hârtie creponată, oglinzi, mărgelile din sticlă sau pietre prețioase sau semiprețioase, materiale textile precum mătase, bumbac, etc.

Podoabele formate din bani purtate pe cap, la gât, în urechi, la mână sau sub forma cordoanelor montate pe un fir metalic, lănișor, șnur, panglică sau pe un suport realizat din piele colorată, din catifea groasă ori din mătase au avut cea mai mare frecvență, fiind generalizate în portul popular, pe tot cuprinsul țării.⁵

Nunta este un moment memorabil, cu multiple rezonanțe în universul spiritual al satului românesc. Este unul dintre cele mai importante praguri rituale pe care oamenii trebuie să îl treacă, pentru a-și împlini existența. Constituirea noii familii a fost și continuă să fie, din perspectiva mentalității tradiționale, un eveniment important al întregii comunități, la realizarea căruia participa nu numai familiile, neamurile și prietenii, ci toți sătenii, indiferent de vârstă.

O nuntă la români presupune mult fast și veselie, iar tradițiile și obiceiurile de nuntă au fost și vor fi nelipsite. Cele mai multe obiceiuri de nuntă la români s-au moștenit din generație în generație, astfel că unele dintre ele sunt foarte vechi. O nuntă cu tradiții și superstiții presupune respectarea anumitor practici și obiceiuri încă de la îmbrăcarea mirilor în hainele de ceremonie până la finalul petrecerii.

Piese de costum, sunt menite să pună în evidență formele corpului datorită unei gândiri rafinate, evidențiind, în același timp, statura impunătoare a purtătorului nu prin supradimensionare, cât mai ales prin echilibrul volumelor. Pentru a marca unicitatea momentului nunții, costumele emană sobrietate, rafinament, armonie, exuberanța cromatică.

În Transilvania, în zona Târnavelor, în localitatea Rupea, în ceremonialul nunții alături de motivele tradiționale își fac locul și ornamente

⁵ Maria Batca, *Costumul popular românesc*, colecția ”Albumul de artă populară”, album editat de Centrul național pentru Conservarea și Promovarea culturii tradiționale, 2006, p. 58, www.cimec.ro, accesat la data de 21.02.2021.

care reflectă o mentalitate și un gust artistic, deosebindu-se prin aceasta și zona din care face parte evenimentul și portul popular.

Mireasa e îmbrăcată de neveste pricepute pentru că nimic din costumul de mireasă nu se îmbracă ușor. Învelitul capului miresei în ziua nunții este subiectul unui ceremonial, păstrat până astăzi cu respect față de tradiție. În zilele de sărbătoare sau în cadrul diverselor ceremonii, cum ar fi cea a nunții, pieptănăturii i s-a acordat o atenție deosebită, găteala capului devenind, cu acest prilej, o adevărată creație de artă, integrată organic și armonizată din punct de vedere decorativ și cromatic cu toate celelalte piese componente ale ansamblului vestimentar.⁶ Pieptănătura împletită cu panglici este complicat de realizat, iar borteale cu păuni, ce se prind în părul miresei, cer mare meșteșug. Podoabele purtate de mireasă în ceremonialul nunții aveau, în credința populară, puterea de a transmite frumusețe și sănătate viitoarei familii, dar și de a îndepărta forțele malefice. De pildă, miresele din zonele de nord-vest ale Transilvaniei, din Țara Oltului până în Banat, își puneau pe frunte zgărduțe de ochi, zgărduțe de frunte, compuse din mărgelile colorate și tivite cu bani de argint.⁷ Găteala capului, podoabele și pieptănătura erau purtate doar o dată în viață.

Printre obiectele de o valoare și de o frumusețe deosebită, în Muzeul de Istorie, Sighișoara, jud. Mureș, în colecția de etnografie care este cercetată de muzeograf Lavinia Carmen Avram, se află o piesă de o mare importanță și anume podoaba pentru cap care este purtată de mireasa, numită "Hirul miresei". Acest obiect, din cauza degradării lui, a necesitat câteva intervenții de restaurare, în cadrul laboratorului de restaurare a Muzeului de Istorie, Sighișoara.

În momentul intrării în laborator, obiectul prezenta deteriorări de ordin fizic constând în murdărie în urma purtării și a trecerii timpului, pete de rugină, pete de proveniența necunoscută a materialului textil, corodarea pieselor din metal, ornamente lipsă, iar partea vegetală de la piesa "Hirul miresei" era uscată și fragilă.

În urma stabilirii unui diagnostic exact s-a ales tratamentul necesar pentru fiecare suport în parte, apoi s-a realizat fișa individuală de obiect și s-a întocmit o documentație fotografică riguroasă pentru această piesă. În următoarele rânduri voi prezenta restaurarea complexă a obiectului, pe etape, în funcție de suport.

⁶ *Ibidem*, p. 187.

⁷ Maria Bocșe, "Costumul ceremonial de nuntă", în Academia Română. Institutul de Etnografie și Folclor "C. Brăiloiu", *Sărbători și obiceiuri*, vol. III, Transilvania, Editura Univers Enciclopedic, București, 2003, p. 264.

“Hirul miresei”, podoaba purtata de mireasă în ziua nunți (foto.1-5), este o piesă alcătuită din material textil, din metal, carton, sticlă și material vegetal (frunze de Buxus).

Pe un suport din carton îmbrăcat în material textil au fost prinse, în partea superioară, “creața” cu bobocei (foto.13), simbol al fetei de măritat, iar la mijloc se află un cordon din material textil (foto.16), pe care sunt prinse 12 ornamente (foto.14) de formă pătrată din alamă, numite “borte” (foto.17), cordonul fiind legat la spate cu o fundă subțire cu tricolorul românesc. Sub acest cordon este prins “zgherdanul cu bănuți” (foto.8), care este un șirag de bănuți prinși laolaltă cu zale din alamă. Pe ultimul rând de bănuți sunt atașate ornamente sub forme de semilună.

Pe interior sunt cusute crenguțe naturale din frunze de buxus. În spatele podoabei este prinsă o panglică roșie sub formă de fundă.

Pe lateralele gâtului în dreptul urechilor se află “vârste”, un șirag de boboci din catifea roșie prinși de câteva crenguțe din frunze de buxus.⁸ (foto.6)

După dezasamblarea piesei în părți componente s-a trecut la restaurarea individuală a lor (foto.7).

Ornamentele din alamă au fost curățate în acid formic de concentrație 10%, neutralizate în apă distilată, degresate cu solvenți (diluanti) și conservate cu lac Paraloid B72.

Trandafirii din catifea au fost desfăcuți de pe sârmă și curățați, spălați cu săpun cu pH-neutru și vopșiți cu vopsea naturală pentru textile. Au fost reasamblați, apoi, împreună cu celelalte ornamente.

Pe cordon au fost cusute și ornamentele lipsă sub formă de stea, din “beteala de brad” (foto.12) din același material ca cel original. Acest cordon a mai avut și 13 bucăți de perle în formă de lacrimă din care au rămas doar trei, iar cele lipsă, în număr de 10 bucăți, au fost înlocuite cu altele asemănătoare celor originale.

Suportul din carton (foto.15) pe care erau cusute piesele se afla în stare avansată de degradare. Acesta a fost restaurat prin aplicarea unei foițe din hârtie japoneză.

Materialele textile au fost spălate cu săpun cu pH-neutru, uscate și călcate protejat.

În urma ședinței comisiei de restaurare, formată din muzeografi, conservator și restaurator, s-a ajuns la hotărârea de a se înlocui plantele

⁸ Descrierea obiectului conform fișei, realizată de muzeograful cu specialitatea etnografie, Lavinia Carmen Avram.

naturale(foto.11) care erau uscate și fragile cu plante artificiale de o foarte bună calitate, acest lucru însemnând:

- piesa rămâne la forma inițială pentru o mai bună înțelegere de către public a utilității, a frumuseții și a formei ei.

- o mai bună conservare datorită faptului ca partea vegetală nu mai atrage insecte, ea fiind și foarte fragilă nemaisuportând o altă restaurare. Dacă se aplica buxus natural, în foarte scurt timp, se usca, iar piesa se degrada din nou.

Pe ultimul șir al “zgherdanului cu bănuți”(foto.8)erau aplicate ornamente mici din alamă(foto.9), sub formă de semilună, în mod real, un număr de 18 buc. din care mai existau doar 10 buc., celelalte fiind confecționate manual de către restaurator, din tablă de alamă, în conformitate cu originalul(foto.10).

După restaurarea fiecărei părți a piesei, ea a fost reasamblată (foto.18-20) și urmează a fi expusă în expoziția de bază a Muzeului de Istorie, Sighișoara, pentru a putea fi admirată de către publicul vizitator.

**THE RESTORATION OF AN OBJECT CALLED “HIRUL MIRESEI”, USED IN
THE WEDDING CEREMONY IN PALOȘ AREA, BRAȘOV
(19th-20th CENTURY)
(SUMMARY)**

Romanian folk costume is a document of material and spiritual culture and, in terms of decoration, it differs from one area to another. The secrets of creating the folk costume's pieces, both the female and male versions, are transmitted from generation to generation, from mother to daughter. Within a community, it reflects the social status of the person or the occasion. The present study provides an insight into an important object specific to the traditional folk costume, called in Romanian “Hirulmiresei”, a head ornament worn by the bride on her wedding day, and describes the entire restoration process of this object, respecting the original state.

Cuvinte-cheie: Port popular românesc, restaurare, podoabă pentru cap, ceremonialul nunții, tradiție de nuntă.

Keywords: Romanian folk costume, restoration, head ornament, wedding ceremony, wedding tradition.

ANEXA

Foto.1-Ansamblu - înainte de restaurare înainte de restaurare

Foto.2 Detaliu

Foto.3-Detaliu partea dreaptă - înainte de restaurare

Foto.4-Detaliu partea stângă - înainte de restaurare

Foto.5- Detaliu spate - înainte de restaurare

Foto.6- Detaliu “vârste” - înainte de restaurare

Foto7-Piesa dezasamblată - înainte de restaurare

Foto.8-”Zgherdanul cu bănuți” - înainte de restaurare

Foto.9 Bănuț și semilună - înainte de restaurare

Foto.10- Semilună realizată după original

Foto.11- Frunzele de buxus -
naturale

Foto.12- Ornamentul în formă de stea
din betală de brad

Foto.13-”Creața cu bobocei” - înainte de restaurare

Foto.14-Ornamentele din alamă (borte) - înainte de restaurare

Foto.15-Suportul din carton - înainte de restaurare

Foto.16-Suportul pe care au fost cusute ornamentele din alamă - înainte de restaurare

Foto.17- Ornamentele din alamă –înainte de restaurare

Foto.18-”Hirul miresei” - ansamblu - după restaurare

Foto.19- “Hirul miresei” – ansamblu - după restaurare

Foto. 20-Ansamblu - partea stângă; spate și partea dreaptă - după restaurare

CAHLA-POVESTEA SOBEI. COLECȚIA DE CAHLE A MUZEULUI DE ISTORIE SIGHIȘOARA

Lavinia Carmen Avram

Olăritul s-a născut și s-a dezvoltat în sânul unor societăți care aveau un model sacralizat al lumii - olarii se situau printre “oamenii focului”.

După ce a învățat să mănuiască focul, omul a descoperit pământul ars care a stat la baza olăritului, meșteșug realizat până azi.

Lemne trosnind în foc, o cană de vin fiert și aromat, plăcinte aburinde – atmosfera unui cămin fericit cu povești nemuritoare, la gura sobei. Și nu orice sobă. Dincolo de funcționalitatea oricărei teracote, soba de cahle e expresia simțului artistic, expunerea credințelor populare prin simbol. O sobă cu cahle poate fi mult mai mult: un tablou ce se descifra, o cronică ascunsă, o bibliotecă cu multe file expuse la vedere, un suflet modelat în lut și în forme. Prin sobă ne pătrunde în casă natura cu două din elementele ei de bază: *pământul și focul*.

Pământ, apă, aer și foc sunt patru elemente primordiale, care împreună au făurit un lucru desăvârșit – *cahla*. Cahla o placă de pământ, arsă în cuptor, “la roșu”, nesmălțuită sau smălțuită, de formă pătrată sau dreptunghiulară, având dimensiuni diferite, a fost întrebuințată la construirea hornurilor, a vetrelor, a cuptoarelor și a sobelor, alcătuind învelișul exterior al acestora.¹

Etimologic vorbind, cuvântul “cahlă” își are originea în “kahlja”, care în Bucovina și Moldova, semnifică gura hogașului, acea deschizătură prin care fumul iese din horn în tinda casei și urcă în pod. Când focul s-a stins, acesta se astupă, spre a se păstra mai multă vreme căldura.² În Transilvania se folosește termenul “kachel”, derivat din germană, pentru a denumi placa paralelipipedică smălțuită sau nesmălțuită, decorată sau nu, cu care se zidesc pereții cuptorului.³

Începând cu secolul al XIV-lea, producerea cahlelor smălțuite a înflorit în Germania, urmând ca apoi să se răspândească în Transilvania și în

¹ Georgeta Roșu, Ion Blăjan, *Cahle*, București, 2001, p. 15.

² Georgeta Roșu, *Ceramica tradițională din România în colecțiile Muzeului Național al Țăranului Român*, București, 2012, p. 46.

³ Georgeta Roșu, Ion Blăjan, *Cahle*, București, 2001, p. 16; Karla Roșca, Károly Szöcs Fülöp, *Colecția de cahle din patrimoniul Muzeului de etnografie și artă populară săsească “Emil Sigerus”*. *Identitate transilvăneană – identitate europeană*, în “Cibinium”, 2001-2005, Sibiu, p. 237.

Principate, în casele grofilor și ale boierilor. Familiile înstărite își constituiau sobele din plăci nesmălțuite, decorate prin micasare.⁴

Apariția primelor cahle este legată de centrele urbane, unde s-a dezvoltat o organizare superioară a meșteșugurilor sub forma breslelor. Un alt argument ar fi acela că orașul a fost întotdeauna mai bogat, aici existând acea pătură socială care putea să își permită un anume lux. Dacă în casele marilor familii soba avea rolul de a încălzi încăperile și totodată un rol decorativ, în casa țăranului cahlele erau folosite ca instalații cu funcții practice mult mai largi. Vatra din casa țăranului era nu numai un focar de căldură ci și unul de lumină, oferind în același timp posibilitatea de a pregăti mâncarea.⁵

Secolul al XIX-lea reprezintă punctul culminant al extinderii meșteșugului confecționării cahlelor. Acum scade importanța breslelor și scade și cererea de vase ceramice. Consecința este reprofilarea meșterilor olari pe producția de cahle.

Materia primă

Lutul pentru cahle este scos din interiorul localităților, din grădinile proprii ale olarilor sau din zone apropiate ale satului. Meșterii care confecționau plăcile de sobă utilizau un lut mai aspru, mai nisipos.

Lutul tăiat din mal este adus în gospodărie și este pus la dospit pe o platformă. Înmuiatul cu apă și bătutul cu maiul sunt operațiuni care urmează și care conferă lutului elasticitate.

Urmează eliminarea impurităților prin tăierea lutului în felii subțiri. Eliminarea tuturor impurităților era foarte importantă deoarece orice impuritate rămasă în masa pastei pot duce la fisurarea sau spargerea cahlei fie la modelat, fie la ars. După ce a fost trecut prin malaxor sau a fost călcat, lutul este adunat în bulgări și este așezat pe un banc.⁶

Modelarea

După ce a fost “croit” lutul, meșterul îl așează în tipar pentru a-i da forma prin presare, folosind o bucată de pânză umedă. Materialul care prin presare depășea marginile formei era îndoit în interior, pentru a forma rama de asamblare a cahlei. Tiparul permite realizarea a 50-80 de cahle pe zi lutul

⁴ *Ibidem*, p. 16.

⁵ Georgeta Roșu, *Ceramica tradițională ...*, p. 47.

⁶ Georgeta Roșu, Ion Blăjan, *op. cit.*, p. 23-24; Nicolae Bucur, *Colecțiile de cahle din muzeele harghitene*, în “ANGVSTIA”, 14, 2010, p. 453.

fiind ținut în matriță aproximativ 4 minute. Pentru colțuri se confecționau forme din două scânduri așezate una lângă alta, în unghi drept.⁷

Uscarea

Această operațiune se realiza într-un loc lipsit de umezeală și ferit de acțiunea directă a razelor solare, pentru a fi evitată deformarea sau apariția unor crăpături în structura materialului. În timpul uscării obiectele, așezate inițial cu gura în jos, sunt mereu întoarse, pentru ca operațiunea să se petreacă uniform. Pasul următor consta în îndreptarea marginilor cu ajutorul unei pietre, o bucată de piele sau un vinclu metalic. Operațiunea se efectua pe o scândura de nuc sau stejar, perfect plană. Urmează finisarea cahlei pe spate, activitate care se realiza cu ajutorul unei bucăți de piele înmuiată în apă. Abia după aceea cahla era lăsată la uscat aproximativ 3 zile.⁸

Smălțuirea

Îndreptată și bine uscată, cahla este pregătită pentru smălțuire. Smălțul era preparat din litargă amestecată cu nisip bogat în cuarț, caolină și culori. Operațiunea de smălțuire necesită multă îndemnare și experiență. Stratul de smălț aplicat pe suprafața cahlei trebuia să fie subțire și egal, pentru a fi evitate exfolierile, crăpăturile sau alte accidente de ardere. Arderea este o operațiune importantă care se realiza în cuptoare clădite din pământ, pe un plan circular, cu un diametru de 2m și o înălțime de 1,20m. Pentru construirea lor se folosea piatra de râu care era mai apoi îmbrăcată cu un strat de lut.⁹

Pentru a colora cahlele, meșterii foloseau atât culori naturale cât și industriale. Astfel amestecau oxid de mangan cu smălț, obținând, în funcție de oxidul folosit, culori de la alb-gălbui la maro.

Smălțul verde se obținea dintr-o anumită argilă – “pământ alb”, oxid de plumb, piatră de cuarț arsă și oxid de aramă. Albastrul-cobalt îl procurau din comerț.¹⁰

Ornamentica

Iconografia cahlelor cuprinde reprezentări religioase, cavalierești, animaliere, vegetale sau geometrice.

⁷ Georgeta Roșu, *Ceramica tradițională ...*, p. 50.

⁸ Georgeta Roșu, Ion Blăjan, *op. cit.*, p. 24; Ana-Maria Gruia, *Povești la gura sobei. Catalog selectiv al colecției de cahle a Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2012, p. 20; Paraschiva Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova medievală (se. XIV-XVII)*, Muzeul Brăilei, Editura Istros, Suceava, 1999, p. 76.

⁹ Georgeta Roșu, Ion Blăjan, *op. cit.*, p. 25 -26; Paraschiva Victoria Batariuc, *op. cit.*, p. 79.

¹⁰ Georgeta Roșu, Ion Blăjan, *op. cit.*, p. 27.

Decorul cahlelor, realizat, în majoritatea cazurilor, în relief mai mult (bassorelief) sau mai puțin accentuat (mèplat), a fost obținut prin imprimare cu ajutorul tiparului, pentru sublinierea unor detalii fiind folosite incizia și excizia.¹¹

Temele preferate pentru decorul cahlelor au fost inspirate la început din sfera religioasă. De la mijlocul secolului al XVI-lea acestea se reduc, fiind înlocuite de reprezentările vegetale mai mult sau mai puțin stilizate, care spre sfârșitul veacului devin dominante.¹²

Începând din secolul al XVIII-lea, în Transilvania este atestată o nouă tehnică de decorare a cahlelor, folosită de maeștrii sași – “sgraffito cobalt”. După prima ardere cahla se acoperă cu un strat de oxid de cobalt. Când piesa era zvântată, se orna menta prin zgâriere cu un vârf de cuțit, eliminându-se pasta albastră în locurile în care trecea cuțitul. Urmau smălțuirea și a doua ardere, în timpul căreia smălțul se combina cu oxidul de cobalt. Piesa căpăta culoarea albastru intens, cu luciri metalice, ornamentul detașându-se ca o dantelă cizelată.¹³

Ornamentica, prin invenția ei de forme libere, de sine stătătoare, adesea mai presus de natură și de orice control al ei, prin născocirile ei liniare, prin ritmica și culorile utilizate, trebuie privită ca expresie directă, ca spovedanie și comunicare a uni duh.¹⁴

În alcătuirea unei sobe intrau 32 de cahle mari căroră le corespundeau un număr de cahle înguste pentru margini, colțuri, butoni de cahle și piesele care alcătuiau “coroana”. Cahlele erau amplasate în rânduri orizontale, compuse din piese cu aceeași înălțime. Pentru o mai bună stabilitate și un aspect plăcut, rândurile succesive nu corespundeau întotdeauna, fiecărui rost de cahle corespunzându-i mijlocul unei alte cahle.¹⁵

Clădite pe platformă de cărămidă sau piatră, sobele sunt formate dintr-o bază îngustă, o cameră de ardere, una de încălzire și un coronament în partea superioară. Camerele de ardere și de încălzire erau separate de o cornișă îngustă de cahle care forma o bordură. Coronamentul avea forma unui mic dom, din lut acoperit uneori de cahle simple, nedecorate, parțial ascunse

¹¹ Paraschiva Victoria Batariuc, Sergiu Haimovici, *Elemente animaliere pe cahle descoperite în Moldova*, în “Arheologia Moldovei”, XXVI, 2003, p. 146.

¹² Daniela Marcu Istrate, *Cahle din Transilvania și Banat de la începuturi până la 1700*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2004, p. 79.

¹³ Georgeta Roșu, Ion Blăjan, *op. cit.*, p. 27.

¹⁴ *Ibidem*, p. 46.

¹⁵ Ana-Maria Gruia, *op. cit.*, p. 13.

de cahle de coronament de diverse forme, de obicei triunghiulare. Din camera de încălzire pornea hornul, în general ascuns în spatele sobei.¹⁶

Apărută în secolul al XIII-lea, în sudul Germaniei, soba de cahle va cunoaște o evoluție spectaculoasă, marcată de marile curente ale vremii. Soba de cahle s-a răspândit treptat în acele teritorii unde rigorile climei o cereau și a parcurs un drum lung. De la o simplă instalație de încălzit se va transforma la o adevărată operă de artă.

Pe teritoriul României, cele mai vechi cahle, asemănătoare cu oalele de uz casnic, au fost descoperite în Transilvania, într-o locuință a coloniștilor germani de la Sighișoara, datând de la sfârșitul secolului al XIII-lea.¹⁷

Soba poate fi comparată cu o carte uriașă, care se adresa tuturor, atât celor care știau, dar mai cu seamă celor care nu știau să citească.

Cahlele reprezintă o firmitură de viață, prezentând preocupări, mentalități, o anumită stare materială și socială, fiind în același timp un produs utilitar, dar și o operă de artă.

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ Radu Popa, Gheorghe Baltag, *Documente de cultură materială orășenească în Transilvania din a doua jumătate a secolului al XIII-lea*, în "SCIVA", 31, 1980, 1, p. 44-47.

FNI

1. **Denumire:** cahlă;
2. **Zona:** Transilvania;
3. **Datare:** secolul al XIX-lea;
4. **Material și tehnică:** modelată prin presare manuală, din lut de oale frământat prin călcare, nisip, caolin, coloranți, smalt, ardere oxidantă. Decorul realizat în relief și prin pictare cu cornul;
5. **Culoare:** cărămiziu, verde;
6. **Dimensiuni:** L: 20cm, LA: 22cm, Grosime: 4cm;
7. **Descriere:** piesă pătrată cu decorul realizat în relief cu motive florale: floarea-soarelui, clopoței, lalea; motive fitomorfe: frunză, ramură, pomul vieții. Ornamentul central este un pom al vieții stilizat sub forma unui vas cu flori. Vasul de formă trapezoidală, este hașurat și încadrat în cele patru colțuri cu lalea stilizată și hașurată. Trunchiul arborelui se termină cu floarea-soarelui, care este încadrată de o parte și de alta de doi clopoței stilizați sub formă de inimă;
8. **Stare:** foarte bună.

FNI

1. **Denumire:** cahlă;
2. **Zona:** Transilvania;
3. **Datare:** secolul al XIX-lea;
4. **Material și tehnică:** modelată prin presare manuală, din lut de oale frământat prin călcare, nisip, caolin, coloranți, smalt, ardere oxidantă. Decorul realizat în relief și prin pictare cu cornul;
5. **Culoare:** cărămiziu, verde;
6. **Dimensiuni:** L: 21cm, LA: 23,5cm; G: 4cm;
7. **Descriere:** piesă dreptunghiulară, cu decor în relief, ornamentată cu motive fitomorfe: pomul vieții redat sub forma buchetului de flori. Ornamentele sunt redată într-un chenar. Decorul central este un pom al vieții sub forma unui vas cu flori. Vasul stilizat de forma unui "uu" întors și încadrat de o parte și de alta de două lalele. Buchetul se termină în partea de sus cu trei fire de lalele, frunze stilizate și de o parte și de alta floarea-soarelui stilizată sub forma unei rozete, simbol al veșniciei;
8. **Stare:** foarte bună.

FNI

1. **Denumire:** cahlă;
2. **Zona:** Transilvania;
3. **Datare:** secolul al XIX-lea;
4. **Material și tehnică:** modelată prin presare manuală, din lut de oale frământat prin călcare, nisip, caolin, coloranți, smalt, ardere oxidantă. Decorul realizat în relief și prin pictare cu cornul;
5. **Culoare:** cărămiziu, verde;
6. **Dimensiuni:** L:20cm; LA: 22cm; G: 4cm;
7. **Descriere:** piesă pătrată cu decorul realizat în relief cu motive florale: floarea-soarelui, clopoței, lalea; motive fitomorfe: frunză, ramură, pomul vieții. Ornamentul central este un pom al vieții stilizat sub forma unui vas cu flori. Vasul de formă trapezoidală, este hașurat și încadrat în cele patru colțuri cu lalea stilizată și hașurată. Trunchiul arborelui se termină cu floarea-soarelui, care este încadrată de o parte și de alta de doi clopoței stilizați sub formă de inimă;
8. **Stare:** foarte bună.

FNI

1. **Denumire:** cahlă;
2. **Zona:** Transilvania, Jud. Brașov, marfă de tip Drăușeni;
3. **Datare:** secolul al XIX-lea;
4. **Material și tehnică:** modelată prin presare manuală, din lut de oale frământat prin călcare, nisip, caolin, coloranți, smalt, ardere oxidantă. Decorul realizat în relief și prin pictare cu cornul;
5. **Culoare:** cărămiziu, alb-gălbui, albastru;
6. **Dimensiuni:** L:19,5cm, LA: 23cm, G: 4cm;
7. **Descriere:** piesă pătrată cu decorul realizat în relief cu motive florale: floarea-soarelui, clopoței, lalea; motive fitomorfe: frunză, ramură, pomul vieții. Ornamentul central este un pom al vieții stilizat sub forma unui vas cu flori. Vasul de formă trapezoidală, este hașurat și încadrat în cele patru colțuri cu lalea stilizată și hașurată. Trunchiul arborelui se termină cu floarea-soarelui, care este încadrată de o parte și de alta de doi clopoței stilizați sub formă de inimă;
8. **Stare:** foarte bună.

FNI

1. **Denumire:** cahlă;
2. **Zona:** Transilvania, jud. Mureș, Saschiz;
3. **Datare:** secolul al XIX-lea;
4. **Material și tehnică:** modelată prin presare manuală, din lut de oale frământat prin călcare, nisip, caolin, coloranți, smalt, ardere oxidantă. Decorul realizat în relief și prin pictare cu cornul;
5. **Culoare:** cărămiziu, alb-gălbui, albastru;
6. **Dimensiuni:** L:20cm, LA: 21cm, G: 4cm;
7. **Descriere:** piesă pătrată cu decor în relief, conturat apoi și prin pictare cu cornul. Motivele ornamentale sunt fitomorfe: pomul vieții și florale: lalea, floarea-soarelui. Un arbore al vieții stilizat, este sugerat de un vas în care se află un buchet de flori. Buchetul este alcătuit din trei flori ale soarelui și patru lalele;
8. **Stare:** foarte bună.

FNI

1. **Denumire:** cahlă;
2. **Zona:** Transilvania, jud. Mureș, Saschiz;
3. **Datare:** secolul al XIX-lea;
4. **Material și tehnică:** modelată prin presare manuală, din lut de oale frământat prin călcare, nisip, caolin, coloranți, smalt, ardere oxidantă. Decorul realizat în relief și prin pictare cu cornul;
5. **Culoare:** cărămiziu, alb-gălbui, albastru;
6. **Dimensiuni:** L:20cm, LA: 21,5cm; G: 4cm;
7. **Descriere:** piesă pătrată cu decor în relief, conturat apoi și prin pictare cu cornul. Motivele ornamentale sunt fitomorfe: pomul vieții și florale: lalea, floarea-soarelui. Un arbore al vieții stilizat, este sugerat de un vas în care se află un buchet de flori. Buchetul este alcătuit din trei flori ale soarelui și patru lalele;
8. **Stare:** bună.

FNI

1. **Denumire:** cahlă;
2. **Zona:** Transilvania, jud. Sibiu, Agnita;
3. **Datare:** secolul al XVIII-lea;
4. **Material și tehnică:** modelată prin presare manuală, din lut de oale frământat prin călcare, nisip, caolin, coloranți, smalt, ardere oxidantă. Decorul realizat în relief și prin pictare cu cornul;
5. **Culoare:** cărămiziu, verde;
6. **Dimensiuni:** L: 21,5cm, LA: 21,5cm, G: 4cm;
7. **Descriere:** piesă pătrată, cu decor în relief, ornamentată cu motive florale, fitomorfe: pomul vieții, și motive geometrice. În centrul câmpului ornamental este plasat pomul vieții stilizat sub forma vasului cu flori. Buchetul este alcătuit din lalele și margarete. Vasul cu flori este încadrat de o arcadă care se sprijină pe două coloane;
8. **Stare:** foarte bună.

FNI

1. **Denumire:** cahlă;
2. **Zona:** Transilvania;
3. **Datare:** secolul al XIX-lea;
4. **Material și tehnică:** modelată prin presare manuală, din lut de oale frământat prin călcare, nisip, caolin, coloranți, smalt, ardere oxidantă. Decorul realizat în relief și prin pictare cu cornul;
5. **Culoare:** cărămiziu, alb-gălbui, albastru;
6. **Dimensiuni:**
7. **Descriere:** piesă pătrată cu decor în relief, ornamentată cu motive fitomorfe: pomul vieții, și motive florale: lalea, floarea-soarelui. Decorul sugerează pomul vieții stilizat sub forma unui vas de flori, cu tulpina comună și 7 rădăcini (modelul iranian). Rădăcinile sunt încadrate de două lalele. În registrul superior al cahlăi este dispusă o lalea încadrată de două flori cu câte trei petale mari și două mici. Din tulpina lalelei își au punctul de plecare două flori floarea-soarelui;
8. **Stare:** foarte bună.

FNI

- 1. Denumire:** cahlă;
- 2. Zona:** Transilvania;
- 3. Datare:** secolul al XIX-lea;
- 4. Material și tehnică:** modelată prin presare manuală, din lut de oale frământat prin călcare, nisip, caolin, coloranți, smalt, ardere oxidantă. Decorul realizat în relief și prin pictare cu cornul;
- 5. Culoare:** cărămiziu, maro;
- 6. Dimensiuni:** L: 21,5cm, LA: 21,5cm, G: 4cm;
- 7. Descriere:** piesă pătrată, cu decor brocat dispus în rețea, ornamentată cu motive florale și geometrice: romb. O rețea alcătuită din cinci casete romboidale acoperă suprafața piesei. În fiecare casetă sunt înscrise flori cu cinci petale;

8. Stare: bună.

NI 1524

- 1. Denumire:** olan de cornișă de sobă;
- 2. Zona:** Transilvania;
- 3. Datare:** secolul al XIX-lea;
- 4. Material și tehnică:** modelată prin presare manuală, din lut de oale frământat prin călcare, nisip, caolin, coloranți, smalt, ardere oxidantă. Decorul realizat în relief și prin pictare cu cornul;
- 5. Culoare:** alb-gălbui, albastru;
- 6. Dimensiuni:** L:22, LA: 9cm
- 7. Descriere:** piesă dreptunghiulară, decorată în relief, prin pictare cu cornul și decuparea lutului crud, cu motive florale, motive scheomorfe: "cârligul ciobanului" și motive geometrice: punctul. Decorul este dispus în două registre: în cel inferior sunt amplasate două "cârlige" ale ciobanului, iar în cel superior sunt dispuse flori cu petale în relief și cu marginile crestate. Baza piesei este conturată cu un șir de puncte dispuse orizontal;
- 8. Stare:** bună.

NI 3197

1. **Denumire:** cahlă;
2. **Zona:** Transilvania;
3. **Datare:** secolul al XVIII-lea;
4. **Material și tehnică:** modelată prin presare manuală, din lut de oale frământat prin călcare, nisip, ardere oxidantă;
5. **Culoare:** cărămiziu
6. **Dimensiuni:** L: 25cm, LA: 22cm, G: 4cm;
7. **Descriere:** piesă dreptunghiulară cu decor în relief, ornamentată cu motive fitomorfe: pomul vieții redat sub forma buchetului de flori. Ornamentele sunt amplasate într-un chenar. În cele doua vase, cu toartă în formă de "S" sunt amplasate două buchete alcătuite din flori cu frunze stilizate. Între cele două vase este realizat un vas stilizat cu aspect de inimioară, frunze și flori. Piesa prezintă un chenar pe margine;
8. **Stare:** foarte bună.

NI 3198

1. **Denumire:** cahlă;
2. **Zona:** Transilvania;
3. **Datare:** secolul al XVIII-lea;
4. **Material și tehnică:** modelată prin presare manuală, din lut de oale frământat prin călcare, nisip, ardere oxidantă;
5. **Culoare:** cărămiziu;
6. **Dimensiuni:** L: 25cm, LA: 22cm, g: 4cm;
7. **Descriere:** piesă dreptunghiulară cu decor în relief, ornamentată cu motive fitomorfe: pomul vieții redat sub forma buchetului de flori. Ornamentele sunt amplasate într-un chenar. În cele doua vase, cu toartă în formă de "S" sunt amplasate două buchete alcătuite din flori cu frunze stilizate. Între cele două vase este realizat un vas stilizat cu aspect de inimioară, frunze și flori. Piesa prezintă un chenar pe margine;
8. **Stare:** foarte bună.

NI 3199

1. **Denumire:** cahlă;
2. **Zona:** Transilvania;
3. **Datare:** secolul al XIX-lea;
4. **Material și tehnică:** modelată prin presare manuală, din lut de oale frământat prin călcare, nisip, ardere oxidantă;
5. **Culoare:** cărămiziu;
6. **Dimensiuni:** L: 27cm, LA: 16,5cm;
7. **Descriere:** piesă dreptunghiulară, bombată, cu un decor realizat în relief cu motive florale. Ornamentul central este o vază cu două toarte sub formă de "s". Buchetul cu flori are la centru o floare cu cinci petale, încadrată de o parte și alta de două fire de lalele și la bază frunze hașurate;
8. **Stare:** foarte bună.

NI 3289

1. **Denumire:** cahlă;
2. **Zona:** Transilvania;
3. **Datare:** secolul al XIX-lea;
4. **Material și tehnică:** modelată prin presare manuală, din lut de oale frământat prin călcare, nisip, caolin, coloranți, smalt, ardere oxidantă. Decorul realizat în relief și prin pictare cu cornul;
5. **Culoare:** cărămiziu, verde;
6. **Dimensiuni:** L: 20cm, LA: 22,5cm, G: 4cm;
7. **Descriere:** piesă pătrată, cu decor brocat dispus în rețea, ornamentată cu motive florale și geometrice: romb. O rețea alcătuită din cinci casete romboidale acoperă suprafața piesei. În fiecare casetă sunt înscrise flori cu câte 4 petale stilizate;
8. **Stare:** bună.

cahlă are dispus pe colțul text al cahlăi o floarea-soarelui flancată de două frunze stilizate. Compoziția prezintă pe colț o inimă stilizată.

NI 9854

Denumire: Soba de cahlă din Turnul cu Ceas;

Descriere: formă patrulateră, prezintă cahlă smălțuite, pe fiecare element sunt reliefate și pictate motive florale (lalea și floarea-soarelui) și vegetale; motive fitomorfe: pomul vieții. Prezintă o cromatică albastră pe fond general alb; soba este elevată pe o structură patrulateră, pe un picior metalic. Cahlăle sunt împărțite pe două registre. Boldul de sobă are un ornament central cu un buchet compus dintr-o lalea încadrată de două flori cu câte trei petale. Pe două dintre laturi are inscripția "18 62". Colțul de

THE TILE-THE STORY OF THE STOVE. TILE COLLECTION OF SIGHIȘOARA HISTORY MUSEUM

(Abstract)

Appeared in the 13th century, in southern Germany, the tile stove will experience a spectacular evolution, marked by the great currents of the time. The tile stove gradually spread to those territories where the rigors of the climate demanded it and went a long way. From a simple heating installation it will turn into a real work of art.

On the Romanian territory, the oldest tiles, similar to household pots, were discovered in Transylvania, in a house of the German settlers from Sighișoara, dating from the end of the 13th century.

The stove can be compared to a huge book, which was addressed to everyone, both those who knew, but especially those who did not know how to read.

Tiles represent a firm life, presenting concerns, mentalities, a certain material and social state, being at the same time a utilitarian product, but also a work of art.

Cuvinte cheie: olar, lut, sobă, cahle, ornamente.

Key words: potter, clay, stove, tiles, ornaments.

BANCNOTE AUSTRIECE DIN ANUL 1848 AFLATE ÎN COLECȚIA MUZEULUI DE ISTORIE SIGHIȘOARA

Mircea-Radu Iacob

La 1 iunie 1816, a fost înființată, după modelul francez și englez, Banca Națională a Austriei, un organism privilegiat. Organizată ca o societate pe acțiuni independentă, aceasta a primit privilegiul de a emite bancnote. Inițial, acțiunile sale au fost subscrise la casieriile băncii și au servit nu numai pentru a strânge capital, ci și pentru a colecta “moneda vieneză”. Răscumpărarea biletelor de anticipație a început la 1 iulie 1816. Din 26 mai 1818, banca a fost prima societate pe acțiuni cotate la Bursa de Valori din Viena, iar din 1820 și la Bursa de Valori din Frankfurt. Mult timp a rămas singura societate pe acțiuni cotate la bursă și abia după ce s-a intensificat industrializarea a avut loc un adevărat boom bursier.¹

Primele bancnote emise de Banca Națională au fost denumite în guldeni conform convențiilor monetare și au fost produse cu cupiuri de 5, 10, 25, 50, 100, 500 și 1000 de guldeni.

Pentru a consolida încrederea în noile bancnote, banca a garantat că acestea puteau fi schimbate oricând cu monede de argint. În 1818, 74,6% din bancnotele aflate în circulație erau acoperite cu argint. Până în 1831, rata de acoperire a scăzut la 10,3 %. Această scădere foarte accentuată a acoperirii a fost legată de finanțele statului, care au fost supuse în mod repetat la presiuni din cauza diferitelor crize. Când apărea o astfel de criză, guvernul era fericit să reamintească Băncii Naționale de “obligațiile patriotice” și să ceară avansuri din trezoreria statului. În 1820, aceasta se ridica la 20 de milioane, în 1821 la 30 de milioane, iar în 1831 la 12 milioane de guldeni. Cu toate acestea, banca a reușit să mențină creșterea banilor în limite rezonabile.

Începând cu 1820, măsurile luate au început să își facă efectul și s-a observat o creștere economică. Odată cu începutul erei căilor ferate, în 1837, revoluția industrială a luat amploare în Austria. În special zona metropolitană a Vienei a profitat de aceasta, o treime din industria alpină și o optime din cea cisleithaniană a vremii, a fost creată aici.²

Schimbările socio-economice au început să se producă, numărul de lucrători salariați a crescut vertiginos și a dus la o trecere de la munca agricolă la cea industrială.

¹ *Geld Museum der Oesterreichischen Nationalbank, Zweite Fassung, Oesterreichische Geldgeschichte. Vom Mittelalter bis zum Euro*, 2020, Viena p. 58.

² *Ibidem*, p. 60.

Până în 1847, “moneda vieneză” a fost retrasă aproape în întregime de către Banca Națională. Cu toate acestea, după consolidarea cu succes a sistemului monetar, revoluția din 1848 a adus noi turbulențe.

La 13 martie, a fost convocat parlamentul Austriei Inferioare. Petițiile rămăseseră fără răspuns, motiv pentru care studenții au organizat o mare demonstrație în fața clădirii parlamentului din Herrengasse. Sub conducerea doctorului Adolf Fischhof și a lui Max Goldner - care a dat citire discursului lui Kossuth - demonștrării au ocupat Landhaus. În cursul după-amiezii, li s-au alăturat membri ai clasei muncitoare, care la acea vreme era încă foarte puțin organizată. Au avut loc ciocniri cu armata, în urma cărora au murit 50 de persoane de partea demonștrătorilor. Dar, încă de la orele serii, victoria revoluționarilor era asigurată - Metternich a demisionat și a zburat în Anglia.³ A doua zi, studenții s-au înarmat din stocurile Arsenalului Armurăriei. A fost înființată legiunea academică, a fost permisă formarea unei gărzi naționale, care, printre altele, a preluat și paza clădirii Băncii Naționale, a fost abolită cenzura și a fost adoptată o lege a presei libere.

La 15 martie, împăratul Ferdinand a promis solemn acordarea unei constituții. Odată cu formarea Ministerului de Stat “Kolowrat”, cu componența următoare; Freiherr von Pillersdorf ca ministru de Interne, baronul von Kubeck ca ministru de Finanțe, contele Taaffe pentru Justiție și contele de Latour ca ministru de Război, prima fază a revoluției de la 1848 a fost finalizată.

Banca Națională a Austriei a reușit să își mențină în totalitate operațiunile în zilele critice. În ceea ce privește plata facturilor, a fost suficient un moratoriu pe termen scurt - între 14 și 20 martie. Cea mai dificilă problemă pentru conducerea băncii a fost să contracareze declinul constant al tezaurului de metal. În cadrul ședințelor de conducere din 16, 26 și 28 martie, au fost discutate toate planurile oficiale, de la închiderea mai multor casierii până la încetarea schimbului de bancnote pe monede și decretarea cursului de schimb obligatoriu în întreaga monarhie. În plus, vești deosebit de îngrijorătoare au venit din teritoriile italiene și boeme. În primul rând, s-a decis suspendarea transporturilor de bani către Trieste și acordarea de credite extraordinare proprietarilor de filaturi și țesătorii din Boemia, care urmau să fie puse la dispoziție pentru mărfurile lor prin intermediul biroului de garanție de la Praga, în schimbul unei garanții pentru mărfuri.

Cel mai important punct de pe ordinea de zi – “Măsuri în legătură cu declinul semnificativ și continuu al tezaurului de metal” - nu a fost dezbătut

³ *Oesterreichische Notenbank 1816-1966 Geschicht der Oesterreichischen Noteninstituts*, Editura Oesterreichische Nationalbank Hausdruckerei Viena, 1966, p. 52.

până la ședința din 30 martie. Primul punct a fost acela de a decide dacă o interdicție generală a exporturilor de monede ar putea atinge obiectivul.

Părerile au fost împărțite. Directorul Freiherr von Sina a luat o poziție fermă împotriva unei astfel de interdicții de export: “Cum ar trebui să plătim articolele străine care ne sunt indispensabile, de exemplu, medicamentele, când avem o balanță de plăți pasivă? O astfel de interdicție nu ar face decât să ne distrugă creditul în străinătate, frica și neîncrederea ar fi sporite, fără a obține mai mult decât un paliativ insuficient”.⁴

Toate acestea sunt minciuni, doar vorbe; dar timpul pentru înșelăciune a trecut, doar faptele sunt valabile”, a răspuns directorul von Schloissnigg. Ceea ce statul are nevoie urgentă pentru plățile externe, a continuat el, trebuie plătit în ciuda tuturor interdicțiilor de export. Acum, în cursul lunii martie, s-au pierdut 13 milioane în argint, iar fără o interdicție de export, alte 15 milioane vor fi aruncate în viitorul apropiat.

Având în vedere că guvernatorul Freiherr von Lederer și secretarul general von Salzmänn erau, de asemenea, destul de sceptici cu privire la proiect - Salzmänn era în favoarea suspendării simultane a înlocuirii - proiectul nu a fost considerat un succes.

Întrucât guvernatorul Freiherr von Lederer și secretarul general von Salzmänn erau, de asemenea, destul de sceptici cu privire la acest proiect - Salzmänn era în favoarea suspendării simultane a schimbului valutar - s-a decis să se lase decizia în seama administrației financiare.

Direcția s-a reunit acum în mod permanent. Încă de la 1 aprilie, a trebuit să își modifice decizia în sensul că nu mai putea fi evitată interdicția temporară a exportului de argint bătut de pe teritoriul vamal indian. Autoritățile fiscale au fost rugate să emită o astfel de interdicție pentru perioada până la sfârșitul lunii iunie 1848. A doua zi, această măsură a fost extinsă și la aur.

În curând a devenit evident că avertismentele pe care opoziția le lansase în cadrul conducerii băncii erau pe deplin justificate: Măsura izolată a fost o lovitură în apă - goana după casele de marcat din Viena și din provincie a continuat nestingherită. Situația extraordinară creată de tulburările politice a necesitat măsuri mai drastice.

În plus, evoluția ulterioară a evenimentelor politice nu a fost deloc potrivită pentru a avea un efect calmant asupra economiei. În special, constituția din 25 aprilie, o creație a lui Freiherr von Pillersdorf, a stârnit nemulțumirea generală, deoarece a fost “împusă” poporului. Acesta era puternic centralizat și se baza pe un sistem bicameral. Cu toate acestea, dreptul de vot în Camera Deputaților era foarte limitat, iar clasa muncitoare și

⁴ *Ibidem*, p. 53.

cei care aveau nevoie de sprijin erau excluși. Pe de altă parte, trebuie subliniat faptul că principiile drepturilor omului din constituțiile republicane americane și franceze apar deja în principiu în acest document.⁵

În ciuda progreselor extraordinare în comparație cu condițiile din luna martie a anului trecut, nemulțumirea a crescut din ce în ce mai mult. Deputații Gărzilor Naționale, studenții și muncitorii au cerut, într-un limbaj din ce în ce mai amenințător, retragerea constituției impuse și convocarea unui Reichstag constituant pe baza votului universal și direct. La 15 mai, în Hofburg, la Viena, au intrat “petiții de furtună”, în care aceste revendicări au fost formulate în forma finală. Baricadele au început să fie construite din nou, ca în zilele din martie - și din nou guvernul a cedat. A fost de acord cu revizuirea legii electorale și cu eliminarea celei de-a doua camere. Odată cu formarea unui comitet de securitate format din Bilrgern, Gărzile Naționale și studenți, sub președinția doctorului lui Adolf Fischhof, a doua fază a Revoluției vieneze s-a încheiat. Sub impresia evenimentelor din 15 mai, împăratul Ferdinand a fugit din Viena și și-a stabilit reședința la Innsbruck.

Evenimentele dramatice din aceste zile au avut un impact puternic asupra conducerii Băncii Naționale. Cu toate acestea, nu se poate spune că managementul băncii a fost în concordanță cu situația, deoarece a încercat să mute responsabilitatea de la sine și să o transfere către ministrul de finanțe. Desigur, de independența institutului nu se mai vorbea de mult timp, dar acum se ajunsese la punctul în care conducerea a cerut de urgență noului ministru de finanțe Krauj “să dea o instrucțiune specifică pentru procedura ulterioară în ceea ce privește ministerele, pentru a preveni calamități grave”. Aceștia au trebuit să suporte un răspuns corespunzător din partea ministrului de finanțe, care a scris la 30 aprilie 1848 că nu putea “să indice conducerii băncii o altă conduită în ceea ce privește schimbul de bancnote decât cea care rezultă din statut și din promisiunea de plată în numerar clar exprimată în fiecare bancnotă”.

Părea deosebit de urgentă refacerea comorii de metal topit. Unul dintre directori a fost trimis la Londra, unde a reușit să achiziționeze aproximativ 30.000 de ducați în aur cu un agio de 8-90/o. Cu toate acestea, cel de-al doilea extras de cont bancar, datat 25 aprilie, arăta o pierdere a comorii metalice de peste 18 milioane de guldeni. În același timp cu declarația a apărut și un comentariu în care conducerea anunța că a pus recent sub sechestru 45 de milioane de guldeni din avansurile trezoreriei centrale, pentru care, însă, salina Gmunden a fost pusă la dispoziția sa de către administrația financiară ca garanție ipotecară.

⁵ *Ibidem*, p. 54.

La 18 mai, noul guvernator al băncii, Josef Mayer Ritter von Gravenegg, și-a preluat funcția. El s-a aflat într-o situație sumbră, pentru că vistieria trezoreriei scădea de la o zi la alta fără întrerupere. Conducerea a decis mai întâi, să limiteze suma de bani schimbată la trezoriile provinciale la 25 de guldeni. Oficialii au fost instruiți să spună publicului că banca trebuie să își păstreze rezervele de argint pentru nevoile armatei și că noul argint cumpărat din străinătate era deja pe drum. În plus, conducerea băncii a decis să emită bancnote de valoare nominală mică, de 1 și 2 guldeni.⁶

Această măsură a rămas, de asemenea, inefficientă. O declarație publică a comitetului angroșiștilor privați imperiali și regali și a Asociației Comerciale a Austriei Inferioare de a accepta fără întrerupere bancnotele Băncii Naționale a Austriei privilegiate pentru toate plățile la valoarea lor nominală integrală nu a primit niciun fel de atenție. La 21 mai, conducerea băncii a decis să extindă limita de 25 de florini pe partid la Viena. În același timp, a emis un anunț care a arătat orice, dar nu a fost deloc abil în relația cu publicul. În acest anunț, Direcția - deși acest lucru fusese deja făcut la 20 aprilie - sublinia încă o dată că i s-a “atribuit o ipotecă în valoare de 45 de milioane de florini asupra salinei Gmunden în vederea consolidării” și că “trimisese deputați în locurile de comerț din străinătate pentru a lua un împrumut în aur sau argint în schimbul unui gaj al ipotecilor desemnate”. Anunțul a continuat după cum urmează:

“Panica a cuprins toate comunitățile, iar oamenii se prezintă constant la ghișeele băncilor pentru a schimba bancnote”.

Nu a fost de mirare că “panica” admisă de conducerea băncii a devenit și mai mare, astfel încât Banca Națională s-a simțit obligată să recurgă la ultima soluție imediat după nefericitul miting. Guvernului i s-a cerut să impună un curs de schimb forțat pentru bancnotele Băncii Naționale a Austriei. Se făcuse o breșă în structura Institutului, care sfidase toate furtunile din cei aproape 32 de ani de existență. Cu toate acestea, trebuie să recunoaștem că nicio bancă centrală din lume nu ar fi fost capabilă să reziste panicii din mai 1848 fără restricții.

După emiterea bancnotelor de 1 și 2 guldeni, publicul a recurs la ciudatul procedeu de a împărți primele bancnote în două, respectiv patru părți. Banca nu numai că a acceptat piesele de bancnotă pentru schimb fără alte formalități, dar a încredințat această operațiune mai multor comercianți din suburbiile Vienei, plătind un comision de $\frac{1}{4}$ până la $\frac{1}{40}$ o.

Pentru a facilita și mai mult traficul la scară mică, autoritățile fiscale au emis “bancnote de monetărie” de 10 și 6 kreuzer, un fel de bani de urgență.

⁶ *Ibidem*, p. 55.

De asemenea, a fost consolidată emisiunea de monede parțiale de 2 și 1 kreuzer în cupru și de 6 kreuzer în argint, acestea din urmă cu finețe redusă.

Starea Băncii Naționale a Austriei la 30 mai 1848 a arătat devastarea pe care evenimentele politice au provocat-o în tezaurul ei. Aceasta s-a ridicat la doar 21 940 147 de florini, față de 65 058 351 la 29 februarie și 35 032 030 la 25 aprilie. Rata de acoperire la sfârșitul lunii mai a fost de 12.340/o.⁷

Începând cu iunie 1848, conducerea băncii a protestat în mod repetat împotriva eforturilor Ungariei de a deveni independentă, care vizau, de asemenea, menținerea separării. Ministrul ungar de finanțe a informat Banca Națională cu privire la intenția sa de a emite pe cont propriu bancnote de 1 și 2 florini. Banca Națională nu a putut face nimic împotriva acestei amenințări serioase la adresa privilegiului său decât să trimită o scrisoare de protest către Ministerul de Finanțe din Ungaria.

În Ungaria, Dieta nou aleasă a decis să ridice trupele naționale Honved și să emită propria monedă de hârtie, nota Kossuth.

Doar din Italia au venit vești mai plăcute. La 25 iulie, Radetzky a fost victorios în fața regelui Carol Albert al Sardiniei la Custoza. Comandantul austriac, despre care Grillparzer a spus la vremea respectivă: “În tabăra ta este Austria”, și-a făcut intrarea în Milano. Această victorie a declanșat un val de optimism, care s-a reflectat, printre altele, în decizia Băncii Naționale de a suspenda temporar achizițiile de argint de la Londra și Frankfurt am Main. Totuși, starea de spirit favorabilă a fost considerabil atenuată de veștile din Ungaria. Nu numai că protestul băncii împotriva emiterii propriilor sale bancnote maghiare nu a primit niciun răspuns, dar la 17 august a trebuit să se constate că aceste bancnote fuseseră deja emise și că bancnotele austriece de 1 și 2 guldeni nu mai erau acceptate de trezoreriile publice. Ca măsură preliminară de contracarare, conducerea băncii a dat instrucțiuni casierilor săi din Ungaria să refuze să accepte bancnote maghiare, invocând încălcarea privilegiului bancar de către guvernul de acolo. Curând, în sfera politică din Ungaria a avut loc o cotitură foarte gravă. Ludwig Kossuth a preluat conducerea guvernului la 12 septembrie; contele Lambert, guvernatorul numit de Viena, a fost asasinat.

La 3 octombrie, împăratul a dizolvat Dieta maghiară, a declarat starea de asediu asupra țării și l-a numit pe banul Croației, Jellacic, în calitate de guvernator și comandant-șef al tuturor trupelor imperiale din Ungaria. Banca Națională a dat instrucțiuni tuturor trezoreriilor băncilor maghiare “să ia toate

⁷ *Ibidem*, p. 57.

măsurile de care dispun pentru a asigura fondurile băncii în cazul unui eventual pericol”⁸.

Sfârșitul trist al revoluției de la 1848 a început la 6 octombrie, când un batalion de grenadieri din garnizoana din Viena a refuzat să mărșăluiască împotriva maghiarilor răzvrățiți, la ordinul contelui Latour, ministrul de război. Gărzile Naționale, studenți și muncitori s-au alăturat acestui batalion, care a fost atacat de trupele regulate. Au avut loc lupte sângeroase în centrul orașului, în special la Taborbrücke, Stephansplatz și Am Hof, unde mulțimea generalizată a intrat în Ministerul de Război și l-a asasinat pe ministrul de război nemulțumit, contele Latour, în ciuda intervenției personale a președintelui Reichstagului, Smolka. Acest act a aruncat o umbră grea asupra revoluției. A doua zi, împăratul a părăsit din nou Viena pentru a se stabili la Olmütz. Înainte de a face acest lucru, el a emis un manifest adresat poporului austriac, invitându-l să lupte împotriva “criminalilor și incendiatorilor din Viena”. Într-o alocuțiune, rostită pe un ton laș, Reichstagul și-a exprimat aprobarea față de asasinarea lui Latour, dar s-a declarat singurul reprezentant al poporului austriac care să fie permanent și indisolubil.

Încă din 11 octombrie, Banul Jellacic se afla cu o armată de 50.000 de oameni la sud de Viena. La 20 octombrie, a apărut și prințul Winchidgratz, care venise de la Praga, a declarat starea de asediu și a cerut capitulare necondiționată. Apărătorii Vienei, sub conducerea lui Messenhauser, au refuzat această cerere. Luptele dificile și pline de evenimente au durat o săptămână, până când situația a fost declarată fără speranță pe 29 octombrie și s-a decis capitularea orașului. Dar, în ultimul moment, luptele s-au aprins din nou, deoarece dividendul minim a fost considerat un “dividend normal”, motiv pentru care în articolul 11 din statut a fost fixat la 30 de guldeni pe an. În cazul în care, după acoperirea acestei sume, mai rămânea ceva disponibil din profiturile băncii, jumătate din această sumă urma să fie distribuită acționarilor, în timp ce cealaltă jumătate urma să fie utilizată pentru crearea unui fond de rezervă.⁹

În concluzie bancnotele de 1 și 2 guldeni au fost emise de statul austriac pentru a acoperi cheltuielile militare, din timpul revoluției din anul 1848 de pe teritoriile sale.

Mai jos vom descrie bancnotele de 1 gulden și de 2 guldeni aflate în patrimoniul muzeului.

Fig. 1 Descriere Nr. INV.5015

⁸ *Ibidem*, p. 59.

⁹ *Ibidem*, p. 60.

Dimensiune: 74 x 126 mm.

Hârtie: albă.

Filigran: fără

Desenator: Peter Johann Nepomuk Geiger

Descriere Avers:

În partea de sus chipul Austriei cu coroană murală, sub gâtul ei o cunună de laur, în părți ornament vegetal, deasupra cifra 1 înconjurat de frunze, dedesubt pe 9 rânduri cu litere mari Ein Gulden, dedesubt Die priv. Oesterreichische, National-Bank, bezahlt dem Uiberbringen gegen diese Anweisung, Einen Gulden Silbermunze, nach dem Conventions-Fusse, Für die privilegirte oesterreichische, National-Bank, pe ultimul rând Wien den 1 July 1848 și semnătura directorului băncii, dedesubt stema Austriei, în stânga și dreapta în cerc vegetal textul penalității și Ein Gulden scris pe zece rânduri.

Descriere Revers: fără

Fig. 2 Descriere

Nr. INV.5015

Dimensiune: 74 x 126 mm.

Hârtie: albă.

Filigran: fără

Desenator: Peter Johann Nepomuk Geiger

Descriere Avers:

În partea de sus chenar cu desen Guillot, cifra 2 apărând de 3 ori, în părți chipul zeiței Minerva și al eroului Hercule, și chipul Austriei cu coroană murală, sub gâtul ei o cunună de laur, dedesubt pe 6 rânduri cu litere mari Zwei Gulden, dedesubt Die priv. Oesterreichische, National-Bank, bezahlt dem Uiberbringen gegen diese Anweisung, Zwei Gulden Silbermunze, nach dem Conventions-Fusse, Für die privilegirte oesterreichische, National-Bank, pe ultimul rând Wien den 1 July 1848 și semnătura directorului băncii, dedesubt stema Austriei, în stânga și dreapta în cerc vegetal textul penalității și Zwei Gulden scris pe 8 rânduri.

Descriere Revers: fără

**AUSTRIAN BANKNOTES FROM 1848 IN THE COLLECTION OF SIGHIȘOARA
HISTORICAL MUSEUM
(Summary)**

The military expenditure caused by the revolution of 1848 led to a decrease in the treasury of the Austrian National Bank. It was decided to issue 1 and 2 gulden to counter this.

After the issue of the 1 and 2 gulden banknotes, the public resorted to the strange procedure of dividing the first banknotes into two and four parts respectively. In conclusion, the 1 and 2 gulden banknotes were issued by the Austrian state to cover military expenses during the 1848 revolution on its territories.

Cuvinte cheie: bancnote, Austria, 1 gulden, 2 guldeni, revoluție.

Keywords: banknotes, Austria, 1 gulden, 2 gulden, revolution

Ilustrații

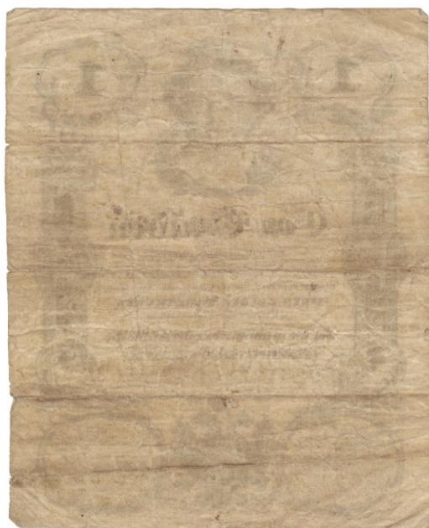

Fig. 1

Fig. 2

TREI PUȘTI DE TIR AFLATE ÎN COLECȚIA MUZEULUI DE ISTORIE SIGHIȘOARA*

Adonis P. Mihai

O parte considerabilă din colecția de arme a Muzeul de Istorie din Sighișoara este expusă la parterul imobilului din Piața Muzeului nr. 2 și cuprinde în cele patru săli ale sale, atât arme albe cât și arme de foc.

În prezentul articol ne propunem să examinăm trei puști de tir cu percuție aflate în această colecție, databile în anii '60-'80 ai secolului al XIX-lea. Alegerea acestor arme nu a fost una întâmplătoare. În acest an (2021) s-au împlinit 155 de ani de la întemeierea *Asociației de Tir din Sighișoara/Der Schässburger Schützenverein* (8 februarie 1866). Am considerat ca fiind important acest moment pentru istoria orașului și am dorit să îl marcăm printr-un material legat de armele de tir aflate în patrimoniul nostru muzeal.

De-a lungul timpului, unii vizitatori care au trecut pragul Expoziției de Arme s-au putut întreba care este legătura acestor arme de tir cu orașul Sighișoara? Cine le-a realizat? Când au fost folosite și de către cine? Ce caracteristici speciale au această categorie de arme de foc?

În rândurile de mai jos dorim să răspundem la aceste întrebări și să accentuăm importanța majoră pe care obiectele (*artefactele*) din epocile anterioare o pot avea pentru înțelegerea trecutului. Prin analizarea și cercetarea acestora se conturează o imagine nouă privind viața oamenilor de odinioară, iar obiectele pot fi considerate, în cele din urmă, ca fiind una din modalitățile de a povesti trecutul.² Înțelegerea ideilor și a cunoștințelor, a evenimentelor și a acțiunilor, precum și a obiectelor de altădată ne permite astăzi să scriem despre vremurile de mult apuse. Scriitorul și profesorul englez Graeme K. Talboys afirma, într-una din lucrările sale, că putem obține un număr impresionant de informații în legătură cu trecutul prin intermediul obiectelor materiale, "*care sunt produsul combinat a ceea ce facem și a ceea ce gândim.*" [...] *De aceea și suntem dispuși într-o bună măsură să ne înțelegem pe noi înșine și pe ceilalți, precum și momentele pe care le-am trăit, prin intermediul obiectelor materiale asociate acestora.*"³

* Prezentul articol are la bază prezentarea susținută în *Sala Festivă a Primăriei Municipiului Sighișoara* la data de 28 iunie 2021, cu ocazia aniversării a 122 de ani de la deschiderea pentru prima dată a porților *Muzeului Alt-Schäßburg* (24 iunie 1899).

² Susan M. Pearce, *Objects as meaning; or narrating the past* în vol. *Interpreting objects and collections*. Edited by Susan M. Pearce, London and New York, Routledge, 1994, p. 21.

³ Graeme K. Talboys, *Museum Educator's Handbook*, Second edition, Aldershot, Ashgate Publishing Co., 2005, p. 6-7. Tot în completarea acestei idei, profesoara britanică de studii muzeale, Eilean Hooper Greenhill considera că "[...] *the function of the museum is to*

În evoluția armelor de foc există trei mari categorii de mecanisme de dare a focului: cu fitil, cu cremene și cu percuție. Din această ultimă categorie fac parte și puștile de tir din colecția noastră.

Pastorul scoțian Alexander James Forsyth (1768-1843) este considerat a fi inventatorul mecanismului de dare a focului cu percuție. Acesta a brevetat în anul 1807 un sistem de aprindere bazat pe o “*pulbere detonatoare*”, care avea în componența sa și clorură de potasiu.⁴ Ulterior pulberea detonatoare a fost înlocuită cu o capsă care conținea fulminat de mercur. Această substanță chimică detona violent în momentul lovirii capsei de către cocoșul percutor exterior.

Tirul, sportul prin care se trăgea la ținte cu diferite tipuri de arme de foc (puști, pistoale) are o istorie relativ timpurie. Înaintea inventării și folosirii armelor de foc (sec. al XIV-lea) se trăgea la țintă cu arcul sau cu arbaleta. Armele de foc au fost folosite mai întâi în conflictele armate și mai apoi la întrecerile sportive, precum vânătoarea. Cea mai veche “*competiție de tragere*” este considerată a fi cea care a avut loc la Eichstätt (Bavaria) în anul 1477, când trăgătorii au folosit probabil arme cu mecanisme de dare a focului cu fitil.⁵

Din secolul al XVIII-lea, după ce vânătoarea nu a mai reprezentat o modalitate de obținere a hranei și a devenit o preocupare sportivă întru totul recunoscută și acceptată, au apărut și întrecerile de tir sportive.⁶ În cea de a doua jumătate a sec. al XIX-lea activitățile sportive de tir din Europa au trecut la un mod de organizare distinct, sub forma asociațiilor și a cluburilor. Astfel, posibilitatea de a trage cu pușca la țintă constituia atât o formă de agrement, cât și un mijloc de perfecționare a celor care foloseau armele de foc, în principal a vânătorilor.

Am dori să menționăm, în acest context, că începând cu cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea și până la izbucnirea Primului Război Mondial, la Sighișoara și-au desfășurat activitatea, cu rezultate remarcabile,

research and demonstrate the social and cultural context of artefacts and to foster relationships between objects and people.” (E. Hooper Greenhill, *Museums and the shaping of knowledge*, London and New York, Routledge, 1992, p. 19).

⁴ Ian V. Hogg, *The Complete Illustrated Encyclopedia of the World's Firearms*, New York, A & W Publishers, Inc., 1978, p. 28-29; Balázs Németh, *Early Military Rifles 1740-1850*. Series Editor Martin Pegler. Illustrated by Johnny Shumate & Alan Gilliland, New York, Bloomsbury Publishing Plc., 2020, p. 23.

⁵ <https://www.britannica.com/sports/shooting> - accesat la 3 iunie 2021.

⁶ Zoran Marcov, *Considerații privind evoluția puștilor de vânătoare în secolele XVIII-XIX. Colecția de arme a Muzeului Banatului din Timișoara în Analele Banatului. Serie nouă, Arheologie-Istorie*, XXI, 2013, p. 340.

un număr de 23 de asociații ale sașilor sighișoreni.⁷ Printre acestea a fost bineînțeles și *Asociația Sighișoreană de Tir/Der Schässburger Schützenverein*, care a adunat în rândurile sale o serie de oameni de vază din societatea sighișoreană a celei de a doua jumătăți a veacului al XIX-lea.

Asociația de tir din Sighișoara și-a desfășurat activitatea caracteristică mai bine de două decenii, de la întemeierea sa în 8 februarie 1866 și până în anul 1889, când s-a dizolvat. După încetarea funcționării *Asociației*, în 1890, fondurile strânse din cotizațiile membrilor și din donații au fost folosite de către sașii sighișoreni pentru a finanța, în proporție de 40%, construcția sălii de sport a *Școlii Evanghelice de Băieți*⁸, sală de sport care mai există și astăzi în curtea fostului *Grup Școlar Agricol* din Sighișoara (Str. Ilarie Chendi nr. 7).

Practicarea vânătorii ca o activitate de agrement s-a bucurat de un mare interes în epocă. Acest fapt a dus la înființarea în anul 1882 a primei *Societăți Sighișorene de Vânătoare/Der Schäßburger Jagdgesellschaft*, la care s-a adăugat către finele secolului al XIX-lea, cea de a doua asociație a vânătorilor, *Asociația Generală de Vânătoare din Sighișoara/Der Schäßburger Allgemeine Jagdverein*.⁹ Credem că o parte din membrii *Asociației de Tir din Sighișoara*, care s-a dizolvat în 1889, s-au înscris în cele două asociații sighișorene ale vânătorilor.

Planul cadastral al orașului Sighișoara din anul 1868 consemna o suprafață de teren numită *Schützengarten/Grădina trăgătorilor*.¹⁰ Această zonă se afla la nord de râul Târnava Mare, în NV fostului cartier *Siechhof*. Astăzi, acest teritoriu îl putem cuprinde, cu aproximație, între Str. Ștefan cel Mare, baza Dealului Crucii (*Kreuzberg*), Str. Clujului și malul drept al râului Târnava Mare.

Schützengarten a fost un loc popular de recreere și distracții pentru locuitorii orașului Sighișoara din cea de a doua jumătate a sec. al XIX-lea. Aici au fost amenajate un restaurant, o pistă de bowling, un pavilion pentru dans și un poligon de tragere.¹¹ (vezi *Anexa, Pl. I*)

Construirea poligonului de tragere s-a făcut în capătul de NV al *Vechii Grădini a trăgătorilor*, mai precis la poalele Dealului *Kreuzberg*, în extremitatea de SV a acestuia. Acest loc îndeplinea cel mai bine condițiile esențiale ale instalării unui poligon cu orientarea NV-N. Au fost folosite

⁷ Gustav Adolf Schneider, *Vereine und Gesellschaften* în vol. *Schäßburg. Bild einer siebenbürgischen Stadt*. Herausgegeben von Heinz Brandsch, Heinz Heltmann und Walter Lingner, Leer, Verlag Rautenberg, 1998, p. 265-297.

⁸ *Ibidem*, p. 290.

⁹ *Ibidem*, p. 296.

¹⁰ Kurt Leonhardt, Waltraut Eberle, Gabriele Frank, *Schäßburg. Bauaufnahme einer mittelalterlichen Stadt*, Hermannstadt, Verlag Honterus, 2009, p. 65.

¹¹ *Ibidem*, p. 66.

pentru acest scop nivelările naturale ale terenului, versantul Dealului *Kreuzberg* constituind un perete de protecție pentru oprirea proiectilelor (gloanțelor). La nivelul anului 1858 nu existau case de locuit în zona Str. Clujului de astăzi, iar relieful cuprins între baza Dealului *Kreuzberg* și malul râului Târnava Mare era diferit.

Din reconstituirile grafice ale *Vechii Grădini a trăgătorilor* din Sighișoara, realizate de către Kurt Leonhardt în anii 1955 (după un vechi desen în peniță al unui autor necunoscut) și 1983, se poate observa că *Die alte Schützengarten* exista la nivelul anului 1858, cu 8 ani înainte de întemeierea *Asociației Sighișorene de Tir* (1866).¹² Din marginea de SV a acestei *Grădini* se putea vedea, dincolo de râul Târnava Mare, Biserica ortodoxă „*Intrarea Maicii Domnului în Biserică*” (1788), situată în cartierul Cornești din Sighișoara.

Poligonul era compus dintr-un stand al trăgătorilor, locurile tragere (7) și aliniamentul țințelor. În funcție de locurile de tragere, diferea și distanța față de țințe, care putea fi de 30, 50, 70 sau 90m. Pe post de țințe fixe erau utilizate în general siluete ale animalelor sălbatice, care erau realizate din lemn și vopsite în culori vii. Țințele puteau fi marcate cu mai multe cercuri concentrice, cu ajutorul cărora se putea măsura precizia tragerii. Cunoașterea poziției de tragere (în picioare, în genunchi, culcat), luarea liniei de ochire și declanșarea focului de către trăgător constituiau principalele momente din poligon. Există posibilitatea ca acest poligon de tragere din *Vechea Grădină a trăgătorilor* să fi fost folosit de către membrii *Asociației de Tir din Sighișoara* între anii 1866-1873. În anul 1873, în această zonă a fost construită calea ferată Alba Iulia-Sighișoara-Brașov, care trecea exact prin mijlocul acestei frumoase *Grădini a trăgătorilor*! (vezi *Anexa, Pl. I*)

Cele trei puști de tir aflate în expoziția noastră de arme provin de la *Asociația Sighișoreană de Tir/Der Schässburger Schützenverein* și au ajuns în colecțiile Muzeului sighișorean la începutul veacului al XX-lea. Este foarte posibil ca aceste arme să fi fost comandate de către *Asociație* în anii '60-'80 ai sec. al XIX-lea. Acestea au fost realizate de către meșterul armurier *Daniel Schuster* din Sibiu.¹³

¹² *Ibidem*, p. 67.

¹³ Conform *Cărții de adrese a orașului liber regesc din Sibiu pe anul 1901*, producătorul de arme Daniel Schuster își avea atelierul în *Bürgergasse nr. 23*, Sibiu. Vezi *Adressbuch der k. freien Stadt Hermannstadt*. Herausgegeben vom Hermannstädter Bürger- und Gewerbe-Verein. Bearbeitet von Magistrats-Obernotär Gustav Theis, Gewerbevereinssekretär. IX. Jahrgang, Hermannstadt, Druck und Verlag von W. Krafft, 1901, p. 71.

Cele trei arme de tir de la Sighișoara sunt puști grele, solide, dar cu calitățile balistice deosebite la vremea lor. În cele ce urmează dorim să descriem aceste arme de foc.

1. *Pușcă de tir cu percuție*

Dată: anii '60 - '80 ai sec. al XIX-lea.

Atelier transilvănean: Daniel Schuster din Sibiu.

Proveniență: *Asociația de tir din Sighișoara/Der Schässburger Schützenverein.*

Țeava puștii, de formă octogonală, a fost realizată din oțel și este prevăzută cu 4 ghinturi. Pe partea superioară a țeavii, către culată este inscripționat numele producătorului – “*D. Schuster in Hermannstadt*”. Tot pe partea superioară a țeavii sunt montate elementele pentru luarea liniei de ochire: țel de formă tubulară la gură și dioptru¹⁴ la capătul brațului de fixare a țeavii de gâtul patului. Pe țeavă se mai poate distinge nr. 2, gravat într-o formă stilizată și spre culată textul *Guss Stahl/oțel turnat*. Pe partea inferioară a țeavii, la gură, locaș metalic tubular pentru băător.

Mecanismul de dare a focului este complet. Cocoșul percutor nu este decorat. Locul unde se monta capsă de percuție este protejat de o apărătoare metalică. Platina este gravată cu motive vegetale și florale, care încadrează numele meșterului armurier “*D. Schuster*” sub forma unei panglici oblice.

Mecanismul de declanșare este incomplet (lipsește trăgaciul) și era dotat cu un mic buton din alamă cu siguranță pentru trăgaci. Garda trăgaciului este prevăzută cu 3 locașuri pentru fixarea degetelor. Această formă specifică a gârzii armelor de tir asigură o poziție avantajoasă în momentul executării tragerii. Garda metalică se prelungește cu o talpă de fixare alungită spre uluc. Patul și ulucul sunt din lemn de nuc, ambele elemente fiind sculptate. Pe gâtul patului, în partea dreaptă, este sculptat un locaș pentru fixarea degetului mare al mâinii. Nu există nici o decorație sau însemn pe pat. În schimb, pe lateralele patului puștii a fost sculptat câte un obrăzar.

Talpa patului se termină cu o masivă placă din fier. Capătul inferior al acesteia este spiralat.

Lungimea totală: 117cm.

¹⁴ Dioptrul era un tip de înălțător special, de mare precizie, cu reglare micrometrică, fixat de obicei deasupra culatei. În loc de camă, dioptrul era prevăzut cu un vizor în formă de disc, care avea o gaură centrală de 0.5-1mm diametru, prin care se făcea ochirea. Diametrul găurii varia în funcție de intensitatea luminii. Când exista o lumină puternică se întrebuița vizorul cu orificiul de un diametru redus. Reglarea dioptrului pe direcție și pe înălțime se făcea cu ajutorul a două șuruburi micrometrice prevăzute pe dioptru. Vezi P. Cișmigiu, *Tirul cu arma sport. Elemente de bază ale tirului cu arme*, București, Ed. Cultura Fizică și Sport, 1954, p. 16-17.

Lungimea țevei: 77,3cm.

Grosimea țevei: 5,84mm.

Calibrul: 9,40mm.

Muzeul de Istorie Sighișoara, colecția de arme de foc, nr. inv. 3358, stare de conservare bună. (vezi *Anexa, Pl. II, 1*).

2. Pușcă de tir cu percuție

Datare: anii '60 - '80 ai sec. al XIX-lea.

Atelier transilvănean: Daniel Schuster din Sibiu.

Proveniență: *Asociația de tir din Sighișoara/Der Schässburger Schützenverein.*

Țeava puștii, de formă octogonală, a fost realizată din oțel și este prevăzută cu 4 ghinturi. Pe partea superioară a țevei, către culată este inscripționat numele producătorului – “*D. Schuster in Hermannstadt*”. Tot pe partea superioară a țevei sunt montate elementele pentru luarea liniei de ochire: țel de formă tubulară la gură și dioptru la capătul brațului de fixare a țevei de gâtul patului. Pe țeavă se mai poate vedea gravat nr. 3 într-o formă stilizată și spre culată textul *Guss Stahl/oțel turnat*. Pe partea inferioară a țevei, la gură, locaș metalic tubular pentru bățator.

Mecanismul de dare a focului este incomplet, lipsește cocoșul percutor. Locul unde se monta capsă de percuție este protejat o apărătoare metalică. Platina este decorată cu motive vegetale și florale. În partea inferioară a acesteia a fost gravat numele meșterului armurier “*D. Schuster*”.

Mecanismul de declanșare este complet și prezintă un mic buton din alamă cu o siguranță, în fața trăgaciului. Garda trăgaciului este prevăzută cu 3 locașuri pentru fixarea degetelor și se prelungește cu o talpă de fixare alungită spre uluc.

Patul și ulucul sunt din lemn de nuc, ambele elemente fiind sculptate. Pe gâtul patului nu a fost sculptat locașul pentru fixarea degetului mare al mâinii. Nu există nici o decorație sau însemn pe pat. În schimb, pe lateralele patului puștii a fost sculptat câte un obrăzar.

Talpa patului se termină cu o masivă placă din fier, cu capătul inferior spiralat.

Lungimea totală: 114,8cm.

Lungimea țevei: 76cm.

Grosimea țevei: 5,65mm.

Calibrul: 9,15mm.

Muzeul de Istorie Sighișoara, colecția de arme de foc, nr. inv. 3371, stare de conservare bună (vezi *Anexa, Pl. II, 2*).

3. Pușcă de tir cu percuție

Date: anii '60 - '80 ai sec. al XIX-lea.

Atelier transilvănean: Daniel Schuster din Sibiu.

Proveniență: *Asociația de tir din Sighișoara/Der Schässburger Schützenverein.*

Țeava puștii, de formă octogonală, a fost realizată din oțel și este prevăzută cu 4 ghinturi. Pe partea superioară a țevii, către culată este inscripționat numele producătorului – “*D. Schuster in Hermannstadt*”. Tot pe partea superioară a țevii sunt montate elementele pentru luarea liniei de ochire: țel de formă tubulară la gură și dioptru la capătul brațului de fixare a țevii de gâtul patului. Pe țeavă se mai poate vedea gravat nr. 4 într-o formă stilizată și spre culată textul *Guss Stahl/oțel turnat*. Pe partea inferioară a țevii, la gură, locaș metalic tubular pentru bătător.

Mecanismul de dare a focului este complet. Cocoșul perculator este decorat cu motive vegetale. Locul unde se monta capsă de percuție este protejat de o apărătoare metalică. Platina este decorată cu motive vegetale și florale. În partea inferioară a acesteia este gravat numele meșterului armurier “*D. Schuster*”.

Mecanismul de declanșare este complet și prezintă un mic buton din alamă cu o siguranță, înaintea trăgaciului. Garda trăgaciului este prevăzută cu 3 locașuri pentru fixarea degetelor și se prelungește cu o talpă de fixare alungită spre uluc.

Patul și ulucul sunt din lemn de nuc, ambele elemente fiind sculptate. Pe gâtul patului, în partea dreaptă, este sculptat un locaș pentru fixarea degetului mare al mâinii. Nu există nici o decorație sau însemn pe pat. În schimb, pe lateralele patului puștii a fost sculptat câte un obrăzar.

Talpa patului se termină cu o masivă placă din fier, cu capătul inferior spiralat.

Lungimea totală: 116,8cm.

Lungimea țevii: 77,3cm.

Grosimea țevii: 6,10mm.

Calibrul: 9,83mm.

Muzeul de Istorie Sighișoara, colecția de arme de foc, nr. inv. 3374, stare de conservare bună (vezi *Anexa, Pl. II, 3*).

Din cercetarea celor trei puști de tir existente în Colecția de Arme a Muzeului de Istorie Sighișoara am putut constata faptul că materialele folosite pentru realizarea acestor arme au fost oțelul turnat și lemnul de nuc sculptat. Țeava, de formă octogonală, a fost prevăzută cu patru ghinturi. Pe partea superioară a acesteia au fost montate elementele de ochire: țel la gură, de formă cilindrică și dioptru la culată. Țevile celor trei arme au fost

inscripționate cu numerele 2, 3 și 4 și gravate cu numele meșterului armurier **D. Schuster in Hermannstadt** (vezi *Anexa, Pl. III, 1*).

Dintre cele trei arme doar una mai păstrează în mod complet mecanismul de dare a focului și mecanismul de declanșare (nr. inv. 3374) (vezi *Anexa, Pl. III, 2*). La celelalte două arme (nr. inv. 3358 și nr. inv. 3371) este incomplet fie mecanismul de dare a focului, fie cel de declanșare. Platina mecanismului a fost decorată cu motive vegetale și florale și a fost gravată cu textul *D. Schuster* (vezi *Anexa, Pl. III, 3*). Garda trăgaciului are o formă specifică și este prevăzută cu 3 locașuri pentru poziționarea degetelor în momentul executării tragerii. Patul și ulucul acestor trei puști de tir au fost realizate din lemn de nuc.

Printre caracteristicile speciale ale celor trei arme de tir de la Sighișoara dorim să semnalăm faptul că pentru o cât mai eficientă precizie, armele au fost îngreunate suplimentar, cu plumb turnat înutul gol al armei și au fost întărite la capătul patului cu o talpă masivă din oțel. Greutatea mare a puștii de tir prelua asupra sa o parte din forța de recul din momentul tragerii. În ceea ce privește mecanismul de declanșare, spre deosebire de puștile standard, pentru declanșarea cărora era nevoie de o presiune exercitată asupra trăgaciului de 0,5-1kg, la aceste puști de tir s-au construit mecanisme speciale, care eliberau cocoșul percutor la o presiune mult mai mică, de doar câteva grame.¹⁵ Pe lateralele patului fiecărei puști de tir a fost sculptat câte un sprijin pentru obraz, așa numitul “*obrăzar*”, care se potrivea anatomiei feței. Doar la două arme (nr. inv. 3358 și nr. inv. 3374), spre gâtul patului, a fost sculptată o adâncitură pentru fixarea degetului mare al mâinii drepte în timpul tragerii.

Încărcarea armelor se făcea pe la gura țevii, cu cantitatea potrivită de praf de pușcă, după care se introducea proiectilul. Prin arderea pulberii, în interiorul țevii se produceau gaze, cu o presiune foarte mare (aprox. 1000-1300 atmosfere), presiune care acționa asupra proiectilului. Acesta avea o formă cilindrică-ogivală și era confecționat dintr-un aliaj de plumb moale, pentru a se putea “*înșuruba*” în ghinturile țevii. La baza proiectilului existau două-trei profiluri inelare, care erau tăiate de plinurile țevii și intrau în gurile acesteia, ajutând astfel la “*înșurubarea*” în ghinturi. Fiind realizat din plumb moale, proiectilul era zgâriat de ghinturile armei și executa o mișcare de rotație în jurul axei sale de 1,5 ture, fapt care îi dădea stabilitate la ieșirea de pe țevă.¹⁶

¹⁵ Z. Marcov, *art. cit.*, p. 340.

¹⁶ P. Cișmigi, *Tirul cu arma sport. Elemente de bază ale tirului cu arme*, București, Ed. Cultura Fizică și Sport, 1954, p. 22, 26.

Dorim să încheiem cele expuse mai sus prin a mărturisi că fiecare obiect de muzeu are în spatele său o poveste fascinantă. Povestea sa este simbolizată prin oamenii care l-au creat și prin cei care l-au folosit în trecut. Menirea noastră, de oameni de muzeu, este tocmai de a descoperi această poveste și de a o face cât mai accesibilă publicului larg, știut fiind faptul că exponatele muzeale sunt o parte importantă a experienței vizitatorilor într-un muzeu. De-a lungul timpului fiecare oraș și-a creat un muzeu pentru a putea astfel să își transmită mai departe poveștile sale, iar Muzeul de Istorie din Sighișoara nu a făcut în acest sens vreo excepție. Muzeul nostru, la 122 de ani de la deschiderea sa, încă mai constituie cea mai valoroasă instituție a păstrării amintirii sociale pe plan local. Potrivit profesorului G. K. Talboys: *“Oamenii trebuie să aibă acces la muzee așa cum au acces la propriile lor amintiri”*.¹⁷

Cele trei puști de tir, păstrate astăzi în cadrul Expoziției de Arme a Muzeului de Istorie din Sighișoara, ne aduc aminte de existența *Asociației Sighișorene de Tir (Der Schässburger Schützenverein)*. La 132 de ani de la dispariția acesteia, armele de tir reprezintă un fragment, deosebit de valoros, din istoria orașului, istorie care poate fi descoperită și prin obiectele de patrimoniu păstrate la Muzeul de Istorie.

¹⁷ G. K. Talboys, *op. cit.*, p. 8.

**THREE PERCUSSION SPORTING RIFLES FROM
THE COLLECTION OF THE SIGHISOARA HISTORY MUSEUM
(Abstract)**

The present paper analyzes in detail three percussion sporting rifles from the Collection of the Sighisoara History Museum. These arms are dating from the '60s - '80s of the 19th century and were ordered in Sibiu at the workshop of the master gunsmith Daniel Schuster by *The Shooting Association from Sighisoara*. This association operated in Sighisoara between 1866-1889.

From our research of the three sporting rifles, we could notice that the material used to make these weapons were cast steel and carved walnut wood. Of the three weapons, only one completely retains the firing mechanism and the triggering mechanism. Among the special features of these firearms from Sighisoara we want to mention the fact that for the most efficient accuracy, the weapons were additional heavy, with lead cast in the empty stock of the weapon and were reinforced at the end of the stock with a massive steel sole.

Each museum object has a fascinating story behind it. Its story is symbolized by the people who created it and by those who used it in the past, and our mission as museum curators, is precisely to discover this story and to make it as accessible as possible to the general public.

Each town has created a museum over the time in order to be able to tell its stories, in its own characteristic way, and the History Museum from Sighisoara was no exception. Our museum, 122 years after its opening, is still today the most valuable institution which preserve the local social memory.

Cuvinte cheie: Sighișoara, muzeu, puști de tir cu percuție, *Asociația de Tir din Sighișoara*, sași transilvăneni.

Keywords: Sighisoara, museum, percussion sporting rifles, *The Shooting Association from Sighisoara*, Transylvanian Saxons.

Anexa

Der alte Schützengarten
Schäßburg 1858

Pl. I. Vechea Grădină a trăgătorilor din Sighișoara la 1858, după un desen realizat în 1983 de către Kurt Leonhardt/The Old Garden of the Shooters from Sighisoara in the year 1858: 1. Intrarea; 2. Restaurantul; 3. Sala acoperită; 4. Pista de bowling; 5. Casa cu camera de baie; 6. Pavilionul de dans; 7. Standul de tragere; 8. Aliniamentul Țintelor; 9. Biserica Siechhof; 10. Școala; 11. Casa predicatorului. (După Kurt Leonhardt, Waltraut Eberle, Gabriele Frank, *Schäßburg. Bauaufnahme einer mittelalterlichen Stadt*, Hermannstadt, Verlag Honterus, 2009, p. 66).

Pl. II. Puști de tir sportiv cu percuție (capsă) din colecția Muzeului de Istorie Sighișoara. Armurier: Daniel Schuster (Hermannstadt/Sibiu). Percussion sporting rifles from the collection of Sighisoara Museum. Armorer: Daniel Schuster (Hermannstadt/Sibiu): **1.** nr. inv. 3358; **2.** nr. inv. 3371; **3.** nr. inv. 3374.

Pl. III. Detalii ale puștilor de tir cu percuție din colecția M. I. S./Details of percussion sporting rifles from the collection of S. H. M.: **1.** Armurierul inscripționat pe țeava puștilor/The name of the armorer engraved on the barrels of the rifles: *D. Schuster in Hermannstadt*; **2.** Mecanismul cu percuție (capsă) utilizat la armele de tir/Percussion mechanism used by the shooting rifles; **3.** Ornamente vegetale și florale existente pe platina armelor de foc/Vegetable and floral ornaments displayed on the plate of the shooting arms.

DETECȚIA DE METALE ȘI DESCOPERIREA UNUI TOPOR DE TIP CELT

Claudiu Pop

Detecția de metale a devenit, de câțiva ani, un hobby răspândit în România, pentru unii fiind un mod de a-și petrece timpul liber în natură, alții fiind mânați de dorința de a contribui la cunoașterea istoriei locale sau naționale.

Cadrul legal al acestui hobby este reprezentat de legea numărul 182 din 25 octombrie 2000 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil¹, ordonanța nr. 43 din 30 ianuarie 2000 privind protecția patrimoniului arheologic și declararea unor situri arheologice ca zone de interes național² și legea nr. 187 din 24 octombrie 2012³. Ele precizează că în România detecția de metale este permisă doar în condițiile obținerii unei autorizații pentru detectorul de metale. Persoanele fizice care au descoperit în mod întâmplător artefacte sunt obligate să le predea, în termen de 72 de ore de la descoperire, primarului unității administrativ-teritoriale în a cărei rază a fost făcută descoperirea. Primarul este obligat să înștiințeze serviciul public deconcentrat al Ministerului Culturii și Cultelor, în termen de 72 de ore, cu privire la bunurile descoperite, luând totodată măsuri de pază și de conservare a acestora. Totodată este de reținut faptul că nu este permisă detecția în sit-urile arheologice și în apropierea acestora. Pentru identificarea acestora se poate consulta Repertoriul Arheologic Național (RAN).⁴

Pentru un deținător autorizat de detector de metale fiecare obiect descoperit are o poveste imediat ce este scoasă din pământ chiar dacă importanța lui nu este majoră sau acel obiect nu prezintă interes pentru patrimoniul național. Un exemplu: descoperirea unei monede de 5 lei din 1978 ne arată faptul că cineva, prin anii '70, a trecut pe acolo și a pierdut acea monedă. "Banal!" veți spune, însă satisfacția descoperitorului este unică, având în vedere faptul că în 99% din descoperiri sunt cuie, sârme, table ruginite și alte gunoaie contemporane.

Tema acestei prezentări o constituie descoperirea subsemnatului, cu ajutorul unui detector de metale, la începutul anului 2021, a unui topor de tip

¹ <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/24761>

² <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/61186>

³ <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/142722>

⁴ <http://ran.cimec.ro/sel.asp?Oloc=1>

celt la marginea orașului Sighișoara, în cătunul Aurel Vlaicu. El a fost predat, în termenul stabilit de lege, Muzeului de Istorie din Sighișoara.

Toporul este din bronz, de tip celt, cu o patină nobilă de culoare verzuie, urechiușă intactă, tăiș ascuțit, puțin arcuit, fără urme de utilizare. Marginea manșonului este ușor îngroșată. Decorația lipsește aproape în totalitate, cu excepția unei linii verticale în partea superioară. După aspectul acestuia putem aprecia că el aparține celturilor de tip transilvănean, varianta răsăriteană, cu laturile late fațetate, cu tortiță rotundă și gura îngroșată.

Funcționalitatea celturilor este una disputată. Utilizarea acestora ca unelte este una dintre ipoteze, poate cea mai plauzibilă dacă luăm în considerare unele rezultate ale arheologiei experimentale conform cărora eficiența bronzului este comparabilă cu cea a oțelului în tăierea copacilor.⁵

Folosirea celturilor ca arme este o altă ipoteză care ne este sugerată de descoperirile arheologice din China sau Franța sau Peninsula Balcanică unde celturile au fost descoperite în morminte de războinici asociate cu alte tipuri de arme precum vârfuri de săgeți sau cuțite.⁶

O a treia funcție a celturilor ne este sugerată de măsurarea greutateii acestora care ar pune în evidență faptul că ele ar putea să facă parte dintr-un sistem premonetar care se dezvoltă în Europa de la sfârșitul epocii bronzului.⁷

În concluzie, deși detecția metalelor este doar un hobby, aceasta are un rol în cunoașterea istoriei naționale și aducerea la lumină a unor tezaure impresionante. Dacă în zona Sighișoara acestea încă se lasă așteptate, în țară au fost identificate tezaure uriașe precum cel descoperit de Iulian Enache în județul Vâlcea, în anul 2013. Este vorba de un tezaur de argint alcătuit din 47.290 monede turcești din secolul XV, cel mai mare tezaur monetar din România.

⁵ <http://www.instarhparvan.ro/pagini%20institutimag%20lucru/reviste%20pdf/mca2008/02.pdf>

⁶ *Ibidem.*

⁷ *Ibidem.*

Metal detection and discovery of a bronze axe (Summary)

Metal detection in Romania has been, for several years, a hobby regulated by law, which contributes to the knowledge of local and national history.

The undersigned, using a metal detector, discovered at the beginning of 2021, an bronze ax from the Bronze Age that was handed over to the History Museum from Sighisoara.

Cuvinte cheie: detecție metal, celt de bronz, istorie.

Keywords: metal detecting, bronze ax, history.

MISCELLANEA

WALTER ALBERT LINGNER (1930-2021)

Prima dată am auzit de domnul Lingner acum 21 de ani, când m-am angajat ca muzeograf la Muzeul de Istorie și doamna Adriana Antihi, împreună cu colegii vorbeau cu căldură despre domnul Walter Lingner, care a ajutat enorm la realizarea expoziției și a manifestărilor dedicate aniversării a 100 de ani de existență a Muzeului de Istorie. Curând, apoi prin intermediul unui prieten, George Hundorfean, am aflat adresa de e-mail a domnului Walter Lingner și de aici a urmat o lungă colaborare. Am comunicat pe e-mail și telefonic, iar în anul 2004 am avut șansa să vizitez familia Lingner la Düsseldorf. Aici, am fost impresionat de frumoasa locuință de pe strada Saganer Weg, unde de la intrare, într-o frumoasă fotografie, trona Turnul cu Ceas. În zilele petrecute acolo, deși la o distanță apreciabilă de orașul natal, m-am simțit a fi acasă în Sighișoara. Din discuțiile purtate am descoperit la domnul Lingner o pasiune arzătoare pentru Sighișoara, pentru trecutul, prezentul și viitorul urbei natale.

A ajutat enorm Muzeul de Istorie prin oferirea de informații și fotografii vechi din colecția proprie. Periodic comunicam telefonic sau prin e-mail și mă anunța de multe ori, că a mai pus un “mic pachet pentru Muzeul Sighișoarei” și că îl va trimite prin intermediul linei de autocar Schinker, care ajungea de câteva ori pe săptămână la Sighișoara. Când preluam coletul, trebuia să sun un taxi, pentru că micul pachet era voluminos și destul de greu.

L-am simțit pe domnul Lingner ca pe un OM prin venele căruia curgea Sighișoara. Tot timpul mă întreba: Ce mai este nou la Sighișoara? Se bucura enorm de orice informație primită: de la starea vremii până la o activitate importantă derulată în oraș. La fel a derulat și ultima discuție telefonică pe care am avut-o, în acest an în data de 7 ianuarie. Deși bolnav, când am vorbit despre Sighișoara l-am simțit că s-a bucurat nespus de mult, când i-am vorbit despre starea vremii din Sighișoara și de proiectele, care dorim să le derulăm la muzeu. Din păcate, a fost ultima noastră convorbire!

Domnul Walter Lingner provenea dintr-o veche familie sighișoreană. S-a născut la 28 septembrie 1930 în Sighișoara. Tatăl său, Walter Lingner, deținea o fabrică de țesătorie bumbac și o moară de aburi, Moara Lingner (devenită după naționalizarea din 1948, Moara Munca), la care tânărul Albert a lucrat pe timpul vacanțelor. Studiile liceale le-a făcut la Sighișoara, apoi a urmat studiile universitare la Iași, devenind inginer textilist. De tânăr s-a implicat în viața sportivă sighișoreană. A activat la echipa de handbal locală, cu care a câștigat campionatul național în 1946. Pe linie profesională a lucrat ca inginer, apoi ca inginer șef la Fabrica de Bumbac din Sighișoara. În anul

1953 s-a căsătorit cu Gerda Adleff, având o căsătorie fericită derulată pe o perioadă 50 de ani și încununată cu patru copii: doi băieți și două fete.

Inundațiile catastrofale din anii 1970 și 1975 i-au distrus agoniseala din locuința de pe strada Nicolae Titulescu și în 1977 va emigra în Republica Federală Germania, stabilindu-se la Düsseldorf. Aici va lucra până pensionare în anul 1993 la uzinele Mercedes. După pensionare va fi membru fondator și președintele de onoare al Asociației Locului Natal Sighișoara din Germania (HOG-Schässburg), membru de onoare al Forumului Democrat al Germanilor Sighișoara (DFDR-Schässburg). S-a implicat într-o serie de proiecte cu ar fi: documentarea patrimoniului cultural sighișorean. A fost coautor a două monografii ale Sighișoarei: “Schäßburg – Bild einer siebenbürgischen Stadt” în două ediții 1994 și 1998 și “Bilband Schäßburg, Sighisoara, Segesvár aus Vergangenheit und Gegenwart”, 2003. A coordonat 25 de numere ale revistei Schäßburger Nachrichten. A fost sufletul acțiunilor de ajutor umanitar pentru Sighișoara, a întâlnirilor sighișorenilor din Germania și a parteneriatul Dinkelsbühl - Sighișoara. Pentru activitatea sa, în anul 1997 a primit titlul de cetățean de onoare al Municipiului Sighișoara.

La 20 aprilie 2021 a murit un OM pentru care Sighișoara însemna existența! **Sit tibi terra levis!**

(Nicolae Teșculă)

LISTA AUTORILOR

1. AVRAM LAVINIA-CARMEN, muzeograf, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: avraml2004@yahoo.com;
2. **BALTAG GHEORGHE** -dr. istorie, cercetător științific I, Muzeul de Istorie Sighișoara, în pensie;
3. BUCUR ALEXANDRU, dr. istorie, Sibiu;
4. CHIRIAC MIHAI, dr. istorie, profesor, Liceul Teoretic Stephan Ludwig Roth/ Liceul Teoretic Axente Sever, Mediaș, e-mail: prof.mihai.chiriac@gmail.com;
5. IACOB MIRCEA-RADU, muzeograf, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: radu4korn@yahoo.com;
6. MARINUȚ CIPRIAN, drd. Istorie, Universitatea “1 Decembrie 1918” Alba Iulia: e-mail: ciprianmarinut@yahoo.com;
7. MĂRCULEȚ VASILE, dr. istorie, cercetător independent, Mediaș; e-mail: vasiemarculet@gmail.com;
8. MIHAI P. ADONIS, dr. istorie, muzeograf, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: adonispmihai@gmail.com;
9. PARCHIRIE SORINA- restaurator, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: sorinaparchirie@yahoo.com;
10. PASCU IOAN FEDOR, drd. istorie, consilier principal Compartiment Patrimoniu UNESCO, Municipiul Sighișoara, e-mail: ioan f. pascu@gmail.com;
11. POP CLAUDIU, dr. istorie, profesor, Liceul Teoretic “Joseph Haltrich” Sighișoara, e-mail: claudiusighisoara@yahoo.com;
12. SÂRBU EUGEN ION, drd. Istorie, profesor de istorie, Liceul Tehnologic nr. 1, Sighișoara, e-mail: ioan.sarbu@yahoo.com;
13. ȘOVREA N. ADRIAN, dr. istorie, arheolog, Universitatea “Lucian Blaga”, Sibiu: sovrea_adrian@yahoo.com;
14. ȘTEFAN FLORINA, bibliograf, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: hentzina@yahoo.com;
15. ȘTEFU VIOREL, dr. istorie, muzeograf, Muzeul Municipal Mediaș, e-mail: vstef79@yahoo.com;
16. TEȘCULĂ NICOLAE, dr. istorie, director, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: nicolaetescula@yahoo.com;

PENTRU CONȚINUTUL LUCRĂRILOR ȘI FORMULAREA REZUMATELOR ÎN LIMBI STRĂINE RĂSPUND AUTORII

